

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 2.

ÅREN

1861—1865.

WERMLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Under den period, som denna berättelse omfattar, hafva länets *gränser* icke undergått någon förändring, hvadan länet fortfarande innesluter en areal af 147,804 qvadratmil. Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga beslut den 29 Juni 1864 har under samma år upprödning af *Riksgränsen* mot Norge blifvit verkställd genom dertill af Eders Kongl. Maj:t i nåder beordrade Svenske och Norske Officerare, och de i gränslinien befintlige rösen eftersedda, hvarvid befunnits, att åtskilliga bland dessa rösen blifvit genom åverkan skadade. Oaktadt skedda efterspaningar har det icke lyckats att uppdaga af hvem denna åverkan föröfvats; men deremot hafva de mindre byggnader, som, enligt hvad förrättningsmännen likaledes hos Eders Kongl. Maj:t anmält, funnits vara uppsatta i sjelfva Rikslinien, blifvit genom Kronobetjeningens försorg nedtagna.

Beträffande den *kyrkliga* indelningen, enligt hvilken länet är fördeladt i 9 kontrakt, 30 pastorater och 87 församlingar, har någon omreglering under femårsperioden icke ägt rum. Med anledning af underdånig framställning om delning af Elfdals pastorat i tre särskilda pastorater, hvaraf Ny och Dalby socknar skulle hvardera bilda ett samt Norra och Södra Finnskoga kapellförsamlingar det tredje, och att, i anseende till innevånarnes oförmåga att med tillräcklig aflöning förse deras Kyrkoherdar, nödiga medel skulle för ändamålet beredas genom afverkning och försäljning af skog från kyrkoherdebostället Kyrkebol i Ny socken och komministersbostället Lillebergsgården i Dalby socken, äfvensom från den Kyrkoherden i Elfdals pastorat på lön tilldelade, inom Ekshärads socken belägna lägenheten Laggåsen, hvilken lägenhet innefattar en areal af 14,691 tunnland 21 kappland eller 82,273 qvadratref 28 qvadratstänger, har Eders Kongl. Maj:t under den 26 April 1855 förklaradt den ifrågakämda delningen af Elfdals vidsträckt pastorat vara af synnerlig vigt för ett bättre ordnande af innevånarnes kyrkliga och kommunala angelägenheter, samt beträffande frågan om beredande af tillgångar härtill medelst försäljning af skog från de till pastoratet hörande boställslägenheter, under den 6 Juni 1862 och den 12 Februari 1864, meddelat föreskrifter angående denna försäljning samt öfriga förberedande åtgärder för regleringens genomförande. Efter föregången utstämpling af å skogarne varande, för bo-

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-40.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Innevånare.....	4.
3. Näringar.....	8.
Tab. Litt. A. Ägovidd och dess användande till särskilda odlingsföremål.....	10.
Tab. Litt. B. Utsäde och Skörd.....	10.
Tab. Litt. C. Kreatursantal.....	11.
Tab. Litt. D. Tillverkningen af Tackjern, Stång- och Ämnesjern samt Manufaktur under åren 1861-1865.....	20.
4. Kommunkations-anstalter och varubyten.....	22.
Tab. Litt. E. Minuthandel med och utskänkning af spirituösa drycker.....	27.
5. Kameralförhållanden.....	28.
6. Politi.....	30.
 Tabellbilagor	 41-51.
Tab. N:o 1. Folkmängd.....	41.
Tab. N:o 2. Jordbruk [inga tabelluppgifter finns].....	41.
Tab. N:o 3. Boskapsskötsel [inga tabelluppgifter finns].....	41.
Tab. N:o 4. Skogshushållning.....	42.
Tab. N:o 5. Dödade rofdjur.....	42.
Tab. N:o 6. Af rofdjur dödade husdjur [inga tabelluppgifter finns]...	42.
Tab. N:o 7 a. Grufvor, bruk, fabriker och manufaktur-inrättningar år 1865.....	43.
Tab. N:o 7 b. Handverkare och idkare af annan näring år 1865.....	44.
Tab. N:o 8. Allmänna vägar, gästgifverier och skjutsning.....	45.
Tab. N:o 9 a. Sjöfart, år 1865.....	45.
Tab. N:o 9 b. Handlande, år 1865.....	46.
Tab. N:o 10 a. Hemman och jordlägenheter.....	46.
Tab. N:o 10 b. Jordområde och egendomar i städerna.....	47.
Tab. N:o 11. Laga skiften, åren 1861-1865.....	47.
Tab. N:o 12. Krono-uppbörden.....	48.
Tab. N:o 13. Sparbankerna.....	50.
Tab. N:o 14. Fattigvården.....	51.

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 2.

ÅREN

1861—1865.

WERMLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Under den period, som denna berättelse omfattar, hafva länets *gränser* icke undergått någon förändring, hvadan länet fortfarande innesluter en areal af 147,804 qvadratmil. Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga beslut den 29 Juni 1864 har under samma år upprödning af *Riksgränsen* mot Norge blifvit verkställd genom dertill af Eders Kongl. Maj:t i nåder beordrade Svenske och Norske Officerare, och de i gränslinien befintlige rösen eftersedda, hvarvid befunnits, att åtskilliga bland dessa rösen blifvit genom åverkan skadade. Oaktadt skedda efterspaningar har det icke lyckats att uppdaga af hvem denna åverkan föröfvats; men deremot hafva de mindre byggnader, som, enligt hvad förrättningsmännen likaledes hos Eders Kongl. Maj:t anmält, funnits vara uppsatta i sjelfva Rikslinien, blifvit genom Kronobetjeningens försorg nedtagna.

Beträffande den *kyrkliga* indelningen, enligt hvilken länet är fördeladt i 9 kontrakt, 30 pastorater och 87 församlingar, har någon omreglering under femårsperioden icke ägt rum. Med anledning af underdånig framställning om delning af Elfdals pastorat i tre särskilda pastorater, hvaraf Ny och Dalby socknar skulle hvardera bilda ett samt Norra och Södra Finnskoga kapellförsamlingar det tredje, och att, i anseende till innevånarnes oförmåga att med tillräcklig aflöning förse deras Kyrkoherdar, nödiga medel skulle för ändamålet beredas genom afverkning och försäljning af skog från kyrkoherdebostället Kyrkebol i Ny socken och komministersbostället Lillebergsgården i Dalby socken, äfvensom från den Kyrkoherden i Elfdals pastorat på lön tilldelade, inom Ekshärads socken belägna lägenheten Laggåsen, hvilken lägenhet innefattar en areal af 14,691 tunnland 21 kappland eller 82,273 qvadratref 28 qvadratstänger, har Eders Kongl. Maj:t under den 26 April 1855 förklaradt den ifrågakämda delningen af Elfdals vidsträckt pastorat vara af synnerlig vigt för ett bättre ordnande af innevånarnes kyrkliga och kommunala angelägenheter, samt beträffande frågan om beredande af tillgångar härtill medelst försäljning af skog från de till pastoratet hörande boställslägenheter, under den 6 Juni 1862 och den 12 Februari 1864, meddelat föreskrifter angående denna försäljning samt öfriga förberedande åtgärder för regleringens genomförande. Efter föregången utstämpling af å skogarne varande, för bo-

ställshafvarens behof umbärliga timmerträd af föreskrifna dimensioner, hafva på offentliga, åren 1864 och 1865 inför Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande hållna, auktioner blifvit försålda 7,622 $\frac{1}{4}$ tolfter från Laggåsen, derfor köpeskillingen uppgått till 116,150 Riksdaler, samt 4,165 $\frac{1}{2}$ tolfter från Ruskåsen och Lillebergsgården, för hvilka köpeskillingen utgör 121,330 Riksdaler, eller tillhopa 237,480 Riksdaler, af hvilka medel, som, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga beslut, skola under loppet af fem år med en femtedel årligen inbetalas, 70,726 Riksdaler blifvit intill 1865 års slut erlagde och, efter afdrag af nödiga belopp för auktions- och aflönings- m. fl. kostnader, till Stats-Kontoret levererade.

I afseende på länets *judiciela* indelning, som genom Kongl. Brevet den 7 Mars 1856 blifvit sålunda bestämd, att domsagornas antal ökades från *fem* till *sex*, i det att Fryksdals Nedre tingslag utbröts från Jösse domsaga, för att tillsammans med det från Elfdals domsaga utbrutna Fryksdals Öfre tingslag bilda en egen domsaga, med föreskrift tillika att *Nyeds härad*, tillhörande Öster-Sysslets domsaga, skulle efter dåvarande domhafvandens afgang derifrån skiljas och förenas med den domsaga, som utgöres af Elfdals härads öfre och nedre tingslag, har under femårsperioden den förändring ägt rum, att i följd af Häradshöfdingen m. m. J. Haganders år 1865 timade död, Eders Kongl. Maj:ts nådiga beslut om Nyeds härads skiljande från Öster-Sysslets domsaga kommit till verkställighet.

Uti länets *kamerala* indelning har under sednaste femårsperioden någon förändring icke vidtagits, utan är länet i berörda hänseende fortfarande fördeladt i 14 härader, af hvilka dock Elfdals och Fryksdals härader hvarterdera äro fördelade i två tingslag, 5 fögderier och 17 länsmansdistrikt. Med hänsigt till den stora vidsträcktheten af och betydliga befolkningen i Söder-Sysslets fögderi, hvilket bildades år 1796, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, uti derom aflåten underdånig framställning, funnit sig böra föreslå, att berörde fögderi måtte varda i två särskilda fögderier fördeladt.

De uti Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes sednaste femårsberättelse omförmälda *oregelbundenheter* i administratift hänseende qvarstodo vid 1865 års utgång; dock äro åtgärder af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande vidtagne för att söka åvägabringa rättelse af den oregelbundenhet, som förefinnes i afseende på *Svanskogs* socken, af hvilken socken, bestående af tillhopa 28 $\frac{1}{4}$:dels mantal, 9 $\frac{1}{2}$:dels mantal, utgörande den s. k. Dalboredden, tillhöra Tössbo härad af Elfsborgs län.

De topografiska, geologiska och ekonomiska *karteverkens* arbeten hafva ännu icke blifvit till Wermlands län utsträckta, och några andra geologiska, topografiska eller naturhistoriska arbeten öfver länet hafva icke heller under femårsperioden utkommit.

Vidkommande landets *naturbeskaffenhet* har i sednast afgifna femårsberättelse densamma blifvit i allmänna drag tecknad. Sedermera har dock, uppå Hushållnings-Sällskapets anmodan, Kongl. Landtbruks-Akademiens Agrikultur-Kemist, Professoren m. m. A. Müller, besökt länet för utrönande af dess geognostiska beskaffenhet; och då de af honom gjorda iakttagelser härutinnan torde vara af allmännare intresse, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig böra i denna berättelse intaga följande, på grund af berörde iakttagelser lem-nade uppgifter i ämnet.

Stommen till landet utgöres af kristalliniska bergarter, hvaremot sedimentära bildningar ej anträffats. Bland de kristalliniska bergarterna öfverväger gneis och dess granitiska varieteter, öfvergående på sina ställen uti skiffer (t. ex. vid Glafva) och omslutande hyperstenit (vid Mölnbacka), hornblendesten (i Öfra Fryksdalen) samt dolomitisk kalksten (vid Långbanshyttan, Fryksände och Malsjö). Närmare Wenern och i de lägre trakterna äro hällebergen merendels slätslipade, med föga tecken till förvittring. Längre upp i landet finnas visserligen berg med mera skrofflig och sönderklufven yta, men äfven å dessa har förvittringen på långt när ej fortgått derän, att dess produkter utöfva en synnerlig inflytelse på vegetationens karakter. Wermland äger på spridda håll god tillgång på kalksten, dock ej af sedimentär bildning, utan inlagrad i kristalliniska bergarter. Den Wermländska kalkstenen öfverensstämmer till sin natur med den i andra provinser förekommande

urkalken, utmärker sig genom inblandade talksilikater och håller ibland ganska betydlig mängd af kolsyrad talkjord, i likhet med Carrara-marmor, med hvilken den Wermländska kan täfla i utseendet, åtminstone i smärre stycken.

Beträffande de så kallade lösa jordformationerna och hällebergens krossnings-produkter, förekommer här af en oändlig mångfald, ifrån väldiga kross-stenblock till det finaste glacier-stoft. Stora kross-stens-fält sträcka sig t. ex. i skogen emellan Rämnen och Uddeholmshyttan, samt mellan Glafva kyrka och Glafva glasbruk. På dessa ställen består dock materialet uti svårlösta silikater, hvars inflytelse på vegetationen är högst ogynsam, då deremot kalkstenens krossnings-produkter bidraga till ökad växtlighet. Kross-stenarne tyckas hafva varit föga utsatta för rullning i vatten, äro merendels skarpkantiga och blott på få ställen rundslipade, men ingenstädes upplagda i långa rullstens-åsar, jemförliga med Uplands, hvadan Wermland synes hafva mera legat utanför hafsströmmarnes verksamhet.

Sandåsar och sandfält äro ingalunda sällsynta i Wermland, men förekomma mest utvecklade i Clarelfsdalen och vester ut från Carlstad intill Norselven, hvarjemte betydliga sandmassor finnas mellan Carlstad och Filipstad samt norr om Fryksände. Blandad med kross-sten uppträder sanden mellan Lenugnshammars bruk och Holmedal. I främsta rummet har sanden, företrädesvis bestående af kvartz, glaciererna att tacka för sin tillvaro, men vattenflöden hafva fortsatt glacierernas söndermalande verksamhet sålunda, att de öfriga mjukare och derföre till finare korn krossade mineralierna, hvilka ursprungligen varit med kvartzen i hällebergen förenade, bortförts till ställen, der de i lugnare vatten kunnat afsätta sig, under det att den grofkorniga kilsanden kvarstannat uti eller utmed de forntida vattenfårorna. Det finaste glacier-stoftet har flutit längst, och, der det afsatt sig uti lugnvatten, gifvit anledning till underlerets uppkomst. Vägen från slamningens början till underlerets läge är betecknad genom tilltagande finlek hos sanden. Denna öfvergår småningom till jässand och jäslera, båda bestående af fina sandkorn, som hos den förra äro märkbara för känseln. Till sin mineralogiska sammansättning bildas de, särdeles den förra, af kvartzsand, men innehålla stundom betydlig mängd af kaliglimmer och fältspat m. m., hvarigenom småningom bildas kaolinartade mineralier, och en viss grad af plasticitet åvägabringas i jorden, som sålunda öfvergår uti egentlig lera. Jässand förekommer ymnigt omkring Uddeholm och Risberg i Råda socken, finnes jemväl på kullarne vid Lesjöfors och i Arvika trakten samt antagligen öfverallt norr om en genom dessa ställen dragen linie. Tegelleran är på detta område af temligen mager beskaffenhet, såsom ytterst rik på inblandad fin sand. Fet lera är deremot mera allmän i trakterna intill Wenern. Af jäsleran, eller det så kallade glaciermjölet, påträffas krithvita inlagringar emellan lerorna vid Qvarntorp och i trakten af Sund och Kroksta vid Seffle, men förekommer ymnigare, ehuru mindre ren, vid Hildringsberg i Glafva socken, Wik i Arvika socken samt Noresund i Köla socken.

Utmed Wenerns strand äro bergen merendels slätslipade på ytan, icke blott de, som afspolade af sjövattnet framstå såsom kala skär och klippor, utan äfven de, hvilka äro öfverhöljda med lösa jordbildningar. I de sednares jordbetäckning företer sig en karakteristisk regelmässighet. Närmast berghällen äro sand eller rullstensgrus aflagrade, som åter betäckes af en på långa sträckor ganska likartad lera, oberoende af sjelfva jordytans utseende. Denna lera, benämnd underler, äger i östra Wermland en färg, som genom sitt utseende påminner om rödfärg eller caput mortuum, samt framträder mest i dagen i trakten af Filipstad. Uti vestra Wermland, hufvudsakligen på Näset och sedermera uppåt landet ända till Jösse härad, har underleret en viss likhet med Uplands-leran, dock utan att äga dess halt af kolsyrad kalk. Det är af mörkbrun färg, någorlunda hvarfvigt samt söndervittrar lätt, då det utsättes för vinterkyla, men blir genom regn ej hvitaktigt på ytan. Underleret, som nästan ingenstädes, isynnerhet det bruna, förekommer uti matjorden, är vanligen betäckt med åtskilliga omslammingsprodukter, på sina ställen med åsand, på andra med lerartade jordmåner, hvilka sednare kunna indelas i äldre och nyare omslammingsleror. Den äldre och nyare omslammingsperioden hafva hvar sin lera, sin sand och deraf uppkommande blandningar. Sandfälten på Westgöta-slätten och i

Småland synas tillhöra den äldre perioden, hvaremot Carlstads sand aflagrats under den nyare. Den äldre och den nyare leran gränsa vanligen nära intill hvarandra, den äldre på kullarne, den nyare vid deras fot, på sankna ängar, under mossar eller i sjövikar. Det ler, som allmännast bildar matjorden på Näset (Näs härad) och i angränsande härader, synes tillhöra den äldre omslamningen, då deremot landet öster om Carlstad tyckes vara företrädesvis betäckt af yngre ler. Uppåt landet aflösas lerorna af sandrikare jordbildningar, hvilka ock förekomma spridda bland lerorna längs Wenerns stränder. Westra Wermlands åkerler (björklera) är tydligt hvarfvigt genom inlagrade tunna sandhvarf af ljusbrun färg samt håller mycken jernockra, hvarigenom björkleran är en för vextalstring mindre gynnsam jordmån.

Wermlands mossar, uti hvilka kiselinfusorier ganska allmänt förekomma, utgöras företrädesvis af Sphagnumarter (hvit- och rödmossa), och flertalet innehåller dem i föga förmultnadt tillstånd, afläggande ett ojäfaktigt vittnesbörd om frånvaron af sedimentär kalkformation och deraf sig härledande mergelbildningar, samt de alkalirikare jordbildningarnes öfverhöljning med fettiga jordmåner. Fria från de i de Norrländska mossarna så ofta förekommande svafvelsyrade salterna kunna dock äfven Wermlands sämre mossar genom ändamålsenlig behandling göras användbara till både växtodling och brännstofsberedning, på sätt erfarenheten vid Lesjöfors bruk ådagalagt.

2. Innevånare.

Tab. N:o 1. Uti bifogade Tabell N:o 1 redogöres för länets *folkmängd* under den nu tilländagångna femårsperioden, enligt såväl husförhørs- som mantalslängderna, hvarjemte lemnas uppgift å antalet af dem, som varit befriade från mantalspenningar, utskrifnings-manskap och, enligt mönsterrullorna, approberade vapenpligtige. Af berörde Tabell inhemtas, att länets folkmängd, som, enligt Statistiska Central-Byråns berättelser och uppgifter, utgjorde:

vid slutet af år 1850.....	221,885.
» » » » 1855.....	232,521.
» » » » 1860.....	247,171.
» » » » 1865.....	259,612.

jemlikt mantalslängderna vid nästlidne års utgång uppgick till 258,008 personer, hvaremot folkmängden, likaledes enligt mantalslängderna, vid 1860 års slut utgjorde allenast 240,595. Vid jemförelse mellan dessa siffror visar sig en betydande skiljaktighet, enär, jemlikt husförhörslängderna, folkmängden skulle under det sednaste qvinqvenniet hafva ökats med 12,441 personer, men deremot enligt mantalslängderna med 17,413. Uti förra berättelsen anmärktes, hurusom vid 1860 års utgång, enligt husförhörslängderna, skulle i hela länet funnits 6,576 innevånare utöfver hvad mantalslängderna upptog, och ansågs denna skiljaktighet härröra af bristande eller felaktiga uppgifter till mantalsskrifningen, hvartill i synnerhet bidroge, att många af länets arbetsföra personer årligen utvandra dels till Norge och dels till andra orter inom Riket, för att der, oftast under flera år, söka tillfällig arbetsförtjenst, utan att likväl uttaga afflyttningsbetyg; hvadan således antogs, att husförhörslängderna angäfvit rätta förhållandet med folkmängden. Den erfarenhet, som sedermera vunnits under tillämpningen af Kongl. Förordningen den 20 Juli 1861, angående mantals- och skattskrifningarnas förrättande, hvarigenom fullständigare föreskrifter, ledande till större noggrannhet härutinnan, vunnits, har tillfyllest bekräftat detta antagande, enär vid hvarje skeende mantalsskrifning skiljaktigheterna mellan de på hvardera af berörda längder grundade folkmängds-beloppen förminskats och uppgifterna kommit i närmare öfverensstämmelse, på sätt jemväl af Tabellen ådagalägges. Beträffande folkmängden i staden Carlstad, som år 1864 utgjorde 5,018 enligt husförhörslängden och 4,814 enligt mantalslängden, upptages denna för år 1865 till 4,776 uti den förra, men till 4,891 uti den sednare längden, utvisande således ett alldeles motsatt förhållande, hvilket förklaras deraf att, efter den staden under sistnämnda år öfvergångna förödande

brand, dervid största delen af staden lades i aska, flera familjer och enskilda personer från staden afflyttade och utskrefvos ur kyrkoboken, men deremot andra tillkommo, företrädesvis arbetare, som qvarstannade i staden för att derstädes finna sysselsättning, men hvilka vid mantalsskrifningsförrättningen ännu icke blifvit hos Pastors-Embetet antecknade.

Utaf den i husförhörslängderna upptagna folkmängd belöpte sig på länets fem *fögderier* följande antal:

	1855.	1860.	1865.	Tillväxt under 10 år.
<i>Wester-Sysslet</i>	54,555.....	58,191.....	61,065.....	6,510.
<i>Söder-Sysslet</i>	53,673.....	56,809.....	58,944.....	5,271.
<i>Öster-Sysslet</i>	48,497.....	50,080.....	52,040.....	3,543.
<i>Norr-Sysslet</i>	37,194.....	40,766.....	43,485.....	6,291.
<i>Mellan-Sysslet</i>	31,013.....	32,391.....	34,115.....	3,102.
samt på städerna				
<i>Carlstad</i>	4,128.....	4,514.....	4,776.....	648.
<i>Christinehamn</i>	2,002.....	2,636.....	3,123.....	1,121.
<i>Filipstad</i>	1,459.....	1,784.....	2,064.....	605.
Summa	232,521.....	247,171.....	259,612.....	27,091.

Vid jemförelse af befolkningens tillväxt inom de särskilda fögderierna företer sig det märkliga förhållande, att folkmängden inom Norr-Sysslets fögderi, bestående af Elfdals härad samt Fryksdals härads Öfre tingslag, hvarest innevånarne i allmänhet icke befinna sig i så goda bergningsvilkor, som inom det af Kils och Grums härad samt Carlstads tingslag bestående Mellan-Sysslets fögderi, dock ökats i vida starkare progression, än inom sistnämnda fögderi; och som detta förhållande icke kan tillskrifvas vexlingar i följd af in- eller utflyttningar, hvilka icke i större antal förekomma inom någotdera fögderiet, måste denna olikhet i befolkningens tillväxt bero af talrikare giftermål och större nativitet.

Den betydliga tillökningen af innevånare-antalet i staden Christinehamn härrör dels af en öfvervägande nativitet, dels ock af inflyttningar.

Utflyttningar till främmande land hafva under denna femårsperiod, så vidt till Länsstyrelsens kännedom kommit, icke i någon anmärkningsvärdare mån ägt rum. Från de intill Norge gränsande delar af länet ske dock årligen flyttningar till detta land, särdeles från Fryksdals och Elfdals härads Öfre tingslag. Enligt erhållna uppgifter rörande utflyttningarna från det sednare tingslaget, som bildar Elfdals pastorat, hafva under åren 1861—1865 27 personer utvandrat till Amerika och 29 utflyttat till Norge från Dalby och Ny socknar, samt 324 personer utflyttat från Norra och Södra Finnskoga kapellförsamlingar, dock utan uppgifven utflyttningssort, hvilken likväl för flera af dem, som utflyttat från Södra Finnskoga, säkerligen varit Amerika, dit utflyttningar från nämnde kapellförsamling tillförene ägt rum, och hvilka utvandrare företrädesvis lära uti Minnesota sökt sig ett nytt hem. Innevånarne uti dessa kapell-lag, hvilka innefatta omkring en tredjedel af pastoratets befolkning, äro ock i många afseenden ganska vanlottade. Finnarne bo i så kallade rökstugor utan egentligt murade eldstäder, der röken får leta sig ut genom en öppning på taket eller den glugg, som tjenar i stället för fönster; dock hafva de mera välmående stundom derjemte en »Svensk stuga», inredd i likhet med ortens vanliga bondstugor. Deras hufvudsakliga näringsfång är boskapsskötsel, och det inskränkta åkerbruket lider ofta af frostskada. Endast med undantag af några gamla personer kunna de alla tala Svenska, men med Finsk brytning, och de som bo närmast intill Norska gränsen hafva i språket rönt inverkan af detta grannskap. Klädedrägten har hos Finnen ej något egentligen egendomligt.

Förutom från Elfdals härad hafva äfven från Östmarks och Lekvattnets socknar i Öfre Fryksdalen utvandringar till Amerika ägt rum, men ännu icke i större antal. — I öfverensstämmelse med Eders Kongl.

Maj:ts meddelade nådiga föreskrift har kungörelse den 29 April 1865 utfärdats, med varning mot obetänksamt öfvergifvande af fädernejorden.

Den sedan äldre tider hos allmogen inom vissa trakter af länet, synnerligast Fryksdalen, öfliga seden att vartiden begifva sig ut till andra orter i Riket, för att der söka arbetsförtjenst förmedelst biträde vid flottning, timring, snickeri och stembrytning m. m., uti hvilka slags arbeten särskildt Fryksdalingarne äro kända för mycken skicklighet, vidhållles fortfarande, till stort men för jordbrukets förkofran i hembygden. Visserligen återvända flera hem med en icke ringa sparpennning, men denna kommer sällan att bilda grundplåten för framtida ekonomisk förkofran, utan lefves merendels upp under vintern, som till större delen tillbringas i sysslolöshet. Vintertiden begifva sig äfven många till Dalarne och Norrland på timmerkörslor, samt vistas ofta oafbrutet flera veckor i skogarna, utsatte för ett oblidt klimats inflytelser, hvarföre ock männen i länets norra delar temligen allmänt tidigt lida af rheumatiska åkommor.

Några mera utbredda *epidemier* hafva under femårsperioden icke hemsökt länet, med undantag för år 1862, då mässling förekom så allmänt att, enligt Statistiska Central-Byråns berättelse för samma år, i denna sjukdom afledo 564 personer ensamt å landsbygden. År 1861 hemsöktes inalles 35 socknar af kikhosta, som i Filipstads provinsialläkare-distrikt var särdeles utbredd. För öfrigt hafva de rådande så kallade folksjukdomarna varit frossa, som inom Näs provinsialläkare-distrikt är så allmän, att nära hälften af den invid vattendragen boende allmogen deraf årligen angripes, rödsot, elakartad halssjuka och smittkoppor, hvilken sednare sjukdom, efter det spridda fall förekommit under åren 1863 och 1864, år 1865 blef mycket allmänt gängse, ehuru icke af svårartad beskaffenhet. Uti staden Carlstad, der sjukdomen uppträdde på hösten och hvarest, i anseende till bostädernas inskränkthet efter branden, sjukvårdens ordnande var förenadt med stora svårigheter, insjuknade inalles 194 personer, af hvilka dock endast 24 afledo. Vaccinationen skedde med den omsorg, att 908 personer vaccinerades för andra gången, men af den mindre bemedlade klassen begagnade sig, oakadt Sundhets-Nämndens förnyade uppmaningar, endast ett ringare antal af detta skyddsmedel.

Schismatiska rörelser, som påkallat bildandet af särskilda församlingar, hafva icke under femårsperioden förekommit. Läseriet, som under den förra perioden hastigt grep omkring sig inom Norr-Sysslets fögderi, verkande dels välgörande, dels till söndring i sinnena, synes derstädes nu vara något i aftagande. På många ställen hållas religiösa föredrag af kringresande personer, merendels tillhörande Evangeliska Fosterlandsstiftelsens kolportörer; men läseriet har likväl icke vunnit någon synnerlig utsträckning samt visat sig på det hela välgörande, såsom befrämjande ökad nykterhet och en stillare vandel. Från Öster-Sysslets fögderi omförmäles, att schismatiska rörelser förekommit i de flesta af de till fögderiet hörande socknar, samt att åtskilliga enskilda bönehus blifvit uppförda, hvarest gemensamma andaktsöfningar hållas. Uti staden Christinehamn hafva enskilda personer, för sammanskjutna medel till belopp af öfver 6,000 Riksdaler, låtit uppbygga ett böne- och skolhus, med sal för enskilda andaktsstunder, undervisningssal samt tre boningsrum.

I afseende å det inom länet rådande *byggnadssätt* hafva några väsendtligare förändringar icke inträdt. Från flera delar af länet vitsordas dock, att ett förbättradt byggnadssätt hos allmogen alltmera är märkbart, i afseende på såväl boningshusens som uthusens inredning, hvilka vid nybyggnad göras rymligare och ändamålsenligare än förut varit förhållandet. Uti länets nordligare, till Elfdalen hörande socknar, brukas allmänt att uppvärma ladugårdshusen genom anbringande af eldstäder, vid hvilka qvinnorna, som äro idoga och utmärka sig genom förfärdigandet af vackra linneväfnader samt skicklighet i sömnad och broderier, tillbringa sin mesta tid under vintern. Pigorna hvila der äfven om nätterna på ett under taket anordnad sängställe, som kallas »hjällum».

Det vanliga byggnadsmaterialet, så i städerna som på landsbygden, är trä; men under sednare åren har man till ladugårdsbyggnader äfven börjat använda tegel, tillverkad af lera och sågspån, utan sand, brändt och obrändt, hvilket byggnadsmaterial synes förtjent af mycken uppmärksamhet, både för sin billighet, varak-

tighet och lätthet att anskaffa i de orter, der sågverksrörelse idkas. Ladugårdar, byggda af sågspånstegel, hafva visat sig varma om vintern och svala om sommaren. Men icke blott för ladugårdshus har detta byggnadsmaterial funnit användning, utan äfven blifvit begagnadt för andra byggnadsföretag, hvaribland må nämnas det år 1862 i Carlstad uppförda stora Expositions-hus, afsedt för en fortgående utställning af slöjd- och industrialster, till hvilken byggnad obrändt sådant tegel begagnats. Efter branden i Carlstad hafva ock ett större antal hus af brändt sågspånstegel blifvit uppförda.

Uti bergslagsorterna äro jemväl så kallade »sinner», som gjutas i olika dimensioner af vid malmsmältningen uppkommande slagg, alltmera använda för uppförande af ladugårdar, materialbodas och andra uthus, men nyttjas endast i mindre mån till bostadshus för arbetare.

I befolkningens *klädedrägt* är ingen anmärkningsvärd förändring att omtala. Vadmalen synes dock på åtskilliga orter allt mera undanträngas af klädet, som i stora partier å marknaderna afyttras. Egentlig folkdrägt finnes, på sätt i förra berättelsen omnämndes, endast inom Ny och Dalby socknar i Öfre Elfdalen. Drägten inom sistnämnda socken består för männen, med ett i allmänhet vackert utseende, af en helskuren rock, kallad tröja, af grått vadmal med röda uppslag kring halsen och ärmarna samt vid knappraden, kortbyxor af vadmal eller gult sämskadtt bockskinn, strumpor och skor, utanpå hvilka om vintern nyttjas damasker, på hufvudet vanlig skinnkasket. Denna drägt, hvars utbyte mot annan beklädnad inom orten ses med ovilja, ger folket utseende af att vara uniformerad, men har dock hos den inom socknen bildade frivilliga skarpskytteförening måst vika för den vanliga skarpskytte-uniformen.

Allmogens *födoämnen* utgöras fortfarande hufvudsakligen af hafre- eller rågbröd, sill, potatis, välling och gröt samt fläsk. Inom Elfdalen nyttjas mycket så kallad »näfgröt», som af kornmjöl och vatten kokas till sådan fasthet, att den kan handteras med näfvarne, hvaraf benämningen härrör. Den anses af ortens Läkare särdeles ohelsosam, och bland bygdens endemiska sjukdomar räknas också främst kronisk mag-katarr, som orsakas af den svårsmälta födan. Härtill bidrager äfven mycket ett ymnigt förtärande af *kaffe*, hvilken dryck på vissa orter i länet uppgifves vara så allmänt i bruk hos allmogen, att den städse vid när som helst skeende besök serveras. Företrädesvis är detta förhållandet i Nordmarks invid Norska gränsen belägna härad, hvarest kaffedrickandet, enligt dervarande Provinsial-Läkares uppgift, tagit en för folkets både helsa och ekonomiska bestånd oroande utsträckning. Detta förstörande missbruk påstås hafva kommit från Norge, hvarest en mängd af ortens yngre befolkning under sommaren uppehåller sig på arbete; men lättheten att på kredit och genom byteshandel hos de många landthandlandena förskaffa sig denna vara, torde utan tvifvel verka mest bidragande till dess ymniga förtärande. Äfven det torftigaste fattighjon utbyter i handelsboden sin fattighjelp i säd mot några kaffeböner. *Tobaksrökning* är äfven mycket allmän bland allmogen och jemväl bland kvinnorna, särdeles i vissa trakter.

Den i sednaste femårsberättelsen lemnade hugnesamma uppgift, att begifvenheten på *bränvin* mycket aftagit bland länets allmoge, har under den nu tilländagångna femårsperioden vunnit ökad bekräftelse. Endast vid ett af länets många gästgifverier finnes rättigheten till försäljning af bränvin kvar, och på landsbygden äro försäljningsställena af jmförelsevis ringa antal, på sätt den längre fram intagna tabell utvisar. Varan är sålunda på landet mindre åtkomlig än förut, och sjelfva produktionen är jemväl i märkligt aftagande inom länet. Stadsbesöken medföra derföre så mycket större frestelse till omåttligare förtäring af den i det hvardagliga lifvet mera sällsynta drycken och framkalla fylleriförseelser; men berörda förseelser förekomma dock egentligen vid marknaderna, och torde kunna emotses upphöra, i samma mån som dessa för den allmänna varuomsättningen numera mindre behöfliga inrättningar försvinna. Förtäring af *öl* kan deremot sägas vara i betydligt tilltagande, och hålles denna dryck till salu på mångfaldiga, vid allmänna vägarne belägna ställen. Någon allmännare klagan öfver derutaf förorsakade oordningar har likväl icke försports, om än de komunalas myndigheterna på somliga orter funnit anledning besluta någon inskränkning i så beskaffad

försäljnings utöfvande. Deremot har från några af de orter, der Apothek finnas, ganska mycken klagan förts öfver missbruk af den Apotheken medgifna rättighet till spritförsäljning, så att oloflig bränvinshandel dermed bedrifvits.

De fosterländska sträfvanden till förvärfvande af skjutfärdighet samt skicklighet i vapenföring och andra militäriska öfningar, som funnit sitt uttryck i bildandet af de *frivilliga skarpskytteföreningarna*, hafva äfven inom Wermlands län omfattats med varmt intresse. Vid 1865 års slut funnos i länet följande, i öfverensstämmelse med grunderna i Kongl. Kungörelsen den 8 Mars 1861, organiserade frivilliga skarpskytteföreningar, nemligen:

	Antal aktiva medlemmar.		Antal aktiva medlemmar.
Carlstads	65.	Hammarö sockens	39.
Filipstads stads och bergslags	281.	Långseruds med filialafdelning inom Borgviks socken	95.
Christinehamns stads och Warnums sockens	168.	Södra Wermlands, innefattande Näs och Grums härader	126.
Dalby sockens med filialafdelningar inom Norra och Södra Finnskoga	139.	Ulleruds sockens	118.
Jösse härads	140.	Nysunds och Rudskoga socknars	66.
Nordmarks härads	110.	Segerstads sockens	50.
Nyeds härads	120.	Skillingmarks och Jernskogs socknars	108.
Öfre Fryksdals	105.	Summa 1,816.	
Wäse härads	86.		

Utaf berörda föreningar hafva Ulleruds, Segerstads och Nyeds bestämt provinsen Wermland till tjänstgöringsområde, men de öfriga de kommuner, inom hvilka de bildats, dock att Dalby skarpskytteförenings tjänstgöringsområde omfattar hela Elfdals pastorat, samt Skillingmarks och Jernskogs sträcker sig 2 mil utom socknarnes gränser. Flera af dessa föreningar hafva egna musik-korpsar, för hvilkas åstadkommande samman skott af penningar ägt rum.

Med tillämpning af Kongl. Kungörelsen den 11 Augusti 1863 och Kongl. Cirkuläret den 26 April 1864 hafva vid de sedermera förrättade beväringmönstringarne 12 skarpskyttar år 1864 och 24 skarpskyttar år 1865 befriats från deltagande i första årets vapenöfning med den allmänna beväringen.

Vid 1865 års slut funnos *Socknebibliotek* inrättade uti *alla* församlingarna inom länet. De flesta af dessa bibliotek hafva under sednare åren flitigt anlitats samt blifvit i större eller mindre mån tillökade. Boksamlingarne bestå, utom af »Läsning för folket», merendels af skrifter i religion, historia, geografi, naturkunnighet och landthushållning, samt förvaras vanligen i sakristian, sockenstugan eller folkskolan och vårdas af Klockaren, Kyrkovårdarne eller Folkskolelärnarne, som ombesörja utlåningen. Till åstadkommandet af berörda boksamlingar har den i Carlstad år 1835 stiftade »Förening för spridande af nyttig folkläsning» på ett förtjenstfullt sätt medverkat, dels medelst utdelande af passande skrifter, dels genom anvisande af kontanta bidrag till belopp af 30 Riksdaler för hvarje bibliotek, under förbindelse för vederbörande församling att af egna medel tillskjuta och för ändamålet använda minst ett lika stort belopp, hvilket minimum dock i ganska många församlingar icke obetydligt öferskridits, i följd af enskilda personers frikostighet. Till dessa bibliotek hafva, på Hushållnings-Sällskapets bekostnad, Professoren Arrhenii »Smärre samlade skrifter i landthushållningen» blifvit utdelade.

3. Näringar.

A) Jordbruket.

Genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga Bref af den 27 November 1863 förordnades, att det förslag till förändradt formulär för Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser, hvilket, jemlikt Eders Kongl.

Maj:ts nådiga beslut af den 25 Oktober 1861, begagnats för de angående åren 1856—1860 afgifna berättelser, skulle framgent läggas till grund för femårsberättelsens uppställning, hvarjemte och då det syntes tvifvelaktigt, huruvida den särskilda statistik öfver jordbruket och boskapsskötseln, som ifrågasatts att grundas på samverkan af orternas Hushållnings-Sällskap, i förening med för ändamålet nitiske personer inom kommunerna, kunde för samtliga länen under den då löpande femårsperioden tillvägbringas, Eders Kongl. Maj:ts förklarade, att dessa ämnen tills vidare borde utgöra föremål för särskilda tabeller i femårsberättelserna, åtminstone af samma omfattning, som de under N:is 2 och 3 i senaste berättelsen förekommande. De formulärblanketter, hvilka till följd af berörda nådiga förordnande blefvo af Statistiska Central-Byrån till härvarande Läns-Styrelse öfverlemnade, gingo emellertid vid branden i Carlstad förlorade, och Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har sedermera icke kunnat anskaffa erforderliga uppgifter för en hela femårsperioden omfattande redogörelse om de till ofvannämnda tabeller hörande ämnen.

Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga Cirkulär den 3 Mars 1865 hafva Hushållnings-Sällskapen fått sig uppdraget, att från och med samma år gå i författning om insamlande och bearbetning af primär-uppgifter till en jordbruksstatistik för hela Riket, för verkställighet hvaraf Wermländska Hushållnings-Sällskapet beslutat, att ifrågavarande uppgifter skulle socknevis insamlas genom Hushålls-Gillena, hvilka efter företagen granskning och vidtagna rättelser, der sådana funnits vara af nöden, böra desamma till Sällskapet insända. Af de sålunda för år 1865 till Hushållnings-Sällskapet inkomna uppgifterna i ämnet, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande erhållit del; och ehuru, med hänsigt till de härvid, särdeles i början, mötande väsendtliga svårigheter, hvilka i detta län ännu mera ökas af den stora klyfning, jorden undergått, bristande kändedom om den odlade jordens areal och allmogens vana att icke beräkna hvarken utsäde eller skörd, det icke för Hushållnings-Sällskapet lyckats att kunna åstadkomma en fullständig, hela länet omfattande redogörelse i omförmälda afseende, enär från åtskilliga Hushålls-Gillen uppgifter i ämnet dels icke inkommit, dels blott för några af de till Gillenas områden hörande socknar lemnats, hafva dock med omsorg utarbetade redogörelser bekommit från följande Hushålls-Gillen, hvartdera omfattande ett härad, nemligen *Grums, Näs, Gillbergs, Wissnums, Ölme, Wäse* och *Öfre Fryksdals* härader, hvarjemte sådana redogörelser lemnats för största delen af *Jösse, Kils* och *Öfre Elfdals* härader, hvilka uppgifter, i hvad desamma afse ägovidden, utsäde och skörd, Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande desto heldre ansett sig böra här intaga, som berörda härader, med undantag af *Öfre Fryksdals* och *Öfre Elfdals* härader, omfatta länets egentligen jordbrukande distrikt, och sålunda dock innefatta en någorlunda hel öfversigt af jordbruksnäringens ståndpunkt inom länet vid femårsperiodens slut.

Uti tabellen Litt. A å följande sida lemnas redogörelse för hvarje härads hela ägovidd, samt hvad Tab. Litt. A deraf utgöres af träd-, humle- och kålgård, åker och annan odlad jord, naturlig äng och skogbärande mark; äfvensom om arealen af hvad som utaf den odlade jorden blifvit användt till höstsäd, vårsäd, potatis, spånadsväxter, gräs- och andra foderväxter samt träde.

Uti tabellen Litt. B redogöres för utsäde och skörd af hvete, råg, korn, hafre, blandsäd, ärter, potatis, vicker, lin och hampa. Tab. Litt. B.

Uti tabellen Litt. C redogöres för antalet underhållna kreatur vid 1865 års slut.

Tab. Litt. C.

Beträffande jordens *allmänna brukningssätt* kan någon förändring i det uti senaste berättelse omförmälda, äfven bland allmogen spridda, cirkulationsbruk, icke sägas hafva vidtagits; men från ganska många delar af länet omförmäles, att man genom ett omsorgsfullare arbete, djupare och noggrannare plöjning, bättre afdikning samt större omsorg att samla och tillgodogöra gödningsämnen vinlägger sig om jordbrukets förkofran. Deremot klagas från andra orter, att allmogen ännu fortsätter att så hafre i hafre så länge det bär sig.

Täckdikning begagnas allt mera, äfven af allmogen, hufvudsakligen för afledande af källsprång och back-syra; och hafva på den täckdikade jorden i allmänhet jemnare och till så väl kvantitet som kvalitet bättre skördar vunnits, jemte större lätthet vid jordens brukande. Redan vid början af den nu omhandlade femårs-perioden var täckdikning mer eller mindre använd inom länets alla häradar; men då från flera orter anfördes, hurusom till hinder för ett mera allmänt tillämpande af grunddiknings-metoden, biträde af sakkunnig person icke funnes att tillgå, beslöt Hushållnings-Sällskapet år 1862 att anskaffa en särskild täckdiknings-förman för länet, hvilken ock från 1864 års början varit antagen för att tillhandagå med råd och undervisning vid

Tab. Litt. A.

Ägovidd och dess användande till särskilda odlingsföremål.

År 1865.	Hela ägo-vidden.	Deraf				Odlad ägovidd använd till									
		träd-, humle- och kålgård.	åker- och annan odlad jord.	naturlig äng.	skog-bärande mark.	höstsäd.	vårsäd.		potatis.	andra rot-frukter.	spånads-växter.	gräs- och andra foderväxter, till		träde.	
							Stråsåd.	Balj-växter.				bete.	skörd.		
Häradets namn.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.	Tunnl.
Grums	80,813,04	109,05	23,490,21	2,432,01	54,272,24	2,462,02	7,399,31	99	582,31	29,16	60	3,304,05	6,157,29	2,441,31	
Näs	131,266,08	287,08	41,261	2,126	87,588	4,957	16,046	345,08	969,16	93	143,16	4,224,16	9,809	5,945,08	
Gillbergs	185,099,07	203,20	26,993,14	7,476,09	142,347,04	2,736,08	9,556,12	196,11	1,085,15	42,19	192,22	1,984,21	7,641	2,779,19	
Wisnums	86,944,31	106,19	17,668,20	6,425,20	58,725,31	2,291,21	5,395,23	111,14	601,10	49,18	94,10	994,16	6,913,04	2,260,19	
Ölme	30,776,27	50	13,340	3,385	14,000	1,777	3,625	105	320	53	29	2,000	3,554	1,777	
Wäse	79,991	229,16	25,149	3,676,24	50,935,24	2,119,24	6,649,08	75,16	394,16	21,16	25,08	7,159,08	6,483,08	2,159,08	
Jösse	304,085,31	120,15	28,713,03	15,229,11	187,037,20	1,938,11	7,571,08	122	1,217,10	72	189,29	1,155	6,917,20	1,825,18	
Kils *)	95,270,10	93,26	17,459,17	2,995,17	72,233,16	1,654,29	5,357,09	67,13	669	92,28	91,31	3,529,01	4,908,14	1,654,29	
Öfre Elfdals **)	471,695,23	40,10	4,263,09	4,809,18	459,358,23	117,11	3,111,02	0,24	315,27	8,16	19,26	121,16	377,03	159,21	
Öfre Fryksdals	241,679,23	37,19	11,900,05	13,346,01	195,548,13	1,143,31	5,235,11	8	987,18	33,19	106,06	39,21	3,100,26	1,145,05	

*) Uppgift saknas för Kils och Frykeruds socknar.

**) Uppgift saknas för Södra Finnskoga kapellag.

Tab. Litt. B.

Utsäde och Skörd.

År 1865.	U t s ä d e .										S k ö r d utan afdrag för utsädet.									
	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Bland-säd.	Ärter.	Potatis.	Vicker.	Lin och hampa.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Bland-säd.	Ärter.	Potatis.	Vicker.	Lin och hampa.		
																		Frö.	Spånads-ämne.	
Härad.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	K. fot.	C.r.	
Grums	422	11,294	1,260	53,033,07	20	732	19,662	171	314	2,743	80,759	6,319	242,596	81	3,153	120,544	183	300	178	
Näs	1,730	20,083	2,854	111,648	69	1,779	34,454	705	824	11,869	128,661	12,444	391,853	296	7,410	210,697	1,392	1,455	916	
Gillbergs	927	12,129	1,064	76,966	193	760	38,186	270	583	5,940	85,961	5,723	309,235	819	3,995	282,081	845	2,092	1,746	
Wisnums	1,035	9,730	273	39,354	18	456	19,452	265	432	7,376	68,611	2,138	200,096	111	2,058	127,795	441	1,102	340	
Ölme	476	3,240	166	15,542	94	196	7,020	83	79	3,071	22,770	870	80,812	—	1,106	49,950	226	315	832	
Wäse	537	8,851	160	52,658	—	195	16,219	264	82	2,843	56,430	880	214,874	—	799	97,568	970	299	63	
Jösse	806	14,522	2,155	79,402	1,149	1,484	61,108	268	1,259	4,613	105,360	10,616	349,827	5,613	6,332	433,973	124	2,557	664	
Kils *)	215	7,586	226	37,068	—	218	21,811	276	335	1,404	58,833	1,058	166,498	—	730	159,578	129	813	146	
Öfre Elfdals **)	4	673	1,438	19,817	3,858	11	13,890	52	119	20	5,684	7,969	82,393	17,566	42	108,369	—	—	19	
Öfre Fryksdals	238	4,655	1,562	38,084	3,285	75	33,837	—	408	1,537	35,342	8,968	162,591	15,567	421	214,966	—	499	311	

*) Uppgift saknas för Kils och Frykeruds socknar.

**) Uppgift saknas för Södra Finnskoga kapellag.

ifrågavarande jordarbeten, hvilka här i länet ofta kunna betydligt förenklas genom begagnande af de sand-ådror, som stryka fram mellan och under lerhvarfven.

I afseende på *gödningsämnen* är bruket af Guano, som en tid var särdeles allmänt begagnadt, men för hvilket gödningsämne, enär detsamma under sednare åren varit af sämre beskaffenhet, förtroendet minskats, i aftagande; hvaremot en större omsorg egnas åt insamlande af ben, inkörande af jord i ladugårdarne för kompost-beredning, användande af kalk och aska samt beredning af pudrett, hvilket verksamma gödningsämne tillverkas på flera ställen inom länet. Kalkgödning, som på flera egendommar användes i stor skala och vunnit allmännare utsträckning, med undantag allenast för de delar af länet, inom hvilka detta gödningsämne, i anseende till längre transporter, skulle blifva allt för dyrt, är för Wermlands-jorden desto mera nödvändig och välgörande, som densamma i allmänhet är särdeles kalkfattig. Från Gustaf Adolfs socken omförmäles, att vid Uddeholms-hyttan under några år till gödning begagnats finstampad masugnsslag, som utan särskild kostnad erhålles vid tillverkningen af så kalladt stampjern, och hvilken slagg, använd i kompost med kreatursspilling, visat sig ganska verksam på mossjord, för så väl säd, som i synnerhet gräsväxt, så att på ställen, der klöfvern förut ej velat gå till, detta foderslag, efter användning af ofvannämnda slagg, visat en jemförelsevis yppig växtlighet. I ändamål att för mindre jordbrukare bereda handledning i afseende på gödningsämnenas tillvaratagande och rätta behandling, har Hushållnings-Sällskapet år 1861 utfäst ett pris af 20 dukater för utarbetande af en kort och lättfattlig afhandling härutinnan; men vid granskning af inkomna täflingskrifter i ämnet icke funnit skäl tillerkänna någon af dem den bestämda belöningen.

Enligt de berättelser om årsväxten, dem Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande för åren 1861—1865 i vanlig ordning afgifvit, jemförda med de genom Hushållnings-Sällskapet offentliggjorda uppgifter i ämnet, har *skörden* under nämnda år utfallit på följande sätt:

År 1861. Den regniga och kalla väderlek, som år 1860 i betydlig mån skadade grödan, utöfvade äfven mycket menlig verkan på följande årets skörd, enär såningen om hösten dels betydligt försvårades, dels alldeles förhindrades, hvarjemte 1860 års skörd lemnade ett mindre tjenligt utsäde. Den sent och under missgynnande förhållanden utsädda höstsäden hade att under sommaren kämpa med en ovanligt ihållande torcka, och *rågen* drabbades derföre af missväxt. Inom många socknar erhöles knappt utsädet tillbaka, och

Tab. Litt. C.

Kreatursantal.

	Underhållna kreatur vid 1865 års slut.							
	Hästar.	Oxar.	Tjurar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.
Grums härad	964	480	164	3,877	985	3,033	—	975
Näs d:o	1,674	804	268	5,639	2,395	6,246	—	1,680
Gillbergs d:o	1,750	307	239	6,932	2,018	8,531	9	1,687
Wissnums d:o	521	1,055	83	3,517	1,097	3,704	—	787
Ölme d:o	520	700	91	2,535	792	2,062	—	637
Wåse d:o	728	565	204	3,311	522	1,125	—	462
Jösse d:o	2,502	155	266	9,614	2,285	13,852	16	2,150
Kils *) d:o	831	200	161	3,562	810	4,457	28	891
Öfre Elfdals **) d:o	507	4	107	2,572	700	4,095	1,469	427
Öfre Fryksdals d:o	1,025	66	150	4,586	1,553	8,693	631	1,102
Summa	11,022	4,336	1,733	46,145	13,157	55,798	2,153	10,798

*) Uppgift saknas för Kils och Frykeruds socknar.

**) Uppgift saknas för Södra Finnskoga kapellag.

inom få socknar skördades öfver tredje kornet, från hvilket förhållande Öfre Elfdalen dock gjorde ett märkligt undantag, i det att afkastningen inom Ny socken uppskattades till 10:de och 12:te kornet.

Höst-hvetet lemnade ett lyckligare resultat med i allmänhet 7:de å 8:de kornet.

Hafren, som är länets hufvudsäde, afkastade från 3:dje till 7:de kornet, men allmännast 4:de och 5:te.

Potatis lemnade på de flesta orter rik skörd, 8 å 10 gånger utsädet, men rotknölarna voro nästan öfverallt mer eller mindre skadade af torröta.

Höskörden var på det hela medelmåttig.

Ar 1862. Sommaren var i början kall och regnig, men under Augusti inträdde stadig vacker väderlek, som äfven fortfor under hela September, så att säden blef särdeles väl bergad. Af *hvete* och *råg* erhöles från 8:de till 12:te kornet; samt af *hafre* från 5:te till 9:de kornet, hvilket anses för ovanligt god skörd. *Potatis* lemnade deremot skörd under medelmåttan, 3:dje till 5:te kornet, men *höskörden* utföll särdeles riklig, med undantag allenast för Elfdals öfre tingslag.

Ar 1863. Detta års skörd var betydligt svagare än föregående årets samt i allmänhet af särdeles olika beskaffenhet inom olika delar af länet. *Höstsädet* lemnade dock fullt medelmåttig skörd, omvexlande från 5:te till 10:de kornet, men *vårsäden*, som led af torka under första delen af sommaren samt af frostnätter i Juli månad, och hvars bergning i hög grad försvårades af ihållande regnig väderlek, afkastade i medeltal endast 4:de kornet. *Potatisen*, som af nattfroster i Juli månad likaledes svårt skadades, gaf på flera orter missväxt samt lemnade endast inom Mellan-Sysslets fögderi någorlunda afkastning, som dock efter inbergningen till väsendtlig del förderfvades af röta. *Höskörden* var dels god och dels medelmåttig.

Ar 1864. Höstsädet bergades under särdeles tjenlig väderlek, hvaremot bergningen af vårsäden, som led af de tidiga frostnätterna och den långvariga våtan under September månad, var mindre gynsam. *Hvetet* lemnade nästan öfverallt ringa afkastning, under medelmåttan och gränsande till missväxt; *Rågen* från 6:te till 9:de kornet, utom i Söder-Sysslets fögderi, der skörden utföll rikligare, ända till 12:te kornet. *Hafren* gaf från 4:de till 6:te kornet, eller fullt medelmåttig skörd. *Potatis* lemnade från 5:te till 8:de kornet, af i allmänhet utmärkt god beskaffenhet. *Höskörden* uppskattades till icke fullt medelmåttig.

Ar 1865. Sedan vegetationen, påskyndad genom hastig källossning och tidigt infallande värme, redan betydligt fortskridit, inträffade i Juni månad svåra nattfroster, hvarigenom vårsädens utveckling hämmades, dertill den sedermera ihållande torkan ytterligare bidrog. *Råg* och *hvete* lemnade från 7:de till 9:de kornet, således fullt medelmåttig skörd, hvaremot hafreskörden var under medelmåttan, endast med undantag för Jösse härad och Norr-Sysslets fögderi, hvarest, särdeles i Finnbygden, skörden var rikare; foderskörden utföll utan undantag svag, mycket under medelmåttan, men potatisskörden lemnade från 6:te till 10:de kornet.

Understöd af allmänna medel har under femårsperioden icke påkallats i följd af felslagen skörd eller liden hagelskada, med undantag endast för några hemman inom Lysviks och Östra Emterviks socknar, hvilkas ägare fingo sin gröda förderfvad genom en i Juli månad 1865 inträffad hagelby. Försök till åstadkommande af ett bolag till försäkring mot så beskaffade olyckshändelser har inom länet varit å bane, men icke ledt till något resultat.

Handelsprisen å sädesslagen äro mycket omvexlande för olika tider af året och väsendtligen skiljaktiga på olika ställen inom länets vidsträckta område, så att spanmålsprisen i bergslagen och Norr-Sysslets fögderi äro icke obetydligt högre än å de intill Wenern gränsande trakter, på grund hvaraf äfven blifvit ifrågasatt att länet, som nu utgör ett enda markegångsdistrikt, skall fördelas i två eller tre sådana. De vid markegångssättningarne bestämda årspriserna hafva varit följande:

	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
En kubikfot hvete.....	4,13.....	4,60.....	3,64.....	3,17.....	2,78.
» » råg.....	2,94.....	3,49.....	2,62.....	2,58.....	2,26.

	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
En kubikfot korn	2,70.....	2,62.....	2,10.....	2,08.....	1,78.
» » hafre.....	1,59.....	1,51.....	1,20.....	1,12.....	1,15

Uti förra berättelsen omförmäles den af Hushållnings-Sällskapet uti sitt till Finans-Komitén afgifna yttrande uttalade, af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande delade åsigt, att årliga sädesproduktionen i länet vid medelmåttig skörd är tillräcklig för länets behof. Från Norr-Sysslets fögderi uppgifves väl fortfarande, att omkring 230,000 kubikfot spanmål måste årligen dit införskaffas; men å andra sidan kunna Näs och Gillbergs härader af sitt öfverskott afyttra en motsvarande kvantitet; och säkert är, att med den omsorgsfullare brukning af jorden, som nu på många ställen äger rum, i förening med de ständigt fortgående odlingarne, länet allt mera närmar sig den ståndpunkt, då det äfven i mindre goda år icke behöfver utom egna gränser söka fyllnad för sitt spanmålsbehof.

Följande, i föregående berättelse omförmälda, allmänna arbetsföretag till jordbrukets *utvidgande* och *förbättring* hafva under åren 1861—1865 blifvit fortsatta och fullbordade:

a) arbetena till sänkning af *Hänsjön* i Fryksände socken samt af sjöarna *Wadljungen* och *Björklången* samt elfven *Rinnan* inom Nordmarks härad, hvilka företag, i anseende till 1860 års starka nederbörd, icke kunde till i arbetsplanerna stadgad tid fullbordas, hafva fullständigt utförts och afsynats;

b) uttappningen af *Säfsjön* i Arvika socken och *Jösse* härad samt af *Nolby* och *Skano* mossar i By socken och Näs härad har likaledes fullbordats och blifvit vid derå hållen afsyning godkänd; och må, såsom bevis på gagneligheten af Säfsjöns sänkning, omförmälas, hurusom höskörden å den torrlagda marken år 1864 såldes för 7,734 Riksdaler, hvarjemte skördades 1,300 snes hafre och 1,000 snes thimotej-gräs till fröskörd; varande omkring 90 tunnland af den genom mossarnas utdikning från vatten befriade mark redan odlade;

c) Sänkningen af sjöarna *Hån* och *Björken* inom Sunne socken af Fryksdals härads nedre tingslag har jemväl fullbordats, hvarigenom 230 tunnland odlingsbar jord vunnits, och 340 tunnland af vatten besvärad mark derifrån befriats.

Vidare hafva följande arbetsföretag till skyddande af redan odlade ägor från frostsador blifvit af Eders Kongl. Maj:t understödde med statsbidrag samt påbörjade, nemligen:

a) utdikning af *Westersjön* och 25 särskilda myrlägenheter i Norra Finnskoga församling af Elfdals härads öfre tingslag, för hvilket arbetsföretag, som afser torrläggning af 634 tunnland, hvilka till betydlig del anses blifva odlingsbara, kostnaden beräknats till 15,069 Riksdaler och ett statsbidrag af 7,500 Riksdaler i nåder beviljats;

b) utdikning af 18 frostledande myrar i Gräsmarks socken och Fryksdals härads nedre tingslag, hvarigenom 84 tunnland beräknats blifva tillgängliga för odling; varande kostnaden härför beräknad till 7,359 Riksdaler 70 öre, och ett understöd af 3,500 Riksdaler dertill anvisadt;

c) utdikning af 56 myrar i Södra Finnskoga församling af Elfdals härad, för hvilket företag, hvarigenom 268 tunnland varda afdikade, emot en till 21,718 Riksdaler 67 öre beräknad kostnad, ett statsanslag af 9,000 Riksdaler beviljats.

Ett 4:de, af Eders Kongl. Maj:t i nåder lemnadt, bidrag, till belopp af 1,500 Riksdaler, för utdikning af frostländiga myrar inom Westra Emterviks socken, har deremot icke begagnats af vederbörande hemmansägare, som sett sig ur stånd att tillskjuta erforderliga egna medel.

Dessa arbetsföretag, som förnämligast afse att åstadkomma förbättringar i de klimatiska förhållandena, på samma gång för odling tjenlig mark derigenom vinnes, äro för länets nordliga, af frostländiga myrar uppfyllda, socknar af stor betydelse och desto mer förtjenta af det allmännas understöd, som skogstillgångarna, hvaraf den hufvudsakliga bergningen hittills hemtats, äro i starkt aftagande.

I den mån de gynnsamma verkningarna af de nu började utdikningarna hinna framträda, skola ock dessa företag otvifvelaktigt mana till kraftig efterföljd, hvilken förhoppning jemväl vinner stöd deraf, att ansökningar om uppgörande af arbetsplaner för så beskaffade utdikningar ytterligare från flera jordägare derstädes till Läns-Styrelsen inkommit. Hågen för odlingar och jordens förbättring visar sig äfven verksam på många ställen inom berörda socknar, hvarest odlingsarbetena understödjas och befrämjas medelst lån från behållningen å de efter 1851 års i dessa socknar inträffade svåra missväxt till betydligt belopp insamlade gåfvo-medel. Så uppgifves t. ex. från Gräsmarks socken i Nedre Fryksdalen, att å många ställen i Svenskbygden och på de flesta ställen i Finnbygden arealen af den öppna jorden på de sista 10 å 15 åren fördubblats.

Utom här ofvan omnämnda större, med bidrag af allmänna medel understödda arbetsföretag, hafva under den tilländagångna femårsperioden flera betydande *nyodlingsarbeten* blifvit på enskild bekostnad företagna, hvaribland må nämnas: en större mossodling på Öfverste-bostället i Karne i Grafva socken; aftappning af Skarsjön i Alsters socken och Svalsjön i Carlanda socken; odling af omkring 100 tunnland å de under Mölnbacka bolag lydande egendomar, hvarjemte på detta bolags bekostnad Karsjöarna aftappats, hvarigenom 120 tunnland duglig jord vunnits, och omkring 200 tunnland vattensjuk mark blifvit torrlagd; rätning och uppremsning af Hertzöga-ån i Grafva socken; uppodling af omkring 40 tunnland skogsmark vid Hillringsberg i Grafva socken; sänkning af sjön Rotungen i Gillberga socken, m. m.

För att hos allmogen lifva hågen för anlitaandet af biträde utaf statens *Agronomer* har Hushållnings-Sällskapet utfäst sig att bekosta traktamentet för högst 200 förrättningsdagar, hvarigenom, då resekostnaden ersättes af statsverket, vederbörande reqvirenter af allmogen icke för dylikt biträde behöfva vidkännas någon utgift.

Tionde allmänna *Landbruks-mötet*, som enligt vid föregående möte fattadt beslut skulle hållas i Carlstad, öppnades derstädes den 14 Juli 1862 och fortgick till och med den 18 i samma månad. Utom H. K. H. Hertigen af Östergötland, som behagade hedra mötet med sin närvaro, hade närmare 1,500 personer låtit anteckna sig såsom ledamöter, hvaribland många från Norge och Finland. Af de framställda öfverläggningsämnen framkallade frågorna om skogshushållningen, hästracens förbättrande samt fiskeriernas upphjelpande underdåniga framställningar i ämnet. De talrika och väl ordnade expositionerna af kreatur, redskap, ladugårdsprodukter och industri-alster ådrogo sig förtjent uppmärksamhet, och blefvo, med användande af de medel, tillhöpa 7000 Riksdaler, dem Eders Kongl. Maj:t behagat för ändamålet anvisa, ett större antal belöningar vid mötet utdelade.

Utom berörda allmänna möte hafva under år 1864, på Hushållnings-Sällskapets bekostnad, offentliga försök och täflingsprof med landbruksredskap ägt rum å egendomen Färjestad nära Carlstad, i ändamål att utröna, hvilka nyare redskap må vara för ortens landbruk mest användbara. Ny och förbättrad redskap spredes småningom mer och mer, dels genom den i expositionsbyggnaden i Carlstad anordnade ständiga utställning deraf; dels genom den enskilda företagsamheten.

För länets *Hushållnings-Sällskap*, hvars verksamhet nu fortgått i 63 år, hafva nya stadgar blifvit af Eders Kongl. Maj:t fastställda under den 5 Maj 1865, hvarefter länet fördelats i 17 Hushålls-Gillen, för hvilka stadgar blifvit af Hushållnings-Sällskapet utfärdade, hvarigenom förhållandet mellan Sällskapet och dess underafdelningar fullständigare ordnats. Till hvartdera af dessa Gillen äro anslagna 200 Riksdaler årligen att användas till premier vid täflings-plöjning m. m. inom de särskilda Gillenas områden. Dessutom är genom enskilda personers nitälskan för jordbruksnäringens förkofran en särskild *Landbruksklubb* år 1864 bildad.

Trädgårdsskötseln uppmärksammas fortfarande föga eller intet af allmogen i länet. Den af Hushållnings-Sällskapet för längre tid sedan inrättade *Trädgårdsmästare-skolan*, som varit vid åtskilliga herrgårdar förlagd, har sedan den 1 Mars 1864 varit stationerad i Carlstad, hvarest; sedan tillåtelse till expropriation af erforderlig mark blifvit i nåder medgifven, en större stadsträdgård blifvit anlagd, till mycken prydnad för staden.

Undervisningen vid skolan fortgår hela året om och meddelas i allmän trädgårdsskötsel, botanik, räknekonst, välskrifning, planmätning, linearritning och frihandsteckning, bokföring m. m. Fri-elevernas antal är fyra, och utgår Hushållnings-Sällskapets anslag med 1,500 Riksdaler årligen. Växthus och bostad för Trädgårdsmästare äro under år 1865 på stadens bekostnad uppförda.

Såsom uppmuntran för anläggande af trädgårdar och plantering af fruktträd äro medel till premier år 1863 af Hushållnings-Sällskapet anslagna till belopp af 200 Riksdaler årligen, att utdelas enligt därför fastställda grunder; och hafva sådana premier under båda de följande åren blifvit åtskilliga personer tillerkända.

Den med bidrag af allmänna medel inom länet inrättade *lägre landtbruksskola*, hvilken sedan år 1851 varit förlagd vid egendomen Gårdsjö i Gillbergs härad, har, under ledning af samme nitiske föreståndare som förut, fortfarande varit i gång derstädes, dervid lärlingarne åtnjutit undervisning uti alla de genom reglementet för dessa skolor föreskrifna läroämnen. Under de år, denna berättelse omfattar, hafva, jemte det fastställda antalet fri-lärningar, tillhopa 32 betalande lärningar varit vid skolan intagne.

Rättare-skolan vid Warpnäs egendom i Grums härad, tillhörig Herr Kaptenen och Riddaren Nordenankar, har fortgått med samma framgång som under föregående åren. Vid nämnda skola, som icke åtnjuter något bidrag af allmänna medel, hafva ifrån skolans öppnande år 1855 och intill slutet af år 1865 tillhopa 69 elever genomgått fullständig lärokurs, hvilken omfattar 1 eller 2 år, i förhållande till de kunskapsmått, lärlingarne vid inträdet i skolan innehafva. Denna skola har väsendtligen bidragit till jordbrukets gagn, dels genom införande af förbättrade åkerbruksredskap, uti hvars tillverkning eleverna erhålla undervisning, dels ock genom den tillgång å duglige arbetsförmän, som förmedelst densamma blifvit beredd.

Biskötseln omfattas i allmänhet med lika litet intresse, som trädgårdsskötseln, och allenast inom ett mindre antal socknar uppgifves den vara i tilltagande. Den vid landtbruksskolan å Gårdsjö och vid rättare-skolan å Warpnäs på Hushållnings-Sällskapets bekostnad lemnade, i förra berättelsen omförmälda, undervisning i biskötsel har ansetts icke vidare böra fortsättas samt dertill upphört.

Linodlingen, som, till följd af det på 1850-talet inträdda billiga pris å bomullsväfnader, på flera ställen inom länet upphörde, har, efter det bomullsväfnaderna åter betydligt stigit i pris, ånyo blifvit ganska allmän bland allmogen, som dock, hvad angår beredningen af linet, nästan öfverallt bibehållit den osäkra vallrötningsmetoden, hvarigenom ofta inträffar, att en vacker skörd går förlorad. Denna methods olämplighet börjar likväl mer och mer att erkännas, och sedan förslag om anskaffande från Norrland af sakkunnig person för meddelande af undervisning i vattenrötningsmetoden blifvit väckt vid det år 1865 i länet hållna landtbruksmöte, har Hushållnings-Sällskapet för detta ändamål anvisat bidrag.

Dagsverkspriserna hafva under femårsperioden undergått föga förändringar och i allmänhet utgjort:

	Sommar.	Vinter.
för mansdagsverken.....	1 R:dr—1,50	0,75—1 Rdr.
» qvinnodagsverken.....	0,50—0,75.	0,37—0,50.

Vid timmer-utdrifning och flottning betalas ett mansdagsverke med ända till 3 Riksdaler samt för häst och karl 7 å 8 Riksdaler.

Boskapsskötseln. Uti senaste femårsberättelsen omförmäldes, hurusom flere bland länets större egendomsägare, till ladugårdarnes förbättring, infört afvelsdjur och mindre hjordar af ädlare slag, mest af Kort-horns- och Ayrshire-racerna, hvarigenom dessa racer blifvit inom länet spridda. Af de redogörelser rörande kreaturs-skötseln, som till Hushållnings-Sällskapet årligen aflemnas, framgår ovedersägligt, att äfven åt denna gren af landthushållningen egnas en stigande omvårdnad, jemte det att kreaturen erhålla en bättre och rikare utfodring. Bland allmogen råder dock ännu på många ställen ett svält-system, hvad korna angår, i det att höet vanligen sparas åt hästarne och oxarne, hvaremot halmen lemnas åt korna att förtära, hvilket hushållssätt egentligen förekommer hos dem, som befatta sig med forslingar för bruken och inom bergslagen.

Från skogsbygderna omnämnes Finn-racen såsom både den lämpligaste och den företrädesvis begagnade. Ehuru, med afseende på bergslagens stora behof af födoämnen, boskapsskötseln för denna ort är af mycken vikt, har densamma derstädes icke nått synnerlig förkofran. De ytterst svaga beten, som i allmänhet inom bergslagen förekomma, medgifva icke heller uppfödandet af en större boskapsrace derstädes.

Det sedan år 1859 inom länet stationerade *stam-holländeri* af Ayrshire-race har under åren 1861—1864 fortfarande varit uppställt vid Warpnäs egendom, der djuren åtnjutit en utmärkt vård, så att det vid inspektionen år 1864 förklarades, så till äldre som yngre djur, intaga främsta rummet bland statens stammar af sådan race. Med afseende å den hastigare utbildning af ungdjuren, som den åt dem gifna utfodring framkallat, har Stamholländeri-Styrelsen medgifvit, att försäljning af ungtjurar fått undantagsvis äga rum redan vid tidigare ålder, än reglementet i allmänhet föreskrifver; men den hos jordbrukarne inom länet i allmänhet rådande åsigten om Korthornsboskapens företräde å denna ort synes dock hafva verkat dertill, att den vid holländeriet fallna afvel rönt mindre liflig efterfrågan. Sedan ägaren af Warpnäs år 1864 uppsagt kontraktet om ifrågavarande holländeri, blef detsamma under år 1865 flyttadt till egendomen Sund vid Seffle, hvars ägare dock sedermera äfven uppsagt sitt med Styrelsen afslutade kontrakt.

Ladugårdens afkastning lemnar i nästan alla länets socknar, med undantag för bergslagssocknarna, mer eller mindre öfverskott till afsalu, och särdeles i alla intill Norge gränsande orter afsattes icke obetydligt af kreatur och smör till nämnda rike. För uppmuntrande af mejeri-handteringen hafva fyra särskilda räntefria amorteringslån, hvartdera å 2,000 Riksdaler, blifvit af Hushållnings-Sällskapet beviljade till anläggning af *by-mejerier* inom Gillberga, Millesviks, Botilsäters och Grafva socknar, af hvilka likväl det sistnämnda ännu icke kommit i verksamhet. Ehuru dessa inrättningar ännu endast en kortare tid varit i gång, hafva de dock redan visat välgörande verkningar, samt hos den kringboende allmogen lifvat hägen för en bättre ordnad ladugårdsskötsel, på samma gång som från dessa inrättningar sprides kännedom om en ändamålsenligare ost- och smörtillverkning.

Den år 1839 stiftade Föreningen för *hästkulturens befrämjande* har under femårsperioden fortsatt sin gagnande verksamhet till hästafvelns förbättrande.

Fårskötseln befinner sig, enligt sammanstämmande uppgifter från skilda delar af länet, på en särdeles låg ståndpunkt, utan att omfattas med intresse af allmogen, som svältföder sina får under vintern i varma och mörka kettar. Lämpligt bete saknas äfven på många orter. Inom några socknar hafva dock djur af dels Leicester-, dels Cothsevolds-racen blifvit införda. Ett större och allmännare intresse för får-racens förbättrande synes endast hafva framträdt inom Öfre Fryksdalen, hvarest i allmänhet ovanligt vidsträckta, högländta, löfrika och för får ganska lämpliga betesmarker finnas att tillgå.

De under åren 1856—1860 gängse *priser å kreatur och ladugårdsprodukter* hafva under den nu tilländagångna perioden på det hela bibehållit sig oförändrade, hvadan Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i detta afseende endast har att hänvisa till hvad i förra berättelsen härom finnes omförmäldt.

Stängselväsendet är på flera ställen i länet bättre ordnad än tillföre, samt gärdesgårdarne borttagna; men ännu återstår dock ganska mycket härutinnan, innan det gamla skogödande hägnadssättet varder förändradt, och stängselväsendet regleradt i öfverensstämmelse med grunderna i härom gällande författning.

B) *Skogshushållning.*

Såsom uti den senaste femårsberättelsen omförmäldes, finnas inom detta län icke några *Krono-parker*, *Krono-* eller *Härads-allmänningar*. Å de flesta inom länet befintliga boställen, så väl de till Kronans disposition indragna, som de hvilka af embets- och tjenstemän innehafvas, eller blifvit för regementenas löningsfonder utarrenderade, finnes skog mer än tillräcklig för husbehof; och till åtskilliga boställen höra stora skogsvidder af högst betydligt värde. Många af dessa skogar ledo ganska stor skada genom de våldsamma stormar, som i slutet af år 1862 och början af år 1863 rasade öfver en stor del af länet, och hvarvid timmer-

trääd i myckenhet upprycktes och kullstörtades. Enär dessa skogseffekter icke kunde af vederbörande boställshafvare för husbehof tillgodogöras och genom ett längre qvarliggande i skogarna skulle blifvit utan värde, jemte det att skogen i öfrigt deraf tagit skada, hafva desamma efter föregången besigtning och utstämpling af Jägeribetjening blifvit genom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes eller vederbörande Boställs-Direktioners försorg å offentlig auktion försålda, samt medlen satta i allmänt förvar, för att efter framdeles skeende bestämmande till bostälernas förbättring användas. Enligt en med ledning af tillgängliga kartor upprättad noggrannare beräkning, innefatta samtliga boställs-skogarna i länet en areal af 88,920 tunnland 9 kappland eller 497,953,58 qvadratref, hvartill komma två Recognitions-skogar, nemligen Bredrefvens och Hornkulls grufve-skogar, om tillhoppa 2,850 tunnland 5 kappland eller 15,960,87 qvadratref. Utaf boställs-skogarne äro endast de, som tillhöra f. d. Löjtnants-bostället Gustås, f. d. Kaptens-bostället Bohn samt Kaptens-boställena Hjeltin och Öhna, föremål för en ordnad skogshushållning efter fastställda trakhuggningsplaner; men sådana hushållningsplaner för de till Elfdals och Blomskogs pastorat samt f. d. Kaptens-bostället Torp hörande skogar, äro dels under utarbetning, dels beroende på pröfning. Åverkan å boställs-skogarne äger beklagligen rum i icke ringa mån, utan att sådant, i anseende till skogarnes vidsträckthet, kan af vederbörande boställshafvare i väsendtligare mån förekommas, eller af den fåtaliga, utaf sina egentliga tjenstegöromål strängt upptagna, Kronobetjeningen förhindras.

Enligt de vid 1836 års reglering af *skogs- och jägeri-staten* i Riket bestämda grunder skulle Öfverjägmästaretjensten i Wermlands län vid dåvarande innehafvarens afgang indragas och någon Jägeritjensteman icke vidare inom länet tillsättas. Först under år 1865 blef berörda tjenst ledig, och har det tjensten tillhörande boställe, 1 mantal Gathe, för statsverkets räkning utarrenderats, i öfverensstämmelse med föreskriften i nådiga Brefvet den 12 Januari 1861. Från beslutet om jägeristatens fullständiga indragning har dock afvikelse skett i så måtto, att en Öfver-Jägare med lön på stat, för förvaltningen af Elfdals härads boställs-skogar, blifvit år 1862 inom länet anställd. Denne tjensteman, jemte fyra äldre, till indragning afsedde, skogvaktare, med årlig aflöning af endast 25 Riksdaler, utgjorde vid 1865 års slut länets hela ordinarie jägeristat. Dessutom funnos då fem extra Öfver-Jägare inom länet tjenstgörande, hvilka dock äro i saknad af lön.

Hvad den enskilda skogsvården beträffar, upprepas från nästan alla delar af länet, särdeles de sydliga och vestra, den gamla klagan öfver skogarnes fortgående förminskning och underlåtenheten att befrämja deras återväxt; men nödvändigheten att hushålla med skogen börjar dock allt mör och mer att inses, äfven af allmogen. De mångfaldiga svårigheter, som möta för vinnandet af en ordnad skogshushållning, skola dock länge förhindra ernåendet af detta mål. Uddeholms, Mölnbacka, Borgviks och åtskilliga andra större bruksbolag, å hvilkas skogar rationel hushållning införts samt af egna forstmän och skogvaktare handhafves, lemna i detta afseende berömvärda exempel. Inom Söder-Sysslets fögderi har ungsbogen på senare åren mycket medtagits för tillverkning af pitprops, som till högst betydliga kvantiteter derifrån afskeppats. Säljarne, hvilka lockats af erbjudna penninge-förskotter, hafva dock, i anseende till kontrakts-vilkorens stränghet, i de flesta fall knappt fått arbetskostnaden ersatt, så att denna förderfliga afverkning snart torde upphöra.

Svedjande, som af ålder mycket begagnats i Wermland, förekommer numera mindre allmänt och begagnas hufvudsakligen i hagmark samt å de trakter, der skogen förut afverkats.

Under sommaren 1863, som var mycket torr, hemsöktes Uddeholms bolags skogar af *skogseldar*, merendels uppkomna genom vallhjonens oaktsamhet. Alla dessa skogseldar voro dock så kallade löpeldar, endast framgående öfver marken, utan att förstöra sjelfva skogen, ehuru granen vanligen utdör äfven efter löpelden. Eldarne, sträckande sig öfver tillhoppa 177 tunnland, förekommo på 20 särskilda ställen. Äfven år 1865 hemsöktes Uddeholms skogar af skogseld å tillsammans 92 tunnland.

Den i senaste berättelsen omförmålda, vid Bosjöhyttan i Fernebo härad förlagda, *skogvaktare-skola* har derstädes fortfarande varit i verksamhet. Förutom de allmänna medel, som enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga

medgifvande till skolan utgått med 1,500 Riksdaler årligen, har Hushållnings-Sällskapet dertill hvarje år anvisat 1,875 Riksdaler, intill dess Landstinget år 1864 för ändamålet beviljade ett årsanslag af 2,000 Riksdaler, hvilket sedermera bibehållits. Under hvardera af åren 1861—1865 hafva dels sex, dels sju elever, af hvilka fem haft fri kost, vid skolan åtnjutit undervisning, som numera fortgår 11 månader af året, samt omfattar Svenska språket, räkning, praktisk geometri, bokföring, skogshushållning och skogsmätning, äfvensom handledning i kolningskonsten.

Från länets vid Wenern belägna hamnar hafva under åren 1861—1865 följande antal skogseffekter afskeppats, nemligen:

	Timmer, Bjelkar och Sparrar. Stycken.	Plankor. Tolfter.	Bräder och Bakar. Tolfter.	Sågblockar. Tolfter.
År 1861	18,041.	259,731.	60,025.	21,925.
» 1862	8,604.	147,189.	57,411.	14,576.
» 1863	14,727.	178,833.	66,596.	21,113.
» 1864	14,914.	160,533.	54,429.	16,102.
» 1865	5,108.	194,977.	73,838.	16,026.

Härförutom äro andra skogseffekter, såsom spiror, lathwood och pitprops, årligen utskeppade, men några bestämde uppgifter å dessa effekters myckenhet hafva icke kunnat erhållas.

Priserna å sågblockar eller furutimmer af 11 alnar 12 tum hafva vid vattendragen utgjort:

Under år 1861	R:dr 38—40.
» » 1862	» 36—38.
» » 1863	» 36—40.
» » 1864	» 34—36.
» » 1865	» 30—34.

ehuru visserligen ett och annat utsöktare parti kunnat betinga något högre pris.

För plankor af 20 fots längd, 3 tums höjd och 7 till 11 tums bredd hafva priserna i allmänhet, beräknade i Göteborg, utgjort:

	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
En tolt ¾ tums	20,75.	20.	17,75.	17.	16,50.
» » ⅔ »	24,75.	24.	21,75.	21.	20,82.
» » ⅓ »	33.	32.	29.	28.	27,50.
» » ⅙ »	40,60.	39.	35,50.	34,20.	33.

Frakt och öfriga omkostnader, såsom kanalfgifter, hamnpenningar och kommissions-arfvode jemte lastningskostnad, beräknas allmänligen till 3 R:dr 50 öre per tolt.

Af ofvanstående prisuppgifter inhemtas, att trävarurörelsen, för hvilken utsigterna år 1860 voro särdeles lofvande, åren 1861—1865 haft att kämpa med en missgynnande konjunktur, under ständigt nedgående priser, hvilka dock icke fallit så lågt, som under år 1858 var förhållandet.

Tjärubräkning idkas endast på några få ställen inom länet, hufvudsakligen i Fryksdalen. Åt beredandet af varan egnas numera större omsorg än tillföre, men priserna å denna artikel hafva dock fortfarande varit låga. Tillverkning af *pottaska* bedrifves icke inom länet, så vidt Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har sig bekant.

De på flera orter inom länet befintliga *torfmossarna* lemna riklig utväg till erhållande af ett godt och värderikt brännmaterial. Användandet af detta material, i stället för ved, har dock ännu endast i ringa mån vunnit insteg i befolkningens ekonomi. Bland de ställen, der försök i denna väg åstadkommits, intager Filipstads bergslag ett framstående rum. Grufarbetarne vid Persbergs och Nordmarks grufvor begagna till stor del brännorf i sina eldstäder. Enligt den vid Persberg vunna erfarenhet kostar 1 tunna brännorf 40 öre;

och då 6 tunnor bränntorf anses motsvara ett vanligt lass tall- eller granved, hvarå priset är 3 Riksdaler, uppstår alltså genom användning af torf en besparing af 60 öre per lass ved, hvilken besparing torde på andra orter, der arbetslönen är lägre, kunna blifva ännu större. Allmogen fasthåller dock heldre vid det af ålder begagnade vedbränslat, så länge ännu tillgång derpå finnes, och torfvens värde såsom brännmaterial torde först allmännare uppskattas, när behovet tvingar att tillgripa densamma. Vedbesparande spisar hafva på åtskilliga ställen kommit i bruk äfven hos allmogen, hvartill mycket bidragit den tillgång å sådana spisar, som genom ständiga Industri-utställningen i Carlstad blifvit beredd.

Vedpriserna, som äro ganska olika på olika orter inom länet, hafva under femårsperioden icke undergått någon anmärkningsvärd förändring, men utvisa dock benägenhet att stiga. I städerna har 1 famn björkved gällt 10 å 11 Riksdaler och 1 famn tallved 7 å 8 Riksdaler, famnen beräknad till 6 fots höjd och bredd samt 3 fot i längd. *Kolpriserna* äro särdeles skiljaktiga i vestra delarne af provinsen samt bergslagen, hvarest storstigen om 24 tunnor gällt 18—20 Riksdaler, under det att stigen på förra stället icke betalats högre än med 6 å 8 Riksdaler, och sålunda knappt betäckt arbetskostnaden.

Oskiftade socken-allmänningar, ekeplanteringar, mullbärsplanteringar eller flygsandsfält finnas icke inom länet.

Enligt det för Läns-Styrelsernas berättelser fastställda formulär, skulle här följa en redogörelse för antalet under femårsperioden *dödade rofdjur* och *af rofdjur dödade husdjur*; men då jägeribetjeningens rapporter skulle utgöra källan för uppgifterna i förstberörda hänseende, samt länet är i saknad af jägeristat, med undantag endast för Elfdalens boställs-skogar, hafva fullständiga uppgifter härutinnan icke kunnat erhållas. Några särskilda öfverenskommelser i fråga om skottpenningar för dödade rofdjur hafva icke på länge funnits inom orten, så att på denna väg icke heller några upplysningar i ämnet kunnat vinnas. Ett betydligt antal rofdjur äro dock fällda, hvaribland 18 björnar inom Elfdalen och Fryksdalen. Sedan Eders Kongl. Maj:ts förnyade nådiga Jagtstadga med år 1865 trädde i verksamhet, hafva de uti densamma bestämda förhöjda belöningar för dödade af rofdjur och roffoglar lockat till ifrigare jagt å dessa djur, så att för under samma år dödade sådana utbetalts belöningar till belopp af 5,596 Riksdaler, deribland för 914 räfvar och 983 hökar.

Med syftemål att verka för jagtlagarnes efterlefnad, rofdjurens förminskande och jagtens ändamålsenliga utöfning, äfvensom för samlande af sådana rön och fakta, som kunna vara af intresse för så väl jagten som jagtlitteraturen och den zoologiska vetenskapen, hafva nitiske jagtvänner förlidet år bildat en särskild förening under benämning af »*Wermlands Jagtvårds-Förening*».

I öfverensstämmelse med föreskriften uti nådiga Cirkuläret den 21 Oktober 1864 har den i länets ränteri befintliga *jagtkassa*, uppgående till ett belopp af 4,390 R:dr 86 öre, blifvit till Landstinget öfverlemnad.

Om antalet af *utaf rofdjur dödade husdjur* hafva endast från Söder-Sysslets fögderi uppgifter erhållits, utvisande att derstädes under åren 1861—1865 dödates 12 nötkreatur, 213 får, 53 gäss och 784 höns, för hvilka skadan beräknats till 2,555 R:dr. Från Sunnemo socken i Elfdalen klagas mycket öfver den skada, björnar och hufvudsakligen vargar tillfoga boskapen derstädes, hvarest under år 1865 26 kor blifvit af dem ihjälrifna.

C) *Bergs- och brukshandtering.*

Jernmalms-uppfordringen, som i allmänhet under senaste decennierna varit i en ständig tillväxt inom landet, har äfven, på sätt nedanstående tabell utvisar, inom Wermlands län icke obetydligt ökats, så att densamma, som under år 1861 utgjorde 1,788,530 centner, under år 1865 uppgick till 2,195,120 centner. Denna jernmalms-brytning, för hvars åstadkommande grufägarna uppoffrat ansenliga kostnader, skulle dock kunna väsendtligen ökas, om afsättning på malm kunde beredas till andra orter. Tillgångarna på malm äro äfven sådana, att en förökad brytning vore önskvärd med hänsigt både till det allmännas och de enskilda grufägarnes fördel. Genom förbättrade arbetsmetoder, större skicklighet hos arbetarne och ändamålsenligare red-

skap, hvilka numera göras helt och hållet af stål, hafva brytningskostnaderna under senaste qvinvennierna mycket nedgått, oaktadt arbetslönernas dyrhet. Genom användandet af de Beckfordska säkerhetsrören vid skottens antändning undvikes nästan all fara, hvarjemte större effekt af skottet åstadkommes. Bland andra vid grufvebrytningen införda förbättringar må äfven omnämnas de under åren 1864 och 1865 på försök begagnade bormaskinerna, hvilka äro ämnade att till största delen ersätta den dyra och på andra håll mera användbara människokraften, äfvensom användandet af nitroglycerin såsom sprängämne, genom hvilka åtgärders vidtagande grufbrytningen kan, utan misstag, sägas hafva under sista qvinvenniet gjort större framsteg, än under flera af de föregående decennierna tillhoppa. Värdet af den malm, som länets grufvor numera årligen lemna, kan uppskattas till omkring en million Riksdaler, och antalet af den vid grufvorna sysselsatta arbetspersonal uppgår till något öfver 800.

Malmuppföringen i länet åren 1861—1865.

<i>Filipstads Norra och Vestra Bergslag:</i>	1861. Centner.	1862. Centner.	1863. Centner.	1864. Centner.	1865. Centner.
Nordmarksfältet	215,370.	209,140.	179,840.	223,970.	240,840.
Tabergsfältet	253,020.	150,690.	153,440.	216,370.	224,350.
Finnmossefältet	24,730.	14,670.	27,100.	73,900.	53,500.
Finnhyttebergfältet	62,170.	83,200.	57,870.	27,480.	35,260.
Spridda grufvor	—	17,700.	21,830.	17,160.	17,650.
<i>Filipstads Östra bergslag:</i>					
Persbergs- och Yngshyttfältet	1,000,230.	1,083,260.	1,288,415.	1,253,340.	1,288,640.
Långbans grufvor	129,900.	161,930.	144,200.	117,490.	118,800.
Kroppa grufvor	77,050.	42,740.	44,320.	41,460.	—
Spridda grufvor	26,060.	93,770.	42,710.	207,630.	216,080.
Summa	1,788,530.	1,857,100.	1,959,725.	2,178,800.	2,195,120.

Tab. Litt. D. Beträffande tackjernstillverkningen, som till större delen har sitt hemvist inom Filipstads bergslag, så har densamma, på sätt här nedan intagna tabell Litt. D utvisar, likaledes varit i ständigt fortgående tillväxt, med undantag för år 1865, då en för körslor särdeles ogynsam vinter inträffade, hvarigenom tillverkningen min-

Tab. Litt. D. Tillverkningen af Tackjern, Stång- och Ämnesjern samt Manufaktur under åren 1861—1865.

Härad.	Tackjern.					Stång- och Ämnesjern.					Manufaktur.				
	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.
Fernebo	534,511	602,970	621,425	697,193	649,312	101,737	121,668	142,259	108,910	114,432	5,839	7,285	6,706	9,887	10,439
Elfdals	62,196	90,050	83,731	101,411	64,607	115,375	96,860	99,795	95,078	100,068	34,901	37,063	38,743	32,949	23,266
Nyeds	21,627	33,867	26,941	47,790	45,661	70,814	51,731	67,756	73,525	94,502	2,196	1,680	1,632	2,260	1,531
Wissnums	32,483	30,270	42,051	57,075	46,006	46,570	42,737	43,945	50,557	57,462	18,438	15,193	8,447	4,461	3,598
Jösse	—	—	—	—	—	98,196	83,828	76,759	88,314	151,764	14,916	12,650	8,734	14,230	13,722
Frykadals	—	—	—	—	—	54,818	40,577	53,302	79,072	89,496	8,797	5,189	5,023	5,750	4,832
Nordmarks	3,284	5,501	—	—	—	19,151	18,984	14,018	11,543	19,282	5,791	5,076	4,453	4,529	3,975
Kils	—	—	—	—	—	49,966	50,860	54,916	55,604	56,245	2,067	3,685	2,080	2,614	2,571
Ölme	—	—	—	—	—	11,918	8,737	5,608	3,173	3,333	1,576	1,619	1,324	581	777
Gillbergs	—	—	—	—	—	28,635	18,221	17,825	39,224	49,542	14,346	13,383	9,660	7,036	7,052
Grums	—	—	—	—	—	50,505	42,777	38,416	56,852	64,009	3,185	3,340	2,406	1,184	1,133
Wäse	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	35	12	50	8
Summa Ctr	654,101	762,658	774,148	903,469	805,586	647,685	576,980	614,599	661,852	800,135	112,064	106,198	89,220	85,531	72,904

skades med omkring 100,000 centner mot nästföregående året, då tillverkningen öfversteg 900,000 centner. Det Wermländska tackjernet har ännu icke i någon större myckenhet varit föremål för export till utlandet, hvilket torde kunna förklaras dels deraf, att detta jerns goda egenskaper ännu icke äro tillräckligt kända på den utländska marknaden, dels ock deraf, att nämnda jern, till följd af sin stora afsättning inom landet, betingar ett högre pris.

Hvad åter *stångjernstillverkningen* angår, har denna under det förflutna qvinnvänniet icke vunnit enahanda utveckling, som de redan omnämnda grenarne af berghandteringen. Af tabellen visar sig, att tillverkningen väl ökats i åtskilliga härader, men deremot aftagit i andra, belägna mera afsides från tillgång till erhållande af tackjern för billigt pris.

Jernmanufakturen har varit stadd i ständig minskning, med undantag för Fernebo härad, hvarest, oakadt kolprisen der äro högst, tillverkningen i det närmaste fördubblats från 5,839 centner år 1861 till 10,439 centner år 1865, hvilket förhållande bekräfter den erfarenheten, att utvecklingen af en jernindustri mindre beror på billiga kol, än på tillgång till stora qvantiteter deraf, i förening med tjenligt tackjern till moderat pris.

Stångjern har åren 1861—1865 allmännast ägt ett salupris af 7—8 Riksdaler per centner vid försäljning i Göteborg; och torde såsom allmänt omdöme angående jernhandteringsens ställning under den förflutna perioden kunna med skäl sägas, att den befunnit sig i en tryckt ställning, hvartill flera orsaker samverkat, deribland de förhöjda arbetslönerna samt de genom räntans stigande ökade förlagskostnaderna, utan att kommunikationsmedlen i samma mån förbättrats, intaga ett framstående rum.

D) *Fabriker, manufakturer och handtverk.*

Uti tabellen N:o 7 a redovisas för de inom länet varande *fabriker* och *manufakturer* samt i tabellen N:o 7 b för *handtverkerierna* och dithörande handteringar. Tabb. N:is 7a o. 7b.

Bland nya anläggningar torde följande förtjena att särskildt omnämnas:

En vid *Borgviks* bruk under åren 1864 och 1865 uppförd större smälthytta för tackjernstillverkning, hvilken först vid detta års början sattes i gång.

En masugn vid *Elfbro* i Warnums socken.

Ett gjuteri med mekanisk verkstad i staden *Carlstad*.

Ett vid *Forshaga* i Grava socken år 1863 anlagdt glasbruk, hvilket år 1865 förstördes genom vådeld, men samma år åter iståndsattes. Smältningen derstädes drifves med sågspån från dervarande stora sågverk och tillverkas uteslutande fönsterglas.

Värdet af de vid garfverierna, pappersbruken, glasbruken och tobaksfabrikerna år 1865 tillverkade effekter utgjorde:

vid garfverierna	R:dr 122,208.
» pappersbruken	» 15,238.
» glasbruken	» 315,052.
samt vid tobaksfabrikerna	» 366,335.

Vid tändsticksfabriken i Christinehamn tillverkades 830,000 bundtar tändstickor, i värde beräknade till 13,305 Riksdaler.

Bland de mekaniska verkstäderna intager den vid Christinehamn anlagda främsta rummet, med ett tillverkningsvärde för år 1865 af 56,000 R:dr. De verkstäder, som äro inrättade vid Björneborg, Östanås, Lesjöfors och Stömned afse hufvudsakligen brukens egna behof.

Handtverkarnes antal, som vid slutet af perioden 1856—1860 uppgick till 35 å landet och 141 i städerna, hade år 1865 ökats å landet till 60, deraf 5 qvinnor, samt i städerna till 154, deraf 7 qvinnor.

Bränvinstillverkningen inom länet under ifrågavarande tidrymd har betydiligen aftagit, på sätt nedanstående redogörelse utvisar:

	Antal bränn- rier i gång.	Tillverkade kannor.	Erlagd tillverk- ningsafgift.
År 1861.....	8.	151,098.	95,840,20.
» 1862.....	7.	95,706.	58,807,62.
» 1863.....	7.	82,765.	53,200,50.
» 1864.....	5.	51,660.	32,546,10.
» 1865.....	4.	36,341.	23,723,10.

I afseende å *binäringarnas* omfång och beskaffenhet har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke något att tillägga utöfver hvad i förra berättelsen blifvit omförmäldt.

4. Kommunikations-anstalter och varubyten.

A) Landkommunikationer.

Tab. N:o 8 a. Uti tabellen N:o 8 a redogöres för längden af allmänna landsvägarne, häradsvägarne och socknevägarne inom länet vid 1865 års slut. Med hänsigt till beskaffenheten äro vägarne mycket olika inom de särskilda delarne af länet. Inom Nordmarks, Gillbergs, Näs, Kils, Jösse och Wissnums härader äro vägarne i allmänhet fasta och goda, men inom Elfdalen och Fryksdalen, der marken är mera oländig och tjenliga vägbyggnadsämnen endast på få ställen finnas att tillgå, äro vägarne mindre goda, hvartill de tunga transporterna för brukens räkning jemväl mycket bidra. Samma förhållande äger äfven rum inom de flesta af de till Mellan- och Öster-Sysslets fögderier hörande härader, hvarest väghållningen, särdeles i bergslagen, är ett mycket betungande onus. Den i lag bestämda grunden för deltagande i detta onus, hemmantalet, drabbar äfven de väghållningsskyldige här i länet mycket ojemnt, enär hemmanen äro till godhet väsendtligen olika, hvarpå såsom ett särdeles märkligt exempel må anföras, att 1 mantal Ifvarsbjörke i Sunne socken är uppskattadt till 281,495 Riksdaler, men 1 mantal Hastersby i samma socken till allenast 8,300 Riksdaler. Flera på senare åren uppgjorda förslag till omläggning af branta och backiga vägar samt anläggning af nya vägar inom Elfdalen och Fryksdalen äro, efter det vederbörande anmält sig beredda att, derest statsbidrag erhållas, verkställa arbetet, färdiga att underställas Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning.

Under perioden hafva de med ett anslag af 45,000 Riksdaler understödda omlägnings- och förbättringsarbetena å allmänna landsvägen mellan Ökne, Byns, Borgviks och Malsjö gästgifvaregårdar inom Gillbergs och Grums härader blifvit fullbordade och afsynade; hvarjemte med bidrag af allmänna medel påbörjats 2:ne större vägarbeten, nemligen a) anläggning af väg mellan Östmarks kyrka och Norska gränsen, på en sträcka af 2 mil 29,794 fot, hvartill Rikets Ständer anvisat ett anslag af 35,000 Riksdaler, samt b) omläggningar å allmänna landsvägen mellan Prestgårdens och Upperuds gästgifvaregårdar mellan Carlstad och Filipstad, der till Eders Kongl. Maj:t från allmänna vägbyggnadsfonden beviljat ett anslag af 20,000 Riksdaler, och äro dessutom, utan understöd af allmänna medel, åtskilliga vägförbättringar verkställda.

År 1864 hafva Jösse häradsboer med en kostnad af 5,687 Riksdaler uppfört ny *stenbro* öfver Jösseelfven å allmänna landsvägen mellan Arvika och Sulvik, äfvensom reparerat bron vid Slorud inom Brunskogs socken, hvarjemte större reparationer vidtagits å 6 broar inom Norr-Sysslets fögderi för en kostnad af 13,419 Riksdaler, å 3 broar mellan Långbanshyttan och gränsen mot Dalarne för en kostnad af 3,500 Riksdaler samt å den öfver vestra grenen af Klarelfven vid Carlstad anlagda bro, som underhålles af nämnda stad gemensamt med Jösse, Gillbergs, Näs och Nordmarks häradsboer. Väg- eller bropenningar erläggas icke på något ställe inom länet.

Antalet *färjor* var vid periodens slut oförändradt; varande ny taxa å afgifter för öfverfarten af Ramsundet på vägen mellan Carlstad och Näs härad den 21 April 1865 af Eders Kongl. Maj:t fastställd, att tills vidare tjena till efter rättelse.

Gästgifveriernas antal inom länet, som i förra berättelsen upptagits till 151 vid 1860 års slut, men då rätteligen utgjorde 147, har under den nu tilländagångna femårsperioden icke undergått förändring; varande skjutsen vid endast 28 af dessa gästgifvaregårdar ställd på entreprenad, hvilkas skjutslag, af det vid 1862—1863 års Riksdag till lättnad för skjutsningstungan anvisade reservationsanslag af 100,000 Riksdaler årligen, i nåder fått sig beviljade understöd till belopp af 8,974 Riksdaler 89 öre för år 1864 och 9,394 Riksdaler 15 öre för år 1865. Anledningen dertill, att entreprenad icke kunnat åvägabringas vid flera gästgifverier, måste utan tvifvel sökas derutinnan, att vid de mindre vägarna skjutsning icke förekommer så ofta, att det kan bära sig för en entreprenör att öfvertaga densammas utgörande; att skjutslagen, i anseende till hemmanens spridda lägen och aflägsenhet från stationen, på de flesta ställen äro ganska små, samt att de i allmänhet mindre bemedlade hemmansägare, heldre utgöra sin skjutsningsskyldighet in natura. Vid de flesta gästgifverier, der entreprenad blifvit inrättad, har ofvan omförmälda förhållande i afseende på hemmanens olikhet gjort sig gällande, så att bidragen till entreprenören icke utgå efter hemmantalet, utan beräknas efter taxeringsvärdet eller det antal hästar, som å hemmanen underhålles.

Med anledning af Eders Kongl. Maj:ts nådiga Kungörelse den 11 Oktober 1864 har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande genom utfärdad Kungörelse förordnat, att *grindar* å allmänna lands- och häradsvägar skola hållas öppna från den 15 Oktober till den 15 Maj, på sätt Hushållnings-Sällskapet, uti härom afgifvet yttrande, förklarar sig anse lämpligast. Antalet grindar å allmän landsväg är Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke i tillfälle att med noggranhet uppgifva, enär detta antal, då väckta frågor om åtskilliga grindars borttagande äro på pröfning beroende, ännu icke blifvit slutligen bestämdt, men torde dock icke komma att öfverstiga 50.

De enskilda bolag tillhöriga, i senaste berättelsen uppräknade *jernvägar* inom länet, hvilka stå under Styrelsens för Allmänna Väg- och Vattenbyggnader inseende och kontroll, hafva under den nu förflutna perioden fortfarande varit trafikerade, hvarom årliga redogörelser redan blifvit genom bemälda Styrelse till Eders Kongl. Maj:ts afgifna. Bland dessa jernvägar har trafiken å den mellan staden *Christinehamn* och *Sjöändans lastageplats* anlagda, 1 mil långa, bana för lokomotiv varit lifligast och upptagit följande effekter:

		1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
Stångjern och manufaktursmide	Ctr	204,394.	206,128.	220,500.	210,400.	215,500.
Tackjern.....	»	307,555.	440,200.	496,560.	509,150.	424,500.
Jernmalm	»	100,745.	81,838.	116,473.	224,310.	235,000.
Spanmål.....	k. fot	156,057.	86,678.	112,893.	117,800.	70,000.
Sill och salt	»	31,000.	45,000.	44,000.	41,000.	43,000.
Plank och bräder	»	92,600.	92,100.	132,000.	165,000.	133,000.
Stenkol	»	33,000.	42,000.	38,000.	44,000.	100,000.
Diverse gods.....	Ctr	46,000.	48,000.	52,000.	49,000.	66,000.
Antal passagerare		1,954.	2,778.	3,773.	4,649.	4,770.

Å banan mellan lastageplatsen Lyckan vid Klarelfven samt Frykstad vid sjön Nedre Fryken, hvilken bana, 26,450 fot i längd, likaledes befares med lokomotiv, har under nämnde år transporterats följande antal passagerare samt betydligare kvantiteter gods:

		1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
Passagerare		1,128.	3,183.	4,575.	3,690.	4,007.
Plankor.....	tolfter	12,749.	10,763.	8,414.	10,134.	8,614.
Stångjern.....	centner	36,496.	28,540.	44,478.	60,617.	70,750.
Tackjern	»	33,307.	46,538.	99,426.	95,783.	102,491.
Spanmål	k. fot	177,169.	49,978.	55,291.	61,989.	28,030.
Salt	»	14,495.	15,910.	15,434.	11,782.	15,486.

Af berörda redogörelser framgår otvetydigt, att behovet af fremmande spanmål inom så väl Fryksdalen och Elfdalen som Bergslagen, hvilka orter hufvudsakligen hemta sina förnödenheter på dessa båda banor, är i väsendtligt aftagande, och endast under år 1861, hvilket år rågen drabbades af missväxt, påkallat anskaffning af ett betydligare quantum från andra orter.

Sedan Rikets åren 1859—1860 församlade Ständer, med anledning af Eders Kongl. Maj:ts derom gjorda nådiga framställning, medgifvit att, utan rubbning i vilkoren för återbetalning af det lån, som det för tillvägbringande af kanal- och sluss-led vid Forshaga och Dejefors i Klarelfven bildade bolag fått sig af allmänna medel beviljadt, jernvåg finge anläggas vid Dejefors i stället för den derstädes afsedda kanal, hvars utförande skulle blifva förenad med allt för dryga kostnader, så och efter det plan för denna jernvägsanläggning blifvit af Eders Kongl. Maj:t i nåder gillad, samt arbetet år 1861 påbörjats, blef denna jernvåg, beräknad för hästkraft, år 1863 fullbordad så tidigt, att densamma i Maj månad nämnde år kunde för allmänna trafiken öppnas. Kostnaden för berörda anläggning, med deruti intill 1865 års slut vidtagna förbättringar, har uppgått till 69,317 Riksdaler, och utgör banans hela längd förbi fallen vid Dejefors på vestra sidan om Klarelfven 2,225 fot, deraf två tredjedelar äro utlagda med dubbla spår. Inkomsterna för det år 1865 på banan forslade gods uppgick till 14,954 Riksdaler 61 öre samt omkostnaderna till 8,030 Riksdaler 9 öre.

Utom de likaledes i senaste berättelsen omförmälda mindre jernbanor, som helt och hållet på enskild bekostnad blifvit af åtskilliga bruksägare anlagda, för forsling af brukens egna effekter, torde äfven böra omnämnas följande anläggningar af sådan beskaffenhet, nemligen:

a) en vid Borgviks bruk i Borgviks socken anlagd jernbana om 5,370 fots längd emellan sjöarna Wermeån och Wenern, hvilken bana kostat omkring 30,000 Riksdaler.

b) en vid Östanås bruk i Elfsbacka socken anlagd bana för transporterande af brukets effekter till den närbelägna Lersjön.

c) en vid Stömneds bruk i Stafnäs socken, hållande $\frac{1}{4}$ mil i längd, samt

d) en mindre bana vid Sölje bruk, i samma socken.

B) Sjökommunikationer.

Uti den senaste femårsberättelsen finnes fullständigt redogjort för hamnarnes namn, längden och riktningen af de hufvudsakliga trafiklinierna å så väl insjöar som floder, äfvensom för de under femårsperioden 1856—1860 begagnade kanaler m. m. Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande anser sig derföre nu endast böra lemna en kort redogörelse för de *med ångmaskin försedda fartyg och båtar*, hvarmed trafiken å berörda kommunikationsleder besörjes.

De förnämsta trafiklinierna inom Fernebo härad, å hvilka bogseringsångfartyg begagnas, äro: sjön *Långban*, omkring en mil i utsträckning, hvarest ångpråmen *Lesjöfors* transporterar effekter mellan Långbansändhyttan och den så kallade Lerviksbanan; sjön *Yngen*, omkring 1 mil i omfattning, på hvilken trenne ångbåtar i olika riktningar äro i gång, nemligen lastdragaren *Yngen* för forsling mellan Lerviks, Kroppa samt Yngs—Daglöse jernbanor, lastdragaren *Försöket* mellan Saxån och nyssnämnda jernbanor samt bogseringsbåten *Carl Yngström* för transporter mellan Kroppa, Lerviks och Saxå jernbanor; hvarförutom dessa fartyg fortskaffa malm från Persbergs grufvefält till flera invid sjön Yngen belägna platser; sjön *Daglösen*, som genom Filipstads bergslags kanal samt Norsbäckens kanal står i förening med Lungen och flera sjöar till lastageplatsen Sjöändan, å hvilken kommunikationsled trafikera ångbåtarna *Franz von Scheele*, om 12 hästkrafter, *Rapid*, *Örn* och *Ejdern* samt lastdragaren *Myran*, hvarjemte någon gång inträffar, att ångfartyg från Carlskoga göra turer på denna linie; sjön *Östersjön*, 1 knapp mil i längd, å hvilken bogseringsbåten *Hildegard* ombesörjer trafiken mellan Kroppa och Storfors jernbanor, samt sjön Lungen, i hvilken Kroppa—Storfors trafiken träffar tillsammans med Filipstads—Daglöse-trafiken. Bogserings-ångbåtarna *Fleetwood* och *Claes af Geijerstam* fortskaffa effekter mellan Storfors jernbana och Sjöändans lastageplats, omkring $1\frac{1}{4}$ mil i längd.

För transport af passagerare och gods, förmedelst lastpråmar, mellan Carlstad och Lyckans lastageplats vid Klarelfven användes ångfartyget *Örn*, hvarå inköpskostnaden uppgått till 40,000 Riksdaler. Dessutom trafikerar å Klarelfven ångfartyget *Clara*, om 6 hästars kraft, som gör turer mellan Edebäck och Wingång i Elfdalen, samt å sjön Fryken ångfartyget *Anders Fryxell*, om 25 hästars kraft, hvilka båda fartyg äro af särdeles gagn för orten. Emellan Göteborg och Arvika, genom Seffle kanal och utefter Byelfvens vattendrag, trafikera ångbåtarna *Byelfven*, *Åmål*, *Arvika* och *Sälboda* medtagande passagerare och fraktgods. I sjön Stora Lee finnes jemväl ett ångfartyg af samma namn, som besörjer regelbundna turer utefter sjöns hela längd, omkring 8 mil, dervid anlöpande stationer inom såväl Sverige som Norge. Emellan städerna Carlstad och Christinehamn samt andra hamnar underhållas regelbundna turer medelst ångfartygen Carlstad, Christinehamn, Wermland, Westergötland, Uddeholm, John Eriksson, Clare Elf, Freja och Oden.

Under den tilländagångna perioden hafva genom Direktionens för segelfartens förbättrande å sjön Wenern försorg följande arbeten blifvit verkställda:

År 1861 anlades utan bidrag af allmänna medel *Stavikens* nya fyr och fyrvaktarebostad med en kostnad af 4,000 Riksdaler.

Under åren 1863—1865 uppfördes tillsammans 11 nya fyrar, af hvilka 2 äro förlagda på *Trädgårds-holmen*, 2 på *Lurö* stångudde, 2 på *Fällholmen*, 2 på *Bromön*, 1 vid *Sjötorp*, 1 på *Gällens-udde* samt 1 på *Harnäs-udde*; utgörande kostnaden för dessa fyr-anläggningar, jemte inköp af byggnadsplatser, 32,600 Riksdaler, hvartill bidrag af 22,400 Riksdaler erhållits från allmänna medel.

För upprensning af *Aspholms* segelled i nämnda sjö, så att segelrännan, 1,700 fot lång, erhåller en bottenbredd af 150 fot, har från Handels- och Sjöfarts-fonden anvisats ett anslag af 24,600 Riksdaler, af hvilka medel 23,810 Riksdaler redan äro å muddrings- och sprängningsarbeten använda, så att företaget är i det närmaste fullbordadt.

Dessutom har Direktionen af egna medel uppfört en ny fyrvaktarebostad vid *Skoghall* samt ett nytt magasin jemte brygga vid *Aspholmen* för en sammanräknad kostnad af 2,551 Riksdaler 29 öre.

Vid 1862—1863 års Riksdag beviljades, för anläggning af båtled jemte slussar mellan sjöarna *Kläggen*, *Flaten* och *Kilen* i Fryksdals härad, eller mellan Östmarks kyrka och Thorsby bruk i närheten af sjön Fryken, ett anslag utan återbetalningsskyldighet till belopp af 58,000 Riksdaler, att utbetalas till det bolag, som genom kontrakt, hvilket senast inom 1864 års utgång borde vara afslutadt, tillförbunde sig att verkställa arbetet och för all framtid underhålla båtleden med dertill hörande slussar. Kontrakt har väl afslutats inom den stadgade tiden; men som de personer, hvilka undertecknat säkerhetsförbindelsen, måst afstå sin egendom till borgenärers förnöjande, och ny säkerhet icke, på sätt Eders Kongl. Maj:t i nåder förordnat, af bolaget anskaffats, har någon andel af statsanslaget icke utbekommit, hvadan arbetet ej heller fortgått utöfver den ringa början, som dermed vidtagits.

Anläggningen af *Carlstads nya kanal och hamn*, som börjades hösten år 1858, var redan i September månad år 1861 så färdig, att hamnen kunde för seglationen begagnas, hvarigenom denna vunnit mycken lättnad och fartygen, som förut måste ankra vid Kanikenäset, nu kunna gå upp till sjelfva staden. Den nya kanalens längd, inberäknadt den gamla hamnbasinen vid Kanikenäset, är 3,500 fot och den nya hamnbasinen 820 fot. Bottenbredden i kanalen är 52 fot och i hamnbasinen 120 fot. Hela detta företag, hvartill Rikets Ständer beviljat två särskilda lån om tillhoppa 170,000 Riksdaler, har för staden medfört en kostnad af 338,117 Riksdaler; och är hamnkajen, lagd uti lindrig båge, särdeles lämplig att utefter hela längden beröras af ett sidospår af nordvestra stambanan, som är afsedd att framdragas öfver hamntorget.

Beträffande *postanstalterna* i länet, hvarom under denna afdelning jemväl bör lemnas uppgift, så funnos 12 sådana vid periodens slut inrättade, af hvilka 9 äro postkontor eller postexpeditioner, samt 3 poststatio-

ner; hvarjemte befordran medelst post-diligens var ordnad å linierna Carlstad—Åmål, Carlstad—Arvika—Charlottenberg samt Carlstad—Christinehamn—Finnerödja, å de båda senare linierna fram och åter alla dagar i veckan, men å den första linien blott 2 gånger i hvarje vecka. I sammanhang med de sålunda inrättade diligens-förbindelserna har indragning af äldre poster ägt rum, samt de till dessas fortskaffande indelade posthemman frikallats från vidare postföring, mot åliggande för samma hemman att vidkännas de onera, från hvilka de såsom posthemman varit befriade.

Antalet *telegraf-stationer* inom länet utgjorde vid periodens slut endast 3, nemligen i Carlstad, med hel dagstjenst, samt i Filipstad och Christinehamn med inskränkt dagstjenst. De vid dessa stationer under åren 1864 och 1865 afsända och ankomna, taxering underkastade, telegrammer uppgingo:

	år 1864.	år 1865.
vid Carlstads station till.....	4,364.	6,553.
» Christinehamns »	2,009.	2,872.
» Filipstads »	878.	1,240.

C) Sjöfart och handel.

Tab. N:o 9. För antalet och lästetalet af de länets innevånare tillhöriga fartyg och båtar öfver 3 nyläster, hvarmed sjöfart under år 1865 idkats, äfvensom för antalet af de samma år i länet varande Handlande, jemte dem påförd bevilling för rörelsen, redogöres i tabellerna N:is 9 a och b. Af förstnämnda tabell inhemtas, att segelfartygens och båtarnes antal utgjorde 168 om 2,787,91 nyläster, samt de med ångmaskin försedda fartygens antal 21 om tillhopa 348 hästkrafter, äfvensom att endast ett fartyg, från staden Christinehamn, varit till utrikes sjöfart begagnadt. Den staden Carlstad redan år 1840 beviljade stapelfrihet har endast i ringa mån begagnats, enär staden icke tillika ägt kreditupplags- eller nederlags-rätt; men årligen hafva icke obetydliga kvantiteter af härvarande handlande och fabriksidkare direkte från utrikes ort införskrifvet gods i Göteborg förtullats och derstädes blifvit på nederlag upplagdt, hvarigenom handeln i Carlstad af särskilda kostnader betungats, hvika dock för framtiden, till följd af den staden detta år i nåder förunnade nederlagsförmån, komma att försvinna. Inkomsten af rörelsen i stadens hamn har under hvartdera af de år, denna berättelse omfattar, varit i stigande samt utgjorde:

År 1861	22,037 R:dr 61 öre.
» 1862	22,341 » 07 »
» 1863	30,431 » 67 »
» 1864	31,075 » 20 »
» 1865	34,206 » 80 »

Denna hamninkomsternas betydliga tillväxt torde dock till en del äfven bero deraf, att, i den år 1863 af Eders Kongl. Maj:ts fastställda taxa å afgifterna för begagnandet af stadens hamnar och kanaler, varu-artiklarne blifvit mera detaljeradt upptagna, än uti den förut gällande taxan, samt att de i taxan bestämda afgifterna skola erläggas, ehvad fartygen anlöpa och lossa eller lasta gods vid nya hamnbasinen eller vid stadens öfriga hamnar eller stränder, utan afseende på om godset upplägges eller forslas vidare, äfvensom att half afgift skall erläggas för det gods, som fraktas genom Sutters-elfven, utan att lossas eller lastas vid staden tillhöriga stränder.

Uti staden Christinehamn har likaledes varutrafiken väsendtligen ökats, hvarpå såsom bevis må anföras, att antalet fartyg, som ankommit till och afgått från staden med gods, år 1863 utgjorde 410, men år 1865 519; att under nämnda år skeppningen af tackjern ökats från 548,447 till 613,953 centner och af malm från 96,950 till 267,449 centner, samt att importen af stenkol stigit från 51,319 till 160,000 kubikfot.

Enligt de efter utfärdandet af Kongl. Förordningen den 18 Juni 1864, om utvidgad näringsfrihet, hos Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förda anteckningar samt från Kronofogdarne inkomna uppgifter å

gjorda anmälanden om idkande af handel, hafva under nyssnämnda år 84 personer, deraf 3 qvinnor, samt under år 1865 tillhopa 92 personer, hvaribland likaledes 3 qvinnor, anmält sig till drifvande af handelsrörelse. Den tid, hvarunder berörda Förordning varit gällande, är allt för kort, för att erfarenheten ännu kunnat lemna säkra vittnesbörd om verkningarna af den nya lagstiftningen; men att döma af det växande antalet lagsökningar, som af landthandlande anställas emot personer af allmogens klass, synes dock en ökad skuldsättning vara framkallad genom de många handelsbodarna på landsbygden.

Beträffande landthandeln öfver Riksgränsen är Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke i tillfälle att angående denna handels omfattning lemna några statistiska uppgifter, men berörde handel är dock, på sätt redan blifvit anmärkt, i vissa af länets gräns-socknar ganska liflig med kreatur, smör och andra landtmannaprodukter, hvaremot i utbyte hemtas specerier, synnerligast kaffe och tobak, hvilken senare artikel stundom utgjort föremål för smuggling.

Sedan, till åttlydnad af Eders Kongl. Maj:ts nådiga Cirkulär af den 19 Maj 1865, Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande till samma års Landsting aflåtit framställning i fråga om bibehållandet af *marknaderna* i länet, samt Landstinget förklarar sig anse lämpligt, att, jemte det stadsmarknadernas antal inskränktes, alla landtmarknader bibehöllos endast såsom kreatursmarknader, att pågå *en* dag hvardera, har Kommerce-Kollegium, under den 1 December 1865, i öfverensstämmelse med Landstingets, af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande biträdda, förslag vidtagit ny reglering af marknaderna i länet, hvarvid fem marknader i städerna, en i Arvika köping och sex landtmarknader bibehållits, de senare till försäljning af kreatur och landtmannaprodukter, vid Nysäter, Skoga, Ombergsheden, Råglanda, Årjeng och Åtorp. Torgdagar hållas äfven på flera särskilda ställen och äro af allmogen mycket besökta.

I sammanhang med öppnandet af jernvägen från Charlottenberg till Norska gränsen har, enligt General-Tull-Styrelsens förordnande, stationär tullbevakning blifvit förlagd vid Charlottenberg, hvarest varor, som från Norge landvägen anlända, böra tullbehandlas, samt till nämnda Rike ämnadt gods förpassas.

Beträffande antalet *minuthandels- och utskänkningsställen* för försäljning af bränvin och andra spiri- Tab. Litt. E. tuösa drycker, afgifterna derför och dessas disposition, meddelas upplysning uti härhos bifogade tabell Litt. E.;

Tab. Litt. E.

Minuthandel med och utskänkning af spirituösa drycker.

	1861—1862.			1862—1863.			1863—1864.			1864—1865.			1865—1866.		
	Antal		Afgift.	Antal		Afgift.	Antal		Afgift.	Antal		Afgift.	Antal		Afgift.
	Minuthandelsställen.	Utskänkningsställen.		Minuthandelsställen.	Utskänkningsställen.		Minuthandelsställen.	Utskänkningsställen.		Minuthandelsställen.	Utskänkningsställen.		Minuthandelsställen.	Utskänkningsställen.	
På landet.....	4	6	4,618	4	6	5,084	4	5	5,071	5	5	4,642	9	3	6,189
I Carlstad.....	3	10	20,179	3	10	20,112	3	10	20,152	3	11	22,250	3	11	22,164
» Christinehamn.....	1	8	12,255	1	8	12,255	1	8	12,255	1	5	6,320	1	5	6,320
» Filipstad.....	1	5	5,006	1	5	5,093	1	5	5,106	1	5	5,293	1	5	5,320
Summa för städerna	5	23	37,440	5	23	37,460	5	23	37,514	5	21	33,863	5	21	33,804
Summa summarum	9	29	42,059	9	29	42,545	9	28	42,585	10	26	38,506	14	24	39,994
<i>Disposition:</i>															
Uppbördsprocent.....	—	—	84	—	—	85	—	—	85	—	—	77	—	—	79
Till Hushållnings-Sällskapet.....	—	—	8,416	—	—	8,492	—	—	8,500	—	—	7,685	—	—	7,983
» Landstinget.....	—	—	—	—	—	—	—	—	4,413	—	—	7,685	—	—	7,983
» länets socknar.....	—	—	3,687	—	—	4,059	—	—	3,459	—	—	2,780	—	—	3,707
» » städer.....	—	—	29,972	—	—	29,908	—	—	26,127	—	—	20,277	—	—	20,241
Summa	—	—	42,160	—	—	42,545	—	—	42,585	—	—	38,506	—	—	39,994

men Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har ansett sig särskildt böra fästa uppmärksamheten å det lyckliga förhållandet, att utskänkningsställena å landsbygden, hvilkas antal under försäljningsåret 1856—1857 utgjorde 25, år efter annat så minskats, att de för närvarande äro endast 3, hvaremot minuthandelsställena ökats till 9.

5. Kameralförhållanden.

Tab. N:o 10. Uti tabellen N:o 10 a redogöres för hemmantal, brukningsdelar, jordtorp, soldattorp, backstugor och andra lägenheter å landet samt taxeringsvärdet år 1865 och i tabellen N:o 10 b för städernas jordområde och egendommar jemte derå för hvarje år under perioden åsatta taxeringsvärden.

Genom omkastning af de kolumner, som utvisa antalet jordtorp och backstugor, hafva uti den till senaste femårsberättelsen hörande tabellen N:o 10 jordtorpen oriktigt blifvit uppgifna till 2,071 i stället för 5,028 och backstugorna till 5,028 i stället för 2,071, hvilket förhållande Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig böra anmärka till förklaring af de skiljaktigheter i berörda afseende, den nu upprättade tabellen företer. Antalet brukningsdelar har ökats från 19,704 till 19,993, hvaremot jordtorpens antal, enligt de från fogderierna meddelade uppgifter, minskats till 4,338.

Uti tabellen har måst särskildt upptagas 185 i jordeboken antecknade, inom bergslagen belägna Bergstorp och 35½ hyttor med egen jord, af hvilka 32 Bergstorp och 2 hela skatte-hyttor äro anslagna till staden Filipstad. Vid taxering är hvarje hel hytta af gammal praxis ansedd lika med ett helt mantal. En frälsehytta, Kungsskogen, saknar särskild taxerad jord, hvarföre masugnen derstädes, likasom vid öfriga hyttorna, beräknats under rubriken »Verk och Inrättningar». Af bergstorpen, med tillsammans 720½ Lispund Osmundsskatt, motsvarande, efter beräkning af $\frac{1}{4}$ mantal för hvarje Lispund skatt, 11 $\frac{1}{2}$ mantal, dels af frälse, dels af krono-skatte natur, hafva torpen Gräshöjden, Mashyltra, Kärnstorp, Lungelfven, Westanbäck, Hallåsen, Nedra Skälstabacken, Åsdalen, Skaterud, Esphöjden, Björkåsen och Måstorp, om tillsammans 53 Lispund Osmundsskatt, blifvit under perioden skatteköpte, hvarjemte $\frac{1}{4}$ mantal Werrmynt jemväl blifvit till skatte försäldt.

Ständig *tiondesättning* å den till städerna Carlstad och Christinehamn hörande jord har ägt rum samt blifvit år 1865 fastställd.

Jordafsöndringar, för hvilka afgäld blifvit utaf Läns-Styrelsen fastställd, hafva utgjort:

År 1861	7.
» 1862	7.
» 1863	10.
» 1864	30.
» 1865	19.

eller tillsammans 73,

af hvilka de flesta förekommit i Nedre Fryksdalen; hvarjemte, enär afsöndringar till större andel än en tiondedel af ägoviddan ägt rum från hemmanen Embjörke 1 mantal, Basterud $\frac{1}{4}$ d:o, Basterudstorp $\frac{1}{4}$ d:o, Berga 1 d:o, Öfverbyn $\frac{1}{4}$ d:o, Stora Öijenäs $\frac{3}{4}$ d:o samt Sälje 1 d:o, alla belägna inom Ekshärads socken af Elfdals härad, mantal blifvit dessa lägenheter åsatta i öfverensstämmelse med de härför gällande grunder samt stamhemmanens mantal i förhållande derefter minskade.

Hemmansklyfningarnes antal under den tilländagångna perioden hafva utgjort:

År 1861.....	125.
» 1862.....	153.
» 1863.....	167.
» 1864.....	186.
» 1865.....	144.

Ordinarie rotering är ålagd dels följande från postföring befriade hemman, nemligen $\frac{9}{16}$ mantal Södra Wee, $\frac{1}{16}$ mtl Sjöstad, $\frac{1}{4}$ mtl Skattkärr, $\frac{1}{4}$ mtl Kullen, $\frac{1}{16}$ mtl Ans Warlunda, 1 mtl Nyckelby, $\frac{1}{2}$ mtl Karsbohl, $\frac{1}{2}$ mtl Finnebäck, $\frac{1}{4}$ mtl Lerbotorp samt $\frac{3}{8}$ mtl Östra Furtan, dels 1 mtl Drefstad eller Gustafsberg, som upphört att vara gästgifvarehemman, dels ock följande, rotering förut icke underkastade hemman, $1\frac{3}{8}$ mtl Gustafsberg, $1\frac{1}{16}$ mtl Gustafslund, $1\frac{1}{2}$ mtl Stjernberget, 1 mtl Gärdberg, $\frac{1}{4}$ mtl Ömling, $\frac{1}{12}$ mtl Herzenstorp, $\frac{3}{4}$ mtl Björkbron, $\frac{1}{4}$ mtl Lindbäck, $\frac{1}{2}$ mtl Fågelåsen, $\frac{1}{4}$ mtl Björnhult, $\frac{1}{4}$ mtl Gräsbäcken, $\frac{1}{4}$ mtl Bomheden Sjögerås.

Enär brukningen af det utaf Ransäters församling till förbättrande af dess Komministerboställe, *Ransbacka*, år 1822 inköpta $\frac{1}{4}$ mantal af hemmanet Gersby N:o 1 vore, i anseende till dess aflägsenhet från bostället, förenad med kostnader och olägenheter för Komministern, samt tillfälle sig yppat, att i stället erhålla $\frac{1}{16}$ mantal af kronoskattehemmanet Åtorp N:o 1, hvilket, beläget i samma skifteslag som Ransbacka, kunde i sambruk dermed skötas, har genom nådigt Bref af den 13 September 1865 medgifvits, att utbyte af dessa hemman finge äga rum, under vilkor att den hemmanet Åtorp äliggande rotering öfverflyttades på Gersby, hvilket sedermera skett.

Uppå derom gjord underdänig ansökning har genom Eders Kongl. Maj:ts och Rikets Ständers beslut, hvarom nådigt Bref under den 20 Mars 1863 expedierats, blifvit medgifvet, att det åt Komministern inom Rudskoga och Nysunds till ett pastorat förenade församlingar anslagna boställe, $\frac{1}{2}$ mantal *Svensbohl* N:o 2 i Rudskoga socken, finge, under därför bestända vilkor, utbytas mot Sergeantbostället Höjdbråten N:o 1, $\frac{1}{4}$ mtl i Nysunds socken.

Genom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes, af Kammar-Kollegium fastställda, utslag har frälsehemmanet *Boåsen* i Wisnums härad förklarats skola i jordeboken och räkenskaperna öfverföras från Wisnums till Rudskoga socken.

Sedan Eders Kongl. Maj:t bifallit, att Häradsskrifvarebostället i Öster-Sysslets fögderi, 1 mantal *Westra Haaf*, finge till statsverket indragas, har detsamma, räknadt från Midfastan år 1865, blifvit för statsverkets räkning på 20 år utarrenderadt.

Taxeringsvärdet å hus och tomter i Arvika köping utgör 388,865 Riksdaler.

Vid tabellen N:o 10 b har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig böra anmärka, hurusom, hvad angår staden Carlstad, det för år 1865 uppgifna stora antalet obebyggda tomter härrör af den staden nämnda år öfvergångna betydliga eldsvåda, hvarvid, med undantag af Elementarläroverkets och Hypotheksföreningens hus, Lasarettet, Cellfängelset, Biskopsgården samt några större och mindre enskilda gårdar, alla inom den egentliga staden varande byggnader nedbrunno. Genom nådiga Brevet den 29 December 1865 har ny stadsplan blifvit fastställd, enligt hvilken staden utvidgats dels öster om den så kallade Prämkanalen, hvarest åtskilliga byggnader äfven före branden funnits uppförda, dels vester ut åt den staden tillhöriga lägenheten Claraborg, dels ock norr om Clarelfvens vstra gren, för hvilket ändamål rättighet till expropriation af erforderlig mark från säteriet Lilla Wåxnäs blifvit medgifven.

Å den staden *Christinehamn* tillhöriga, på stadens tomter fördelade jord, som i allmänhet är af särdeles bördig beskaffenhet, hafva betydliga odlingar tid efter annan ägt rum; men dessa odlingars areal har icke kunnat af Magistraten uppgifvas.

Utom staden Filipstads staket, men å dess ägo-område, hafva under åren 1861—1865 38 nya gårdar blifvit uppbyggda; hvarjemte å stadens skogs- och betesmarker verkställts omfattande odlingar, hvilka väl icke blifvit fullständigt uppmätta, men kunna antagas till 200 tunnland eller 1,120 kvadratref.

Angående *skiftesverkets* fortgång lemnas upplysning i tabellen N:o 11, hvaraf inhemtats, att antalet Tab. N:o 11. sökta laga skiften under den nu omhandlade perioden utgjort allenast 126, hvilket förhållande ådagalägger, att skiftesverket här i länet, hvarest endast få hemman ännu återstå oskiftade, allt mera närmar sig sin fullbordan. Uppgifterna i kolumnerna 25 och 26, angående utgifter till landtmätare och gode män, jemte öfriga

beräknade utgifter, äro icke fullständiga, emedan åtskillige bland Landtmätarne förklarar sig urståndsatta att härom meddela upplysning af den orsak, att koncept-handlingarna icke för dem varit att tillgå. Beträffande särskildt de i kolumnen 26 omnämnda utgifter, så föra Landtmätarne vanligen deröfver icke några räkenskaper vidare, än hvad som angår husflyttningar och odlingar, hvadan och då till dessa utgifter äfven måste räknas dagsverken vid ägomätning och lotternas utstakning å marken, samt delägarnes tidspillan vid alla sammanträden, utgifter för ägodelningsrätten, ny stängsel samt omläggning af åker och diken m. m. säkra uppgifter härutinnan icke kunna af dem åstadkommas.

Understöd af allmänna medel till *utflyttningar* i följd af laga skiften hafva utgått med följande belopp, nemligen:

År 1861	Rdr 3,100,35.
» 1862	» 2,150,00.
» 1863	» 2,297,03.
» 1864	» 2,400,00.
» 1865	» 600,00.

Vid sistnämnda års slut funnos inom länet anställda 33 Landtmätare, 8 medhjelpare och 13 elever, hvarjemte länet är indeladt i 2 justeringsdistrikt. Under branden i Carlstad drabbades Landtmäterikontorets arkiv af en stor, nästan oersättlig förlust, i det att af arkivets 10,537 akter något öfver hälften, eller 5,280 akter, gingo helt och hållet förlorade samt 166 till en del förstördes.

Tab. N:o 12. Angående förhållandet med *kronouppbörd* under perioden återopas den i tabellen N:o 12 lemnade redogörelse.

Beträffande *kommunal-utskyldernas* belopp och de särskilda ändamål, hvartill dessa utskylder blifvit använda, hafva icke så fullständiga uppgifter varit tillgängliga, att de lämpligen kunnat läggas till grund för en allmännare öfversigt i ämnet. De väsendtligaste af dessa utskylder afse dock fattigvården, som blifver allt mera betungande. Under de år Landstinget varit i verksamhet, har detsamma icke beviljat något anslag, som påkallat uttaxerande af särskild landstingsskatt, utan hafva de bränvinsförsäljnings-afgifter, hvilka kommit Landstinget till godo, varit tillräckliga för bestridandet af beslutade utgifter jemte kostnaderna för Landstingets sammanträden.

6. Politi.

A) Undervisning.

Carlstads högre Elementarläroverk, hvars nuvarande gamla och i många afseenden otjenliga läroverks-hus blifvit allt mera otillräckligt för sitt ändamål, lemnade vårterminen år 1865 undervisning åt 327 lärjungar. Vid branden samma år undgick väl det fritt belägna läroverkshuset, såsom ofvan är nämnt, att härjas af lågorne; men då det blef nödvändigt att derstädes åt Lans-Styrelsen och Landtmäterikontoret upplåta embetsrum, äfvensom i samma hus inrymma stadens Apothek, samt hvarken lärarne eller alla de vid läroverket inskrifne lärjungar kunde finna bostäder i de få kvarstående husen, uppstod härigenom ett betydande afbrott i undervisningens jemna gång. Enligt nådigt medgifvande ordnades undervisningen fördenskull på det sätt, att alla de lärjungar, hvilka önskade åtnjuta sådan, kunde dermed betjenas af de i staden kvarvarande lärare, hvarjemte vid Christinehamns, Filipstads och Åmåls läroverk lärarnes antal ökades, så att fullständig undervisning kunde på 5 klasser meddelas, äfvensom i Arvika på 4 klasser. Under höstterminen 1865 uppgick de närvarande lärjungarnes antal till det under då för handen varande förhållanden icke obetydliga beloppet af 127.

Vid Christinehamns Elementarläroverk hade antalet lärjungar ökats från 60 år 1860 till 97 år 1865, och lärarnes, genom läroverkets uppflyttning till fem-klassigt, från 3 till 6, af hvilka en utaf staden aflönats. Ett nytt skolhus uppfördes år 1860 på stadens bekostnad och uppläts hösten år 1861 till begagnande för

undervisningen. Denna byggnad, af 90 fots längd och 48 fots bredd, samt innehållande i nedra våningen 5 höga och ljusa salar, jemte förstuga, och i öfra våningen en stor samlingssal jemte bostad för skolans rektor, har med inredning kostat 31,000 Riksdaler, hvartill kommer utgiften för byggnadens ännu icke fullbordade yttre anordning. Sedan år 1863 har ett Fornminnes- och Naturhistoriskt Museum varit med skolan förenadt.

Vid *Filipstads* treklassiga Elementarläroverk uppgick lärjungarnes antal, som under hösten 1860 utgjorde 30, till 67 under höstterminen 1865. Genom enskilda bidrag har från och med höstterminen 1864 en fjerde lärare aflönats, och en fjerde klass bildats, hvarjemte lärosalarnas antal på stadens bekostnad ökats till 4, af hvilka dock en måste begagnas äfven såsom gymnastik-lokal.

För Elementarläroverket i *Arvika* köping har ett nytt skolhus blifvit uppfördt, hvilket hösten 1865 af läroverket tillträdde. Kostnaden för denna af trä uppförda byggnad har, jemte utgifterna för skolmöbler, uthus och gårdens planering, uppgått till 22,600 Riksdaler, hvartill köpingen hufvudsakligen använt inkomsten af bränvinsförsäljningen derstädes.

Det i Carlstad förlagda *Seminarium för bildande af folkskolelärare*, uti hvilken undervisningsanstalt elevernas antal vid slutet af år 1865 uppgick till 50, har efter branden provisoriskt förflyttats till hemmanet Nysäter i Gillberga socken.

Inom länet, omfattande 90 skoldistrikter, funnos vid periodens slut 1 högre folkskola, 13 fasta, 157 flyttande och 3 enskilda folkskolor, 13 »missionsskolor», ordnade såsom folkskolor, samt 6 slöjdskolor för flickor. Af dessa 193 skolor hafva 29 trädt i verksamhet sedan år 1861. Antalet småskolor för den förberedande undervisningen utgjorde vid 1865 års utgång omkring 170, af hvilka närmare $\frac{2}{3}$ tillkommit på senare tiden. Skolhusens antal har under perioden ökats med öfver 100 samt uppgick vid dess slut till 265, hvarjemte omkring 100 nya sådana voro dels under byggnad, dels beslutade att uppföras. Uti flera församlingar finnas redan skolhus i hvarje af dess skolrotar, hvilka somligstädes utgöra 8 till 12, och i andra församlingar äro beslut fattade angående skolhusbyggnader inom hvarje rote under loppet af de närmaste åren. Utaf de äldre samt de under åren 1861—1863 uppförda husen hafva flera, i anseende till bristande utrymme för det växande barnantalet, måst utvidgas, hvaremot de under åren 1864 och 1865 uppförda tilltagits rymligare, med tillika fästadt afseende å ändamålsenlig anordning af rummen samt nödortftig prydlighet. Det förhållande, att byggnadskostnaden blifvit bestridd af de särskilda skolrotarne, har i väsendtlig mån bidragit till den framgång, skolhusväsendet inom länet haft att glädja sig åt. Vanligen tillgår så, att skolrotarnes områden noga bestämmas, och ett allmänt beslut fattas, att skolhus med tillräckliga dimensioner skall inom viss tid på hvarje rotes bekostnad vara derstädes uppfördt, dervid Skolrådet förbehåller sig bestämmandet af såväl husets storlek, som platsen för detsamma inom roten. I de församlingar deremot, hvarest hela kommunen sammanslagits om byggnadskostnaden för behöfliga skolhus inom distriktet, har vanligen frågan fallit eller blifvit föremål för klagan. I sammanhang med skolhusbyggnadernas uppförande anskaffas äfven jord till planteringsland, men undervisningen i trädplantering och trädgårdsskötsel har dock ännu icke kommit så i gång, som man önskar och hoppas.

Samtliga ordinarie folkskolelärarne inom länet äro examinerade. Lärarinnor finnas endast i de på enskildes bekostnad inrättade folkskolor och i slöjdskolorna. Småskolornas lärare och lärarinnor, af hvilka de senare utgöra omkring halfva antalet, äro oexaminerade, men hafva vanligen före antagandet åtnjutit undervisning af folkskolelärare och undergått förhör inför Skolrådets Ordförande. Löneförmånerna vid folkskolorna äro ännu icke allestädes reglerade i enlighet med senast i ämnet meddelade bestämmelser, i synnerhet hvad natura-prestationerna beträffar. Flere af lärarne hafva dock löneförmåner utöfver det stadgade minimibeloppet. Småskolornas lärare och lärarinnor åtnjuta vanligen fri kost samt en mindre penningelön, som vexlar mellan 45—90 à 100 Riksdaler.

Folkundervisningen inom länet kan sålunda i allmänhet sägas hafva under den nu omhandlade perioden gjort ganska märkbara framsteg, beträffande såväl ökade lärarekrafter, som ökad antal skolhus; men dessa framsteg äro icke mindre betydande, i hvad som rör barnens kunskapsmått, undervisningens ändamålsenliga ordnande samt skolans handhavande i allmänhet. I jemnbredd med dessa hugnesamma resultat framstår dock ännu en och annan väsentligare brist, hvaribland särskildt är att beklaga den på många ställen oordentliga och godtyckliga skolgången, hvilken dock till en del torde hafva sin naturliga orsak uti de i allmänhet ogynsamma lokala förhållandena och den flerstädes rådande fattigdomen. Förtroendet för skolan å föräldrarnes sida synes i allmänhet tilltaga, i samma mån saken går framåt, och villigheten hos länets innevånare till uppoffringar för folkskoleväsendets befrämjande är det för Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande en pligt att offentligen erkänna.

Det influtna beloppet af *folkskoleafgiften* under femårsperioden har utgjort:

År 1861	Rdr 30,438,90.
» 1862	» 30,677,07.
» 1863	» 30,754,00.
» 1864	» 30,995,04.
» 1865	» 34,959,35.

hvarjemte, i enlighet med derom aflåtna nådiga skrifvelse, bidrag af allmänna medel blifvit under samma tid utbetalda, dels till förhöjning af folkskolelärarnes aflöning och dels till småskolors underhåll, med ett sammanräknadt belopp af 39,521 Riksdaler 60 öre.

Bergsskolan i Filipstad har varit besökt af tillsammans 66 elever, nemligen 55 från Sverige, 3 från Norge och 8 från Finland. Af dessa hafva 47 genomgått den mindre 1-åriga och 19 den 2-åriga lärokursen. Undervisningen, som meddelats af två ordinarie och två extra lärare, har omfattat matematik, fysik och mekanik, kemi, mineralogi och geologi, masmästeri och stångjernstillverkning, landtmäteri och nivellering samt de första grunderna i grufvemätning.

Undervisningen bekostas hufvudsakligen af Jernkontoret, som årligen lemnat skolan följande anslag:

Till lärarnes aflöning samt allmänna omkostnader	Rdr 4,500.
» utgifter för andra årets kurs	» 666,67.
» inköp af instrumenter m. m.	» 300.

Sunma Rdr 5,466,67.

Dessutom är hvarje elev skyldig att vid inträdet erlægga 50 Riksdaler, hvilket belopp dock vid afgangsexamen återställes till de behöfvande elever, som anses hafva gjort sig deraf förtjente. Skolans Styrelse utgöres af en utaf Wermländska Bruks-Societeten vald Direktion, i hvilken dock skolans Inspektor och Föreståndare, hvilka af Jernkontoret tillsättas, tillika äro ledamöter.

Förhållandena med länets landtbruksskola och skogsskola samt den vid egendomen Warpnäs inrättade rättarenskola äro ofvan under rubrikerna jordbruk och skogshushållning uppgifna.

B) Rättsväsende och Fångvård.

Beträffande brottmålsens antal, så innehar länet ett hedrande rum, hvilket äfven bekräftas af de för denna period tillgängliga berättelser, som blifvit af Hans Excellens Justitie-Stats-Ministern till Eders Kongl. Maj:ts afgifna, af, hvilka inhemtas, att minsta antalet urbota eller vanfrejdande brott förekommit inom Wermlands län. Vål har under perioden denna landsort varit skådeplatsen för ett af de svåraste brott, som brottmålsannalerna hafva att omförmäla; men detta sorgliga fall, jemte åtskilliga andra de senaste åren föröfvade gröfre brott, hvaribland flera barnamord, rubba dock icke ett sakförhållande, som provinsens innevånare, vid en allt mera stigande upplysning och ökad sedlighet, otvifvelaktigt skola framgent åt sig bevara.

Hvad *exekutionsväsendet* angår, som med ordning och nit af vederbörande handhafves, så utgjorde de hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande anställda lagsökningar i skuldfordringsmål:

År 1861	8,181,	deraf 3,100	afgjorts genom Utslag eller vilkorliga resolutioner.
» 1862	8,340,	» 4,406	» » » » » »
» 1863	6,635,	» 2,969	» » » » » »
» 1864	9,301,	» 4,113	» » » » » »
» 1865	9,392,	» 4,611	» » » » » »

Af dessa hafva de, som afsett allmänna låneverkens fordringar, utgjort: år 1861, 189; år 1862, 232; år 1863, 224; år 1864, 435, samt år 1865 likaledes 435.

Antalet å härvarande Läns-cellfångelse, med tillhopa 81 celler, deraf 3 mörka, förvarade *fångar* har uppgått:

År 1861 till	357,	deraf 279	straffångar.
» 1862 »	313,	» 233	»
» 1863 - »	333,	» 250	»
» 1864 »	331,	» 238	»
» 1865 »	252,	» 147	»

Med Eders Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd har öfra våningen i cellfängelset varit under 7 månader begagnad till inrymmande af stadens fattighjon och andra efter branden härstädes husvilla behöfvande personer, för hvilka annan bostad icke kunnat beredas, utan att härigenom förorsakats några den allmänna stillheten inom fängelset störande oordningar.

C) Kredit-anstalter.

De inom Wermlands län inrättade anstalter till kreditens och företagsamhetens underlättande utgöras af *Wermlands Enskilda Bank* med afdelningskontor i städerna Christinehamn, Filipstad och Wenersborg, samt *Hypotheks-Föreningen för jordägare i Wermland*, af hvilka Banken, som den 16 Maj 1856 erhöi förnyad oktroj på 10 års tid, räknadt från den 1 Juli 1857, under den 3 November 1865 beviljats förlängd sådan på ytterligare 10 år, samt Hypotheks-Föreningen den 15 Januari 1856 erhöi förnyadt Reglemente, hvilket, med deruti under den 25 September 1863 i nåder fastställd förändrad lydelse af § 36, fortfarande är gällande. Båda dessa kreditanstalter hafva utöfvat ett stort och välgörande inflytande genom underlättande af den industriela verksamheten i allmänhet samt beredande af tillgångar till jordbrukets förkofran medelst större odlingsföretag, om än det icke kan förnekas, att de genom Hypotheks-Föreningen bekomna lån ej blifvit af alla låntagarne, i synnerhet bland allmogen, på sådant sätt använda, att deras ekonomiska ställning derigenom vunnit ökad styrka och trygghet.

Banken, hvars grundfond utgör 2,000,100 Riksdaler, och som intill 1865 års slut samlat en reservfond af 51,350 Riksdaler, jemte det att 244,387 Riksdaler 30 öre, icke utdelade vinster från föregående år, då i Banken inestodo, hade vid samma tid utelöpande sedlar till belopp af 2,406,496 Riksdaler 50 öre, med obegagnad sedelutgifningsrätt till belopp af 782,239 Riksdaler 9 öre. På upp- och afskrifningsräkning till 176 personer inestodo 487,050 Riksdaler och på depositionsräkning mot 285 depositionsbevis 953,500 Riksdaler. Bankens tillgång af Rikets gångbara mynt i silfver och sedlar uppgick till 688,610 Riksdaler 59 öre, deraf 200,000 Riksdaler inestående i Riksbanken och återstoden i Bankens egna kassor. Utlåningsräntan å kreditiv 6 procent jemte 1 procent kreditiv-afgift.

Hypotheks-Föreningens förvaltning och räkenskaper äro delade i 2 afdelningar: *Gamla Fonden*, omfattande ursprungliga bolaget, som ej har delaktighet i Allmänna Hypotheksbanken, samt *Nya Fonden*, som afser de medel, hvilka Föreningen af nämnda bank erhöi. Under räkenskapsåret från den 1 Mars 1865 till samma tid år 1866 utgjorde antalet delägare i gamla fonden 1,266 med ett fastighetsvärde efter bevillnings-

taxering af 703,498 Riksdaler och efter särskild uppskattning 13,672,017 Riksdaler, eller tillsammans 14,375,515 Riksdaler, med en gemensam lånerätt af 6,943,050 Riksdaler, hvaraf begagnats 6,162,820 Riksdaler och i amorteringslån utgått 6,106,355 Riksdaler. Gamla fondens vinst under året uppgick till 8,866 Riksdaler 13 öre, hvadan, med tillägg af förut varande behållning, 78,046 Rdr 40 öre, reservfonden vid räkenskapsårets slut ägde en tillgång af 86,912 Riksdaler 53 öre. Uti nya fonden hade under året 125 delägare inträdt, så att deras antal vid bokslutet den 1 Mars 1866 uppgick till 740. Det fastighetsvärde, för hvilket delägarne i denna fond vunnit inträde, utgör efter bevillningstaxering 839,762 Riksdaler och efter särskild uppskattning 12,208,949 Riksdaler, tillhopa 13,048,711 Riksdaler, med en gemensam lånerätt af 6,186,802 Riksdaler. Af det delaktighetsbelopp, 8 millioner Riksdaler, som Föreningen äger hos Allmänna Hypotheks-banken, erhöll Föreningen åren 1861 och 1862 större summor samt under år 1863 mindre försträckningar, hvarigenom det dessa år blef möjligt att utlemna amorteringslån till belopp af 4,928,540 Riksdaler, hvaremot under hela året 1864 intet enda amorteringslån på nya fonden kunnat utlemnas.

Då emellertid låneansökningar oafbrutet inkommo, och beviljade lån, i brist på förlag, icke kunde vederbörande tillgodokomma, bemyndigades Direktionen i början af år 1865 att genom försäljning af Hypotheks-bankens 5-procents obligationer förskaffa sig en tillgång, som påfördes Föreningen i förskottsräkning. Enär förenämnda obligationer likväl ej voro särdeles begärliga, kunde de icke afyttras annorlunda än emot kapitalrabatt af 10 till 11 procent, hvilken förlust drabbat låntagarne. På detta sätt hafva obligationer till ett nominelt belopp af 222,900 Riksdaler blifvit under år 1865 försålda och i amorteringslån utlemnade. Beloppet beviljade lån, som i brist på medel icke kunnat utbetalas, uppgick i Maj månad 1865 till 1,078,920 Riksdaler, men hade vid början af påföljande November månad nedgått till 938,120 Riksdaler.

Sedan åtskilliga personer, hvilka öfverenskommit om bildande af ett bolag för bedrivande af bankrörelse i staden Christinehamn, i sådant afseende anhållit om oktroj för en enskild bank med rätt att utgifva egna banksedlar, benämnd *Enskilda Banken i Christinehamn*, har Eders Kongl. Maj:t den 17 Mars 1865, med vilkor att berörda bankinrättning inom år 1866 komme till stånd och började sin verksamhet, för densamma beviljat oktroj på en tid af 10 år, räknad från bankens öppnande, hvilket skedde den 1 nästlidne Oktober.

D) Sparbanker.

Utöfver de vid 1860 års utgång inom länet varande 5 sparbanker, nemligen *Carlstads*, *Filipstads bergslagers*, *Christinehamns*, *Sunne* och *Vestra Wermlands*, har under perioden tillkommit en ny sparbank, under benämning *Nedre Ulleruds sockens*, hvilken började sin verksamhet den 3 April 1864.

Carlstads sparbank emottager insättningar af personer inom staden och länet, dels omedelbart och dels genom år 1863 inrättade sockenkomitéer, hvilkas antal nu uppgår till 28. Med undantag för senare hälften af December och början af Januari hålles sparbanken öppen för insättningar och uttagningar hvarje helgfri Lördag från klockan 5—7 eftermiddagen. Då insatta beloppet å motbok uppgått till 1 Rdr 50 öre, har ränta med 5 procent godtgjorts från insättningsdagen. Utlåning af bankens medel sker emot säkerhet af aktier, inteckning eller borgen, men då lån erhålles emot borgen, skall detsamma halfårsvis återgäldas med $\frac{1}{20}$ del af primitiva boloppet. Räntan har varit bestämd till 5 och $5\frac{1}{2}$ procent.

Filipstads bergslagers sparbanks verksamhet omfattar staden Filipstad, Fernebo härad samt Nyeds, Råda, Ekshärads, Gustaf Adolfs, Säfsnäs, Hellefors och Grythytte socknar, de 3 sistnämnda belägna utom Wermlands län, samt hålles öppen för insättningar och uttagningar allå helgfria Lördagar mellan klockan 2—4 eftermiddagen. Å de insatta medlen lemnas $5\frac{1}{2}$ procents ränta, hvaremot räntan å utlånta medel, mot säkerhet af borgen eller inteckning, skall erläggas med 6 procent.

Christinehamns sparbank, som afser staden och den närmast derintill belägna landsbygd, hålles öppen hvarje helgfri Fredag klockan 2—4 eftermiddagen, godtgör insättare 5 procents ränta å de insatta medlen,

samt lemnar lån mot 6 procents ränta och säkerhet dels af inteckning i fast egendom, dels af borgen, i hvilket senare fall lånet skall med 10 procent årligen amorteras.

Sunne sparbank emottager insättningar, förutom af innevånare i Sunne folkrika socken, från Östra Emterviks, Lysviks, Gräsmarks, Kils, Fryksände, Gunnarskogs, Ransäters, Lekvattnets och Gillberga socknar hvarje Söndag klockan 9—10 förmiddagen. Å de insatta medlen godtgöres 5 procents ränta, räknadt från början af månaden näst efter den, hvarunder insättning ägt rum. Sparbankens medel utlånas antingen mot borgen på 3 månaders uppsägning eller mot inteckning i fast egendom och amortering med $\frac{1}{10}$ -del årligen.

Vestra Wermlands sparbank, som har sitt säte i Arvika köping och omfattar Jösse, Gillbergs, Nordmarks samt närmast belägna delar af Fryksdals härad, hålles öppen hvarje helgfri Lördags eftermiddag. De insatta medlen, hvarå ränta godtgöres med 5 procent, utlånas dels mot säkerhet af inteckning, dels mot borgen, samt amorteras med 5 procent hvarje halft år.

Nedra Ulleruds sockens sparbank, hvars verksamhet nyligen börjat, har hittills icke sträckt densamma utom socknen. Medel emottagas hvarje Söndag efter gudstjenstens slut, med undantag för Påsk-, Pingst- och Juldagarna, då medel i stället få insättas nästföljande dag. Insättare erhålla 5 procents ränta, som beräknas från den näst efter insättningen infallande månads början. Medlen utlånas mot säkerhet, som af Direktionen godkännes.

Utaf den rörande dessa sparbankers ställning och verksamhet under perioden i tabellen N:o 13 Tab. N:o 13 lemnade redogörelse visar sig:

att antalet delägare tillväxt från 7,665 år 1860 till 8,120 år 1865, eller med 455;

att delägarnes behållning ökats från 1,436,248 Rdr 28 öre till 1,674,545 Rdr 42 öre; samt

att grund- och reservfonderna m. m. ökats från 103,858 Rdr 62 öre till 124,285 Rdr 4 öre.

Af de vid 1865 års slut befintliga delägare och fonder belöpte sig:

	Antal delägare.	Delägarnes behållning.	Grundfond m. m.	Summa behållning.
På Carlstads sparbank	4,592.	950,890,78.	76,694,05.	1,027,584,83.
» Christinehamns d:o	1,460.	324,476,81.	24,008,32.	348,485,13.
» Filipstads bergslagers d:o	1,384.	323,514,06.	19,707,60.	343,221,66.
» Vestra Wermlands d:o	393.	37,167,83.	2,546,65.	39,714,48.
» Sunne d:o	209.	30,586,95.	991,38.	31,578,33.
» Nedra Ulleruds d:o	82.	7,908,99.	337,04.	8,246,03.
	Summa 8,120.	1,674,545,42.	124,285,04.	1,798,830,46.

Den betydliga tillökningen i summan af insatta medel år 1865, uppgående till 276,199 Riksdaler 37 öre, hvaraf på Carlstads sparbank belöpa 166,425 Riksdaler 15 öre, torde förklaras deraf, att flera personer i nämnda stad, hvilka uppbyro ersättning för liden brandskada eller undfingo godtgörelse af de influtna gåfvo-medlen, men icke genast behöfde eller kunde använda dessa ersättningsmedel, insatte dem i stadens sparbank.

Inom länet finnas endast 4 *sockne-magasiner*, nemligen inom Ekshärads, Nysunds, Rudskoga och Svan-skogs socknar, men om dessa inrättningsars tillgångar och förvaltning saknas uppgifter.

E) Försäkringsinrättningar, Pensionskassor och Vålgörenhets-stiftelser.

Uti länets *Brandstodsbolag*, hvilket enligt gällande Reglemente, af Kongl. Maj:t fastställt den 17 Oktober 1851, meddelar försäkring å såväl byggnader på landet och stadsjord, som lösören vid egendom, hvarå hus kan i bolaget försäkras, uppgick ansvarighetssumman under försäkringsåret från den 14 Mars 1865 till samma dag år 1866 till 39,374,200 Riksdaler, eller 12,420,820 Riksdaler mera än vid förra femårsperiodens slut. Brandskadeersättningarna under brandstodsåret 1865 uppgingo till 23,867 Riksdaler 41 öre. Vid elds-vådan i Carlstad den 2 Juli förlidet år förlorade bolaget både inventarier och största delen af dess handlin-

gar, hvaribland obligationer m. m., förvarade uti ett såsom brandfritt ansedt kassaskåp, men hvilket icke motstod eldens åverkan.

Utom berörda bolag finnas särskilda brandstodsbolag inom Kils, Wåse och Nyeds härader.

I sammanhang härmed torde böra omförmälas beloppet af de ersättningar, som utgingo i följd af ofvannämnda brand, nemligen:

a) för hos Städernas Allmänna Brandstodsbolag försäkrade 156 särskilda fastigheter.....	Rdr 1,942,040,66.
b) för hos bolaget Skandia försäkrad dels fast och dels löseegendom	» 384,255,45.
c) för hos Städernas bolag till försäkring af löseegendom assurerad sådan egendom.....	» 910,233,28.
	Summa Rdr 3,236,529,39.

Utom den summa, 4,000 Riksdaler, som, genast efter det underrättelse om branden ingått, i nåder ställdes till Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes disposition, hafva medelst insamlingar inom Riket samt öfversända bidrag från Norge och Finland ej mindre än 190,219 Riksdaler 41 öre blifvit sammanskjutna för de brandskadades understödjande, hvilka medel, tillika med skänkta betydliga bidrag af lifsförnödenheter och klädespersedlar, förvaltats af den inom staden bildade Nödhjelps-Komité, som rörande sina åtgöranden för medlens och öfriga gåfvors användande inför allmänheten redogjort. Det af Eders Kongl. Maj:t anvisade belopp af 4,000 Riksdaler har begagnats till uppförande af en kokhusbyggnad, för de obemedlades betjenande.

Genom svaga skördar under föregående åren och en år 1851 inträffad allmännare missväxt uppstod nämnda år svår nöd inom länets norra socknar, till hvars lindrande allmänna välgörenheten äfven då offrade rika gåfvor, af hvilka en del användes till inköp af för ögonblicket behöfliga lifsmedel, en del öfverlemnades till Socken-Nämndernas inom 14 nödställda socknar förvaltning, en del användes till bildande af Öfre Fryksdals Arbets-inrättning samt en del slutligen af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande reserverades för kommande behof. Af de till socknarna utlemnade medlen, som, enligt därför fastställda stadgar, böra såsom lån till odlingens befrämjande användas, återstodo vid 1865 års utgång något öfver 72,000 Riksdaler, och af de till Arbets-inrättningen lemnade ett belopp af 16,263 Riksdaler 77 öre. De reserverade medlen, hvilka vid samma tid utgjorde 45,963 Riksdaler 47 öre, förvaltas numera af Landstinget, dock med Landshöfdingen i länet förbehållen dispositionsrätt till större delar deraf.

Under den 18 December 1857 fastställde Eders Kongl. Maj:t Reglemente för ett bolag till försäkring mot förluster genom den smittosamma lungsjukan samt den Orientaliska kreaturspesten, men detta bolag blef sedermera icke fullständigt organiseradt och är nu helt och hållet upplöst.

Den år 1845 inom länet stiftade *Barnvårds-Förening*, hvars Styrelse har sitt säte i Carlstad, har under åren 1861—1865 lemnat underhåll och vård åt 20 barn. Föreningens tillgångar utgjorde vid 1861 års början 12,700 Riksdaler och vid 1865 års slut 14,483 Riksdaler 85 öre. Dessa tillgångar äro allt för inskränkta, för att medgifva utöfvandet af någon större verksamhet i det med Föreningens stiftande åfsedda syfte, men dess adla bemödanden, att på rätta vägar återföra varnartiga barn, hafva dock i allmänhet krönts af en välsignelserik framgång.

Wermlands enskilda *Militärpensionsfond*, från hvilken sedan år 1832 underhåll utdelats till behöfvande afskedade soldater, som tjenat vid de inom länet förlagda regementen, men icke kunnat erhålla pensioner från krigsmanshuskassan, äfvensom till soldatenkor, ägde vid räkenskapsårets slut den 1 April 1865 ett belopp af 15,689 Riksdaler 98 öre, med 74 understödstagare.

Från *Wermlands och Dals bruksbetjenings Enke- och Pupill-kassa*, hvars behållning den 31 Oktober 1865 uppgick till 30,476 Rdr 49 öre, hafva under perioden lemnats pensioner till ett sammanräknadt belopp af 5,000 Riksdaler 8 öre.

Likaså hafva från *Wermlands och Dals Hammarsmedshospitals-kassa*, hvars behållning den 31 Oktober 1865 uppgick till 46,486 Rdr 80 öre, under ifrågavarande 5 år utlemnats understöd till belopp af 6,881 Rdr.

Slutligen finnas inom städerna Carlstad och Filipstad pensions- och understöds-kassor för dervarande handels- och handtverksidkare, jemte deras enkor, för hvilka kassor Reglementen blifvit af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda.

F) Helso- och sjukvård.

Vid 1860 års slut ägde länet 4 ordinarie *Provinsial-Läkare*, stationerade i Carlstad, Filipstad, Sunne och Silbodals socknar, samt 2:ne extra *Provinsial-Läkare*, med stationer inom Arvika köping samt Åtorp inom Wisnums socken. Under den nu tilländagångna perioden hafva ytterligare tillkommit 3 ordinarie *Provinsial-Läkare*, nemligen en för Näs härad med station vid Seffle, en för Elfdals härads öfre tingslag med station vid Dalby, samt, jemlikt nådiga Brevvet den 28 Juli 1865, en för Fryksdals härads öfre tingslag med station vid Thorsby i Fryksände socken. Dessutom finnas 2 *Distrikts-Läkare*, med enahanda tjänstgöringsskyldighet som *Provinsial-Läkare*, af hvilka den ene är stationerad vid Uddeholm i Elfdals nedre tingslag och den andre inom Gillberga socken.

Utom de i städerna befintliga *Apothek*, äro sådana inrättade i Arvika, samt vid Sunne, Årjeng i Silbodals socken, Åtorp, Seffle och Dalby, hvarjemte ett apothek med personligt privilegium är afsedt att anläggas i närheten af den nya *Provinsial-Läkare-stationen* vid Thorsby.

För *städernas läkarevård* äro 4 *Stads-Läkare* anställda, samt vid de inom länet förlagda Wermlands regemente och Wermlands fältjägare-regemente 2 *Regements-Läkare* och 3 *Bataljons-Läkare*.

Barnmorskornas antal, som under det sista decenniet ökades med 40 procent, uppgick vid 1863 års slut till 54, men har under de båda nästföljande åren ytterligare ökats.

Vaccinationen handhafves i allmänhet med mycken omsorg och nit, hvarpå såsom exempel må anföras, att af 8,699 år 1863 i länet födda lefvande barn icke mindre än 8,169, eller 93 procent, blefvo ympade.

Utöfver de båda förutvarande *läns-sjukhusen* i Carlstad med 104 sängar och i Filipstad med 40 sängar har under perioden icke någon ny sjukvårdsanstalt tillkommit. Då likväl Filipstads lasarett och kurhus utslutande tillhöra staden, Filipstads bergslag och Nyeds härad, tillsammans vid 1865 års slut innefattande en befolkning af 27,912 personer, så är hela den öfriga delen af länet, med en befolkning af 231,700 innevä-nare, hänvisad till ett enda gemensamt lasarett. En utvidgning af länets sjukvårdsanstalter är derföre i hög grad af behofvet påkallad, helst en stor del af befolkningen, i anseende till länets betydliga utsträckning och många socknars aflägsenhet från Carlstad, icke kan i de flesta fall komma i åtnjutande af den sjukvård, lasarettet erbjuder. Med hänsigt till dessa förhållanden, har Landstinget nedsatt en komité för utarbetande af förslag i ämnet.

Antalet af de under åren 1861—1865 å lasarett och kurhusen vårdade patienter utvisas af nedanstående tabell:

	Å Lasarettet.					Å Kurhuset.				
	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
I Carlstad	468.	507.	462.	436.	504.	96.	112.	149.	166.	209.
I Filipstad	208.	200.	177.	237.	188.	9.	7.	3.	9.	17.
Summa	676.	707.	639.	673.	692.	105.	119.	152.	175.	226.

Häraf framgår det beklagliga sakförhållande, att antalet för venerisk sjukdom vårdade varit i årlig tillväxt; och som det vida öfvervägande antalet patienter inkommit från de socknar, från hvilka utvandringar till andra orter talrikast äga rum, vittnar äfven detta förhållande otvetydigt om den demoraliserande inflytelsen af dessa utvandringar.

Då Sundhets-Kollegium redan för åren 1861—1863 meddelat samt inom kort torde komma att för de återstående 2 åren meddela fullständiga uppgifter angående kostnaden för sjukvården vid ifrågavarande lasarett och kurhus m. m., lärer någon redogörelse härom icke behöfva i denna berättelse lemnas.

Beloppet af influtne kurhusafgifter i båda distrikten har utgjort år 1861 19,605 Rdr 24 öre; år 1862 25,720 Rdr 26 öre; år 1863 14,614 Rdr 45 öre; år 1864 22,187 Rdr 67 öre, samt år 1865 22,342 Rdr 36 öre; varande denna afgift alla åren uttaxerad inom Filipstads distrikt med 25 öre, men inom Carlstads distrikt med 17 öre år 1861, med 25 öre år 1862, med 12 öre år 1863 samt med 18 öre under hvardera af åren 1864 och 1865.

Helsobrunnar finnas väl på åtskilliga ställen i länet, men äro af mindre betydighet och anlitas hufvudsakligen af allmogen; dock har antalet brunns-gäster vid *Wählberga* i Nedre Fryksdalen, hvars Provinsial-Läkare besörijt läkarevården derstädes, uppgått till vid pass 200 årligen.

För *husdjurens sjukvård* har länet blott en läkare på stat, men dessutom fyra privata Veterinär-Läkare, hvilket antal dock är allt för ringa för behovet. Till följd af 1863 års Landstings beslut har visserligen förslag till länets indelning i Veterinär-Läkare-distrikt blifvit af dertill utsedde komiterade uppgjordt, men icke föranledt någon vidare åtgärd.

G) Fattigvården.

Tab. N:o 14. Uti tabellen N:o 14 medelas redogörelse för allmänna fattigvården inom länet, särskildt för städerna och särskildt för landet, samt derjente för länet i sin helhet.

Jemlikt hvad uti den senaste berättelsen, på grund af ifrån Sockne-Nämnderna inkomna uppgifter, finnes omförmäldt, skulle år 1860 inom Wermlands län hafva funnits 109 fattigvårds-samhällen; men då länet icke har flera än 87 församlingar, samt, jemlikt Fattigvårds-Förordningen, flera socknar, hvilka tillhöra samma pastorat, väl må förena sig om gemensam fattigvård, men socknarna deremot icke få dela sig i särskilda fattigvårds-samhällen med särskilda styrelser, synas berörda uppgifter hafva varit felaktiga. Den nu lemnade uppgiften, enligt hvilken länet är fördeladt i 91 fattigvårds-samhällen, deraf 87 tillhöra landsbygden, 3 utgöras af länets städer och 1 af Arvika köping, som enligt Kongl. Brevet den 5 December 1862 bildar egen kommun, är utan tvifvel den rätta. På landet hafva 18 samhällen ännu sin fattigvård fördelad i kretsar eller rotar, i öfverensstämmelse med de i Fattigvårds-Förordningen stadgade grunder; men då, enligt Kongl. Förordningen om kommunalstyrelse på landet, en hvar socken utgör för sig en särskild kommun, för hvilken dess ordnings- och hushållsangelägenheter äro gemensamma, i följd hvaraf fattigvårds-samhälleas indelning i rotar numera lagligen icke får äga rum, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande vägrat fastställelse å alla, i sådan syftning affattade, till stadfästelse anmälda reglementen för fattigvårdens handhafvande. Den fordna roteindelningen, i den bemärkelse Fattigvårds-Förordningen innefattar, torde sålunda snart komma att försvinna, och fattigvården öfverallt ordnas i öfverensstämmelse med kommunal-författningarnes mening.

Fattighusens antal på landet har ökats från 4 till 12, hvarjente för åstadkommande af fattighus inom Arvika köping genom frivilliga sammanskott bildats en fond, som vid 1865 års slut dock utgjorde endast 546 Rdr 18 öre. Inom *Öfre Ulleruds* socken finnas dessutom 12 mindre socknen tillhörande stugor, uti hvilka de fattiga erhålla bostad; och genom enskilda personers bidrag har i *Sunne* församling bildats en anstalt för vården om fattiga barn.

Uti ingendera af länets städer finnes något arbetshus inrättadt på stadens bekostnad; men å den Nils-sonska donationsfondens arbetsinrättning i Christinehamn lemnas tillfälle till arbetsförtjenst åt medellösa personer, hvilka derstädes år 1865 tillverkade effekter för ett värde af 1,893 Riksdaler. Af nämnda fond har jemväl underhåll lemnats åt i medeltal 47 barn hvarje år. Inom städerna har fattigvården varit mest betungande i Carlstad, hvarest utgifterna ökats från 9,374 Rdr år 1861 till 13,688 Rdr år 1865 samt i följd af branden ytterligare tillväxt.

Antalet fattighjon, som åtnjöto *full försörjning*, utgjorde år 1865 på landsbygden tillhopa 3,574 personer, hvaraf 1,541 af mankön samt 2,033 af qvinkön, hvaribland 1,419 barn, samt i städerna 237 personer, deraf 92 af mankön och 145 af qvinkön samt 123 voro barn.

Antalet *understödstagare*, som icke erhöilo full fattigförsörjning, utgjorde samma år på landet 6,615, deraf 2,295 män och 4,320 kvinnor, samt i städerna 245, deraf 36 män och 209 kvinnor, hvilka siffror bekräfta den gamla erfarenheten, att antalet fattighjon af qvinligt kön är vida större än det af manligt. Såsom ett bevis derpå, att fattighjonen ofta uppnå ganska hög ålder, må nämnas, hursom inom Ölme socken, der fattighjonen år 1865 utgjorde 206, deraf 120 kvinnor, 53 personer voro öfver 66 år, och bland dem 35 öfver 75 år, samt att af de 8 hjon, som under året afledo, blott en enda person var under 70 år gammal.

Utgifterna för fattigvården, hvilka år 1860 uppgåfvos till 18,139 Rdr 33 öre i städerna och till 233,126 Rdr 71 öre för landet, hafva, enligt tabellen, år 1865 uppgått till 23,583 Rdr i städerna och till 262,840 Rdr på landsbygden, inberäknadt Arvika köping, samt på det hela ökats från 251,266 Rdr 4 öre till 286,423 Rdr, eller med 35,156 Rdr 96 öre. Utgifterna hafva dock i sjelfva verket varit icke obetydligt högre, enär dels ett större antal bruk hafva egen fattigvård, för hvilken kostnaden icke finnes uppgifven, dels inom åtskilliga socknar, der rote-indelningen är gällande, hemmanen underhålla sina fattiga, dels spanmåls-bidragen, som på flera ställen äro ganska betydliga, icke öfverallt tagits i beräkning vid utgifterna om utgifternas belopp, dels ock kostnaden för vedbrand, klädespersedlar m. m. på många ställen icke heller beräknats.

I afseende på inkomsterna torde böra anmärkas, dels att inkomster af böter, hundskatt, den numera upphörda fattigprocenten, bränvinsförsäljningsmedel, frivilliga gåfvor m. m. blifvit upptagna ömsom under kolumnen 18 och ömsom under kolumnerna 21 och 22, alltefter räkenskapsförarens uppfattning, utan att beloppen kunnat vid utgifternas sammanförande under sina riktiga kolumner införas, dels ock att af åtskilliga Fattigvårds-Styrelser väl lemnats uppgift under kolumnen 24 på inkomsternas totalbelopp, men icke redogjorts för de särskilda inkomstitlarna under rubrikerna 18—23, hvadan summan af dessa kolumner icke stämmer med det i kolumnen »summa inkomster» utförda tal.

Slutligen anser sig Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande böra vitsorda, att fattigvården, hvars handhafvande kräfver mycken uppoffring af tid och omtanka, i allmänhet på ett förtjenstfullt sätt besörjes, så att den verkliga nöden ingenstädes saknar erforderligt understöd, hvilket äfven bekräftas af tiggeriets aftagande, ehuru det i några socknar af gammalt bestående bruket att, sedan det knappa vinterförrådet förtärts, begifva sig ut på vandring för att genom tiggande söka sitt uppehälle, icke kan sägas ännu hafva alldeles upphört. En omständighet, som bidrager att inom flera af de intill Norge gränsande socknar göra fattigvården mera tryckande, är att, i följd af den Norska lagstiftningens bestämmelser angående hemstadsrätten och svårigheten att förvärfva sådan, personer, hvilka vid fulla krafter i yngre åren begifvit sig till nämnda Rike för att der söka arbetsförtjenst, icke sällan, stundom efter många års förlopp, derifrån återvända, med hustru och barn, samt, oförmögne att sig försörja, falla fattigvården i den gamla hemorten till last.

Då under denna afdelning lämpligen torde kunna redogöras för de förändringar, som, i fråga om likställighet mellan stadskommunernas medlemmar i afseende på kommunala rättigheter och skyldigheter, ägt rum, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig böra här omförmäla:

att, sedan *Christinehamns* stads borgerskap och öfrige röstberättigade innevånare utan alla vilkor och förbehåll öfverenskommit, att nämnde stads alla innevånare skulle vara fullkomligt likställiga i alla kommunala rättigheter och skyldigheter, stadens innevånares sålunda fattade beslut blifvit under den 15 Mars 1864 i nåder fastställt;

att, efter det borgerskapet samt flertalet af stadsfullmäktige i *Filipstad* medgifvit, att fullkomlig likställighet i afseende på kommunala rättigheter och skyldigheter skulle stadens innevånare emellan äga rum, Eders Kongl. Maj:t, under den 1 Juli 1864, fastställt den träffade öfverenskommelsen, dock att, enär någon öfverenskommelse i afseende å samtliga röstberättigades inom kommunen deltagande jemväl i sådana utskylder och

besvär, som, enligt lag och författningar, böra af fastighetsägare utgöras, icke kunde anses vara åstadkommen, vid de åligganden och rättigheter i kommunalt hänseende, som dittills varit med ägande- och besittningsrätt till fastighet i Filipstad förenade, komme att tills vidare förblifva; samt

att, hvad angår staden *Carlstad*, sedan ett af utsedde komiterade upprättadt förslag i ämnet blifvit af vederbörande antaget, enligt hvilket förslag staden, utom förut varande gemensamma utgifter, jemväl komme att vidkännas kostnaden för stadens vägar, broar och gator, presterskapets aflöning, skjutsningsbesväret, brandredskapen, båtsmansvakans-afgiften, jemte aflöningen af stadens embets- och tjänstemän, samt de skattskyldige skulle indelas i vissa särskilda klasser, berörde beslut blifvit den 7 April 1865 i nåder fastställt, att lända till efterrättelse intill dess, i fråga om grunderna för stadsutskyldernas fördelning och utgörande, annorlunda möjligen kunde warda aftaladt eller i laga ordning beslutadt; hvarjemte, i öfverensstämmelse med Stadsfullmäktiges begäran, den bestående inskränkningen i rättigheten att förvärfva lotter i den till staden donerade jord förklarades skola upphöra, och en hvar äga att, oberoende deraf huruvida hus eller tomt i staden af honom innehafves, köpa och besitta stadsjord.

Carlstad i Landskansliet den 28 December 1866.

C. EKSTRÖM.

Axel Anderson.

R. Trägårdh.

Tab. No 1.

FOLKMÄNGD.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	Den 31 December enligt Presterskapets summariska uppgifter.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.							
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantalspen- ningar.			Utskrif- nings- manskap.	Enligt årets mönster- rullor approbe- rade be- värings- pligtige.
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.		
Å landsbygden.											
År 1861	118,025	122,535	240,560	115,877	120,199	236,076	58,774	62,078	120,852	8,510	1,081
» 1862	119,317	123,458	242,775	117,676	122,643	240,319	64,323	69,675	133,998	8,640	1,135
» 1863	120,804	125,082	245,886	118,885	123,498	242,383	63,850	69,097	132,947	8,744	1,379
» 1864	122,286	126,307	248,593	120,582	124,978	245,560	58,122	62,330	120,452	9,055	1,258
» 1865	122,645	127,004	249,649	121,641	126,448	248,089	59,131	64,368	123,499	9,359	1,516
I städerna.											
<i>Carlstad.</i>											
År 1861	2,063	2,665	4,728	1,907	2,604	4,511	897	1,136	2,033	174	38
» 1862	2,104	2,718	4,822	1,998	2,662	4,660	911	1,009	1,920		19
» 1863	2,152	2,676	4,828	2,029	2,644	4,673	955	1,045	2,000		35
» 1864	2,237	2,781	5,018	2,108	2,706	4,814	936	1,017	1,953	193	27
» 1865	2,185	2,591	4,776	2,149	2,742	4,891	950	1,032	1,982	206	26
<i>Christinehamn.</i>											
» 1861	1,219	1,514	2,733	1,089	1,420	2,509	518	598	1,116	79	10
» 1862	1,269	1,558	2,827	1,202	1,495	2,697	615	693	1,308	93	6
» 1863	1,344	1,600	2,944	1,250	1,540	2,790	647	727	1,374	99	15
» 1864	1,396	1,677	3,073	1,320	1,591	2,911	648	727	1,375	103	21
» 1865	1,436	1,687	3,123	1,377	1,653	3,030	678	760	1,438	104	17
<i>Filipstad.</i>											
» 1861	839	1,005	1,844	748	937	1,685	316	377	693	70	6
» 1862	850	1,015	1,865	827	1,023	1,850	379	452	831	64	5
» 1863	897	1,056	1,953	824	1,035	1,859	393	464	857	59	14
» 1864	913	1,071	1,984	884	1,083	1,967	406	457	863	71	7
» 1865	964	1,100	2,064	897	1,101	1,998	416	455	871	64	7
Summa för länets samtliga städer år 1865	4,585	5,378	9,963	4,423	5,496	9,919	2,044	2,217	4,291	374	50
I hela länet.											
» 1861	122,146	127,719	249,865	119,621	125,160	244,781	60,505	64,189	124,694	8,833	1,135
» 1862	123,540	128,749	252,289	121,703	127,823	249,526	66,228	71,829	138,057	8,797	1,165
» 1863	125,197	130,414	255,611	122,988	128,717	251,705	65,845	71,333	137,178	8,902	1,443
» 1864	126,832	131,836	258,668	124,894	130,358	255,252	60,112	64,531	124,643	9,422	1,313
» 1865	127,230	132,382	259,612	126,064	131,944	258,008	61,175	66,615	127,790	9,733	1,566

För Tabellerna N:is 2, 3 och 6 har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ej varit i tillfälle att meddela andra upplysningar, än som i berättelsens text blifvit lemnade.

Tab. No 4.

SKOGSHUSHÅLLNING.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
Särskilde slag af skogar m. m.	Areal vid pe- riodens slut.	Till ordnad skogshushåll- ning indelade	Afverkningsbelopp		
	Kvadratref.	År	utfördt i		
			kvantitet. Kubikfot.	penningvärde. Rdr Rmt.	
1. Kongl. Maj:t och Kronan omedelbart tillhörige och under Dess disposition stående Kronoparker och skogar finnas ej inom länet.					
2. Boställens skogar.....	497,953,58	20,976,20	1864 1865	} 1,080,275	
3. Härads-allmänningar, oskiftade Sockne-allmänningar, Ekeplanteringar, Mullbärsplan- teringar eller Flygsandsfält finnas ej inom länet.					
4. Grufve-rekognitionsskogar.....	15,960,87				

Tab. No 5.

DÖDADE ROFDJUR.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
År.	Björnar.	Vargar.	Lodjur.	Jerftar.	Räfvar.	Ornar och utvar.	Hökar.		Belopp af ut- betald belö- ning. R:dr Rmt.
1861.....	} För dessa år hafva uppgifter ej kunnat erhållas.								
1862.....									
1863.....									
1864.....									
1865.....		6	5	4	—	914	121	983	

Tab. No 7 a.

GRUFVOR, BRUK, FABRIKER OCH MANFAKTUR-INRÄTTNINGAR ÅR 1865.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
	Antal fabriker		Drifkraft, bestående af				Antal begagnade maskiner och redskap.	Ägare eller innehafvare.		Bolag.	Arbetare						Summa.	Tillverknings värde.	Ägares eller innehafvares bevilling i och för rörelsen.	
	i gång.	ej begagnade.	kreatur.	vatten.	ånga eller varmluft.	Beräknade hästkrafter.		Ensam ägare eller innehafvare.			Mästare.		öfver 18 år		under 18 år.					
								m.	q.		m.	q.	m.	q.	m.	q.				
																				Antal.
I städerna.																				
Färgerier	4	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5		38
Garfverier	13	—	—	—	—	—	83	12	1	—	8	40	—	5	—	—	2	55		215
Mekaniska verkstäder	2	—	—	—	2	14	7	—	—	2	2	14	—	34	—	3	—	53		29,25
Tobaksfabriker	4	—	—	—	—	—	18	3	—	1	4	8	—	18	27	32	22	111		145
Tändsticksfabrik	1	—	—	—	—	—	3	1	—	—	1	1	1	3	3	6	8	23		10
Summa	24	—	—	—	2	14	111	20	1	3	15	68	1	60	30	41	32	247		437,25
På landsbygden och i Arvika köping.																				
Färgerier	17	—	—	5	—	2	20	17	—	—	16	13	—	1	—	1	—	31		59
Garfverier	50	3	—	—	—	—	254	52	1	—	44	39	—	6	—	1	—	90		157
Gjuterier och mekaniska verkstäder	7	—	—	4	1	—	16	3	—	4	3	82	—	—	—	—	—	85		—
Glasbruk	5	—	—	—	—	—	41	—	1	4	18	105	3	21	3	62	7	219		125
Grufvor, jern-	55	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	807		—
Do silfver-	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4		—
Jernmanufakturverk	53	—	—	—	—	—	—	42	—	11	—	—	—	—	—	—	—	600		—
Kakelugnsfabriker	2	—	—	—	—	—	9	2	—	—	2	5	—	—	—	—	—	7		8
Masugnar	24	—	—	—	—	—	—	20	—	4	—	—	—	—	—	—	—	391		—
Oljeslageri	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2		10
Pappersbruk	2	—	—	2	—	10	11	2	—	—	1	10	4	—	—	6	—	21		—
Stångjernsbruk	77	—	—	—	—	—	—	66	11	—	—	—	—	—	—	—	—	1,066		—
Tegelbruk	15	—	6	4	—	5	—	10	1	4	9	17	1	16	3	7	—	53		27
Tobaksfabriker	1	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3		35
Summa	310	4	6	16	1	17	352	217	14	42	94	275	8	44	6	77	7	3,379		421

Tab. No 7 b.

HANDTVERKARE OCH IDKARE AF ANNAN NÄRING ÅR 1865.

1.	2.	3.	4.	5.	6.		7.	8.	9.	10.	11.	
	Å landsbygden och i Arvika köping.					Bevilling i och för rörelsen.		I städerna.				Bevilling i och för rörelsen.
	Män.	Qvinnor.	Arbetare.		Män.			Qvinnor.	Arbetare.		R.dr R.mt.	
			Män.	Qvinnor.		Män.	Qvinnor.					
Bagare.....	3	1	1	1	6		8	—	13	1	66	
Barberare.....	—	—	—	—	—		1	—	1	—	3	
Bleckslagare.....	2	—	2	—	3		6	—	9	—	30	
Bokbindare.....	—	—	—	—	—		5	1	10	—	33	
Bryggare.....	3	—	17	5	127		7	—	12	8	55	
Bundtmakare.....	1	—	—	—	7		1	1	3	—	7	
Byggmästare.....	—	—	—	—	—		3	—	—	—	18	
Gelbgjutare.....	—	—	—	—	—		1	—	1	—	3	
Glasmästare.....	—	—	—	—	—		2	—	4	—	14	
Guldsmeder.....	1	—	1	—	4		8	—	9	—	33	
Handsmakare.....	—	—	—	—	—		3	—	1	—	16	
Hattmakare.....	1	—	—	—	2		5	—	8	—	40	
Hofslagare.....	1	—	2	—	2		1	1	4	—	9	
Kakelugnsmakare.....	5	2	12	—	17		5	—	13	—	34	
Kammakare.....	—	1	1	—	—		2	—	2	—	4	
Kopparslagare.....	4	—	6	—	15,50		5	1	10	—	32	
Målare.....	5	—	2	—	7		14	—	20	—	67	
Perukmakare.....	—	—	—	—	—		1	—	1	—	12	
Repslagare.....	1	—	2	—	5		3	—	13	—	47	
Sadelmakare.....	2	—	—	—	5		4	—	8	—	24	
Skomakare.....	7	—	11	—	6		13	—	32	—	82,50	
Skorstensfejare.....	—	—	—	—	—		1	—	1	—	7	
Skräddare.....	8	—	10	—	9		15	—	43	—	89	
Slagtare.....	—	—	—	—	—		2	—	—	—	12	
Smeder.....	3	—	3	—	4		6	—	10	—	19	
Snickare.....	5	—	11	—	4		10	—	39	—	84	
Socketbagare.....	—	1	—	—	—		2	1	4	—	29	
Spegelmakare.....	1	—	1	—	2		1	—	1	—	3	
Svarfvare.....	1	—	1	—	3		1	1	1	—	4	
Tapetserare.....	—	—	—	—	—		1	—	—	—	5	
Tunnbindare.....	—	—	—	—	—		3	—	2	—	7	
Urmakare.....	1	—	—	—	2		6	1	15	—	41	
Vagnmakare.....	—	—	—	—	—		1	—	1	—	1	
Summa	55	5	83	6	230,50		147	7	291	9	930,50	

Anm. Några utländningar hafva icke under år 1865 inom länet idkat handverk eller annan dermed jemförlig handtering.

Tab. N:o 8.

ALLMÄNNA VÄGAR, GÄSTGIFVERIER OCH SKJUTSNING.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Särskilda slag af vägar.	L ä n g d i m i l				Kostnad i R:dr R:mt för de under perioden				Gästgifveriernas antal vid periodens slut.	Antal hästar, utgångne		
	af hvarje slag af motstående vägar	af indelade med skjutsstationer försedda vägar	af fulländade och afsyade nya vägar	af omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor	fulländade nya vägar		omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor			År	till kungs- och krono-skjuts.	till gästgifverier-skjuts.
					af statsmedel.	af kommunernas medel.	af statsmedel.	af kommunernas medel.				
	vid periodens slut.		under perioden.									
Allmänna vägar.....	118	118	—	2 ³⁷ / ₁₀₀	—	—	45,000	36,679	34	1861	1,498	57,671
Häradsvägar.....	98 ¹ / ₂	88 ¹ / ₂	3	2	—	3,000	—	5,464	110	1862	1,520	58,244
Socknevägar.....	78 ¹ / ₂	21	—	1	—	—	—	—	—	1863	1,781	52,960
I städer.....	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1864	2,534	59,365
										1865	2,085	58,632
Summa	295 ¹ / ₂	227 ¹ / ₂	3	5 ³⁷ / ₁₀₀	—	3,000	45,000	42,143	147		9,418	286,872
Gästgifverier med skjutsentreprenad.....	—	—	—	—	—	—	—	—	28			296,290

Anm. Kostnaden för förbättringarne å en mil sockneväg inom Jösse härad har icke kunnat uppgifvas, enär kommunen med egna dagsverken verkställt arbetet.

Tab. N:o 9 a.

SJÖFART, ÅR 1865.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
	Fartyg och båtar öfver 3 nyläster begagnade till utrikes sjöfart.							Fartyg och båtar öfver 3 nyläster begagnade till inrikes sjöfart.							Summa under året begagnade fartyg och båtar öfver 3 nyläster.						
	Seglande.		Med ångmaskin försedda.			Besättning.		Seglande.		Med ångmaskin försedda.			Besättning.		Seglande.		Med ångmachin försedda.			Besättning.	
	Antal.	Lästetal.	Antal.	Lästetal.	Hästkraft.	Skeppare.	Sjöfolk.	Antal.	Lästetal.	Antal.	Lästetal.	Hästkraft.	Skeppare.	Sjöfolk.	Antal.	Lästetal.	Antal.	Lästetal.	Hästkraft.	Skeppare.	Sjöfolk.
Landsbygden.....	—	—	—	—	—	—	—	117	1,502	12	40,46	106	14	51	117	1,502	12	40,46	106	14	54
Arvika köping.....	—	—	—	—	—	—	—	2	11	1	50	30	1	8	2	11	1	50	30	1	8
Summa för landsbygden	—	—	—	—	—	—	—	119	1,513	13	90,46	136	15	62	119	1,513	13	90,46	136	15	62
Städerna: Christinehamn.....	1	29	—	—	—	1	3	3	53	—	—	—	3	6	4	82	—	—	—	4	9
Carlstad.....	—	—	—	—	—	—	—	45	1,192,91	8	217,94	212	53	160	45	1,192,91	8	217,94	212	53	160
Summa för städerna	1	29	—	—	—	1	3	48	1,245,91	8	217,94	212	56	166	49	1,274,91	8	217,94	212	57	169
Summa för hela länet	1	29	—	—	—	1	3	167	2,758,91	21	308,40	348	71	228	168	2,787,91	21	308,40	348	72	231

Tab. N:o 9 b).

HANDLANDE, ÅR 1865.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
	Handlande.		Betjening.		Bevilling och för rö- relsen.
	m.	q.	m.	q.	R:dr R:mt.
1. Handlande, som idka grosshandel eller försälja varor i bod eller från annat upplagsställe:					
a) i städerna.....	97	2	83	7	2,091,90
b) i Arvika köping.....	15	2	8	1	280,30
c) på landsbygden.....	168	4	71	—	1,575
Summa	280	8	162	8	3,947,20
2. Handlande, som utom den ort, der de äro bosatte, sjelfva eller genom andra kringföra eller annorlunda än på marknad till salu utbjuda varor på landsbygden.....	5	—	—	—	21
Summa	285	8	162	8	3,968,20

Anm. Några utländningar hafva icke inom länet idkat handel.

Tab. N:o 10 a.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Hemman och jordlägenheter af alla slag eller olika natur vid femårsperiodens slut.	H e m m a n.		A n t a l.								Taxerings- värde sista året.
	Mantal.		Bruk- nings- delar.	Jordtorp.	Soldat- torp.	Back- stugor.	Andra lägen- heter.	Hyttor.	Bergs- torp.	Verk och Inrättning- gar.	R:dr R:mt.
	oförmed- lade.	nu varande.									
A) Krono-egendomar.											
1) Under allmän disposition.											
b) Säterier.....	7	7	6	26	—	—	—	—	—	—	388,900
c) Hemman.....	5,375	5,375	11	12	1	—	—	—	—	—	138,120
d) Boställen.....	86,261	80,442	129	217	3	15	—	—	—	—	3,122,450
e) Jordlägenheter.....	—	—	—	—	—	—	31	—	—	—	209,200
g) Verk och Inrättningar.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	21,036
2) Under enskild disposition.											
Hemman.....	0,250	0,250	2	—	—	—	—	—	—	—	4,000
Bergstorp.....	—	—	31	1	—	—	—	—	15	—	132,900
B) Skatte-egendomar.											
Boställen.....	2,481	2,481	21	1	—	—	—	—	—	—	100,109
Säterier.....	1	1	1	4	—	—	—	—	—	—	52,500
Hemman.....	1,230,094	1,206,080	16,986	3,051	691	1,680	378	—	—	—	70,710,556
Jordlägenheter.....	—	—	—	—	—	—	61	—	—	—	221,310
Hyttor.....	—	—	432	—	—	9	—	34	—	—	5,160,929
Bergstorp.....	—	—	208	20	—	2	—	—	165	—	887,900
Verk och Inrättningar.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,284	4,476,361
C) Frälse-egendomar.											
Boställen.....	0,417	0,417	2	—	—	—	—	—	—	—	12,630
Säterier och Ladugårdar.....	94,958	94,958	92	232	—	—	—	—	—	—	5,794,080
Rå- och Rörs-hemman.....	14,917	14,917	32	11	—	—	—	—	—	—	689,600
Hemman.....	333,583	325,583	2,032	763	204	384	75	—	—	—	14,938,909
Jordlägenheter.....	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	11,050
Hyttor.....	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Bergstorp.....	—	—	8	—	—	—	—	—	5	—	167,600
Fiskerier.....	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	40,900
Verk och Inrättningar.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	214	1,289,349
Summa	1,776,356	1,738,503	19,993	4,338	899	2,090	555	35	185	1,333	168,569,789

Tab. N:o 10 b.

JORDOMRÅDE OCH EGENDOMAR I STÄDERNA.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
År.	Tomter.		Antal nybyggda bonings- hus.	Jordar och lägenheter.						Taxeringsvärde.		
	Antal			Åker.	Äng.	Skog.	Betes- mark m. m.	Summa jordareal.	Nuva- rande mantal.	Hus och tomter.	Jordar.	Summa Rmt Rdr.
	bebyggda.	obe- byggda.										
1861.....	511	99½	3	19,437,6	1,597,2	51,378,84	72,412,92	9½	3,015,965	686,867	3,702,832	
1862.....	515	142½	7						4,994,080	1,513,457	6,507,537	
1863.....	517	140½	8						5,270,380	1,507,215	6,777,595	
1864.....	518	139½	9						5,440,000	1,531,200	6,971,200	
1865.....	345	312½	56						5,517,130	1,542,520	7,059,650	

Tab. N:o 11.

LAGA SKIFTEN, ÅREN 1861—1865.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.
År.	Sökta skiftens antal.	A f s l u t a d e l a g a s k i f t e n.																							
		Antal.	Skiftade mantal.		Qvarboende delägares					Utflyttande delägares					Summa skiften.	Skiftade kvadratref.						Utgifter till Landtmätare och gode män. R.dr.	Öfriga beräknade utgifter. R.dr.		
			Oformelade.	Nuvärande.	Skiftes-antal.				Summa.	Skiftes-antal.				Summa.		Åker.	Äng.	Odlings- mark.	Afrös- nings- jord.	Impedi- menter.	Summa.				
					1.	2.	3.	4.		öfver 4.	1.	2.	3.											4.	öfver 4.
1861...	33	27	—	17½	166	86	58	19	5	334	25	18	17	1	—	61	729	21,316	20,711	621	217,921	18,195	278,764	45,854	14,599
1862...	21	20	—	9½	26	31	34	8	6	105	7	7	18	—	—	32	327	8,262	5,043	443	120,837	1,190	135,775	26,671	9,854
1863...	28	25	—	12	37	61	58	6	5	167	8	16	8	2	6	40	484	10,838	5,687	973	119,616	528	137,642	24,330	9,647
1864...	13	20	—	9½	33	54	48	8	3	146	7	7	1	—	2	17	372	10,120	5,134	779	118,845	2,359	137,237	16,249	5,731
1865...	31	23	—	19½	121	53	39	9	16	238	11	15	14	5	9	54	626	15,591	8,224	551	392,989	172	417,527	33,726	21,493
Summa	126	115	—	66½	383	285	237	50	35	990	58	63	58	8	17	204	2,538	66,127	44,799	3,367	970,208	22,444	1,106,945	146,830	61,324

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
	Afkortad.					Anordnad eller	
	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1861.	1862.
Stats-medel.							
Ordinarie ränta	8	3	20,87	3	3	164,851,76	170,062,38
Krono-Tionde	2,42	2,75	2,22	2,79	2,05	55,418,31	57,806,25
8-de Hufvudtitelns besparingsmedel	—	—	—	—	—	976,31	1,012,38
Arrende-medel	—	—	—	—	—	1,870,90	1,553,22
Tionde tackjernsmedel	—	—	—	—	—	12,595,28	13,695,24
Mantalspenningar	9,814,78	3,189,84	2,682,91	3,304,41	3,227,05	27,854,46	29,795,31
Bötesmedel	26,021,05	22,208,13	19,611,98	19,633,50	12,760,89	36,442,15	29,241,70
Tillfällig rotevakansafgift	—	—	6	—	14,57	328,14	880,34
Rotefrihetsafgift af oroterad jord	—	—	—	—	—	6,163,66	6,051,57
Båtsmans-vakansafgift	—	—	—	—	—	1,020,13	749,97
Lagmans- och Häradshöfdinge-ränta	—	—	—	3,14	—	—	—
Salu-accis	—	—	—	—	—	60	60
Stämpelpappers-medel	—	—	—	—	—	49,685,40	56,972,74
Kontrollstämpel-medel	—	—	—	—	—	226,29	226,66
Bränvinstillverknings-afgift	—	—	—	—	—	95,840,20	58,807,62
Dödsfalls- och avancements-besparingsmedel	—	—	—	—	—	—	—
Summa	35,846,25	25,403,72	22,323,98	22,946,84	16,007,56	453,332,99	426,915,38
Riksgälds-medel.							
Allmän bevilning	6,747,49	2,761,31	2,350,67	3,649,64	3,472,63	108,931,38	116,062,50
Krigsrustningskostnad	—	—	—	0,69	—	—	—
O-lings-lånemedel	—	—	—	—	80,40	1,860,30	1,860,30
Tidningsstämpings-medel	—	—	—	—	—	406,16	449,83
Bevilning af Utländske Handlande	—	—	—	—	—	—	260
do för konserter m. m.	—	—	—	—	—	—	64,50
do af testamenten	—	—	—	—	—	98	781,85
Kammar-Rättens anmärkningsmedel	—	—	—	—	—	178,37	118,77
Summa	6,747,49	2,761,31	2,350,67	3,650,33	3,553,03	111,471,21	119,597,75
Diverse Verks medel.							
Landshöfdinge-ackordsmedel	—	—	—	—	—	1,350	1,350
Riddarhusafgift	20	30	45	45	35	410	435
Kurhusmedel	2,428,73	2,066,09	931,63	2,039,04	1,987,89	19,605,24	25,720,26
Folkskoleafgift	4,160,15	2,965,52	2,551	3,799,26	3,743,57	30,676,14	30,751,20
Bränvinsminuthandels- och utskänkningsafgift	85,17	74,51	63,88	79,84	79,84	42,129,08	42,471,03
Låneunderstöds-medel	—	—	—	—	—	2,000,02	2,333,33
Wermländska Brandstods-Bolagets medel	—	—	—	—	—	12,671,71	27,335,01
Allmänna Bevärings-fondens medel	—	—	—	—	—	3,200	3,700
Skogsplanterings-kassans medel	—	—	—	—	—	16,88	—
Tillsyningsarfvide vid destilleringsverk	—	—	—	—	—	313,50	267
Wadstena Krigsmanshus nyare medel	—	—	1,24	—	—	126,73	—
Militie-boställskassans bötesmedel	—	—	—	—	—	—	—
Summa	6,694,05	5,136,12	3,592,75	5,963,14	5,846,30	112,499,30	134,362,83
Annorstädes debiterade medel.							
Stora, Barnhusets spanmåls- och bötesmedel	2,50	—	—	—	68,75	1,378,36	1,437,55
Beväringsmanskapets Invalid- och pensionsfonds medel	107,50	180	660	1,092,50	1,092,50	237,50	357,50
Jagtkasse-medel	7,50	75	—	112,50	—	109,37	290
Regementsskrifvares uppbörds-rester	—	9,30	8,22	—	—	1,705,63	1,810,59
Summa	117,50	264,30	668,22	1,205	1,161,25	3,430,86	3,895,64
Summa för hela länet	49,405,29	33,565,45	28,935,62	33,765,31	26,568,14	680,737,36	684,771,60

No 12.

U P P B Ö R D E N.

9.			10.			11.			12.			13.			14.			15.			16.			17.			18.			19.			20.			21.							
inom räkenskapsåret influten.									Resterade vid räkenskapsårets slut.									Summa uppbörd, deri inberäknade restantierna från föregående år.																									
1863.			1864.			1865.			1861.			1862.			1863.			1864.			1865.			1861.			1862.			1863.			1864.			1865.							
170,168,82	151,849,28	151,664,44	712,79	209,21	588,07	882,41	678,74	165,572,55	170,274,59	170,777,76	152,734,69	152,346,18	57,388,98	57,173,71	56,285,19	—	—	18,70	—	—	55,420,73	57,809	57,409,90	57,176,50	56,287,24	1,005,86	997,88	983,74	—	—	—	976,31	1,012,38	1,005,86	997,88	983,74	997,88						
1,976,93	1,747,80	2,991,23	—	—	—	—	—	1,870,90	1,553,22	1,976,93	1,747,80	2,991,23	12,332,97	14,391,46	13,497,24	—	—	27,71	—	—	12,595,28	13,695,24	12,332,97	14,391,46	13,524,95	30,138,40	35,446,63	35,685,35	267,40	297,45	232,69	328,05	402,85	37,936,64	33,282,60	33,054	39,079,09	39,315,25					
25,113,32	19,574,09	19,391,49	31,284,03	29,682,47	22,019,75	16,665,14	18,358,67	93,747,23	81,132,30	66,745,05	55,872,73	50,511,05	590,82	287,63	373,93	—	—	—	—	—	328,14	880,34	596,82	287,63	388,50	6,140,71	10,668,44	7,336,48	—	—	—	—	—	6,163,66	6,051,57	6,140,71	10,668,44	7,336,48					
792,76	781,94	951,39	—	—	—	—	—	1,020,13	749,97	792,76	781,94	951,39	—	—	—	—	—	—	—	—	3,14	3,14	3,14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
49,147,77	45,328,23	43,367,97	—	—	—	—	—	60	60	—	—	—	237,25	209,96	155,91	—	—	—	—	—	49,685,40	56,972,74	49,147,77	45,328,23	53,200,50	32,546,10	23,723,10	45,42	—	—	—	—	—	—	—	226,29	226,66	237,25	209,96	155,91			
134,16	—	45,42	—	—	—	—	—	95,840,20	58,807,62	53,200,50	32,546,10	23,723,10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
408,419,25	371,003,15	356,452,88	32,267,36	30,192,27	22,862,35	17,875,60	19,467,97	521,446,60	482,511,37	453,605,58	411,825,59	391,928,41	114,223,98	120,182,34	121,121,33	702,43	646,27	898,56	840,06	976,06	116,381,30	119,470,08	117,473,21	124,672,04	125,570,02	3,204,30	3,844,30	4,691,90	—	—	—	—	—	1,860,30	1,860,30	3,204,30	3,844,30	4,772,30					
493,70	453,50	437,50	—	—	—	—	—	406,16	449,83	437,50	453,50	437,50	80	180	280	—	—	—	—	—	80	260	80	180	280	357,50	97,50	60	—	—	—	—	—	—	—	—	98	781,85	628,30	374,35	566,97		
628,30	374,35	566,97	—	—	—	—	—	178,37	118,77	152,33	96,87	159,22	152,33	96,87	159,22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
119,080,11	125,228,86	127,316,92	703,12	646,96	899,25	840,06	976,06	118,924,82	123,006,02	122,330,03	129,719,25	131,846,01	1,350	1,350	1,350	10	5	—	10	30	1,350	1,350	1,350	1,350	1,350	445	430	430	—	—	—	—	—	440	470	490	485	495					
14,614,45	22,187,67	22,342,36	143,92	165,57	97,25	186,70	234,15	22,182,89	27,951,92	15,643,33	24,413,41	24,564,40	30,987,24	34,927,02	35,172,50	189,87	209,16	203,92	324,04	402,68	35,026,16	33,925,88	33,742,16	39,050,32	39,318,75	42,521,95	38,426,93	39,914,89	26,36	—	40	12,38	—	42,240,61	42,545,54	42,625,83	38,519,15	39,994,23					
2,333,31	2,333,34	—	—	—	—	—	—	2,000,02	2,333,33	2,333,31	333,34	—	27,822,30	29,186,21	51,896,11	—	—	—	—	—	12,671,71	27,335,01	27,822,30	29,186,21	51,896,11	3,000	3,100	3,100	—	—	—	—	—	3,200	3,700	3,000	3,100	3,100					
214,50	501,50	225	—	—	—	—	—	16,88	313,50	267	214,50	501,50	—	—	—	—	—	—	—	—	126,73	—	180,30	371,52	205,96	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
123,288,75	130,819,52	154,547,21	375,15	379,73	520,13	533,12	872,79	119,568,50	139,878,68	127,401,63	137,315,78	161,266,30	1,432,41	1,644,65	1,448,04	—	—	—	118,75	—	1,380,86	1,437,55	1,432,41	1,763,40	1,516,79	280	232,50	332,50	507,50	1,362,50	1,577,50	1,602,50	1,755	852,50	1,900	2,517,50	2,927,50	3,180					
150,50	37,50	159,50	—	—	—	—	—	116,87	477,50	263	150	160,25	12,267	15,661,91	15,608,91	—	—	—	—	—	116,87	477,50	263	150	160,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
14,129,91	17,576,56	17,548,95	507,50	2,102,32	2,366,54	2,020,09	2,510,64	4,055,86	6,262,26	17,164,67	20,801,65	21,220,84	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
664,918,02	644,628,09	655,865,96	33,853,13	33,321,38	26,643,27	21,268,37	23,827,46	763,995,78	751,658,33	720,501,91	699,662,27	706,261,56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Tab. No 13.
S P A R B A N K E R N A.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.				
År.	Under året					Vid årets slut				Klassifikation af delägarne efter deras vid hvarje års slut innesående behållning.														
	tillkomna nya delägare.	afgånga delägare.	insatt belopp.	i räkenskaperna godtgjord ränta å delägarnes kapital.		uttaget belopp.	qvarstående delägare.	innesående behållning, tillhörande delägarne.		befintligt öfverskott (grund- och reservfond, räntevinster m. m.).	Summa af kolumnerna N:is 8 och 9.	1861.		1862.		1863.		1864.		1865.				
				R:dr	R:mt.			R:dr	R:mt.			R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	R:dr
Antal.	Antal.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	Antal.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	Antal delägare.	Summa R:dr R:mt.	Antal delägare.	Summa R:dr R:mt.	Antal delägare.	Summa R:dr R:mt.	Antal delägare.	Summa R:dr R:mt.	Antal delägare.	Summa R:dr R:mt.		
1860	—	—	—	—	—	7,665	1,436,248,28	103,858,62	1,540,106,90	—	—	—	—	under 1 R:dr	80	45,88	69	47,54	50	29,46	55	31,88	61	39,88
														fr. 1 t. o. m. 10 R:dr	621	3,503,13	545	2,701,68	564	2,936,24	584	3,635,13	494	2,606,12
1861	1,051	868	203,405	71,787,94	217,332,60	7,817	1,520,291,55	113,259,73	1,633,551,28	»	10—25	»	640	11,393,50	597	9,869,88	522	9,557,52	539	8,822,09	645	11,032,95		
										»	25—50	»	414	15,927,20	433	15,650,02	423	16,705,30	411	16,023,49	418	15,519,50		
1862	861	1,085	208,050,73	73,701,34	249,305,54	7,593	1,549,738,12	115,938,07	1,665,676,19	»	50—100	»	455	34,720,36	443	30,858,59	461	34,587,91	486	37,326,91				
										»	100—200	»	510	77,845,31	549	80,114,16	540	81,626,78	550	80,211,92	505	75,258,56		
1863	754	829	193,253,05	75,591,81	231,834,10	7,518	1,587,836,76	121,747,29	1,709,584,05	»	200—300	»	279	69,767,16	271	63,352,70	277	68,211,76	285	71,049,20	315	78,004,55		
										»	300—400	»	154	59,439,55	166	59,820,42	148	52,681,85	135	49,626,88	139	46,759,07		
1864	1,264	926	195,921,30	76,106,71	285,649,28	7,866	1,574,209,63	124,020,98	1,698,230,61	»	400—500	»	107	47,725,82	94	42,885,17	103	48,565,45	100	49,659,99	81	35,925,21		
										»	500—1,000	»	216	152,419,96	225	154,064,13	215	156,267,80	223	162,659,38	219	169,427,79		
1865	1,070	816	276,199,87	79,120,23	254,983,81	8,120	1,674,545,42	124,285,04	1,798,830,46	»	öfver 1,000	»	116	192,056,02	128	207,399,55	134	219,635,42	130	209,972,30	146	252,146,86		

Ann. För kolumnerna N:is 11—21 har uppgift från Carlstads sparbank icke meddelats. Ofullständighet af andra uppgifter vållar äfven bristande öfverensstämmelse

Tab. No 14.

FATTIGVÅRDEN.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	
År.	Fattigvårds-samhällen			Antal fattighus.	Antal fattighjon, som erhållit full försörjning.								Antal af fattigvården understödde, som ej fått full försörjning.			Fattigvårdens									
	med gemensam fattigvård.	med fattigvården rotevis delad.	antal rotar.		Äldre personer, vårdade				Barn, vårdade i och utom fattighus.		Summa.					Summa af båda könen.		inkomster. R:dr R:mt.					Summa utgifter i och för fattigförsörjning. R:dr r:mt.		
					i fattighus.		på annat sätt.								Afkastning af egen-dom, kollek-ter m. m.	Perso-nel afgift.	Tillskott		Ersättning		Summa inkom-ster.				
	m.	q.	m.		q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	Summa.	m.	q.	Summa.	efter fyrk eller bevillning.	efter annan grund.	af stats-medel.	af an-nat fat-tig-vårds-sam-hälle.		
I städerna.																									
1861.....	3	—	—	3	13	39	19	51	51	43	83	131	214	30	174	204	3,542	428	6,700	10,616	—	—	21,286	19,702	
1862.....	3	—	—	3	12	42	19	48	51	51	82	141	223	28	178	206	2,834	469	6,771	9,537	—	—	19,611	18,565	
1863.....	3	—	—	3	11	43	21	39	60	61	92	143	235	34	194	228	5,681	844	6,469	10,650	72	108	23,824	21,364	
1864.....	3	—	—	3	13	40	21	34	57	63	91	137	228	40	212	252	1,593	386	7,019	11,956	—	—	20,954	22,976	
1865.....	3	—	—	3	13	42	19	40	60	63	92	145	237	36	209	245	1,975	557	11,859	10,117	49	44	24,601	23,583	
På landet.																									
1861.....	63	25	257	11	11	30	748	1,337	646	614	1,405	1,983	3,388	2,220	4,044	6,264	29,199	15,627	15,893	138,336	1,010	248	224,264	236,580	
1862.....	64	24	252	11	11	22	770	1,388	688	643	1,465	2,053	3,518	2,201	4,142	6,343	23,231	15,512	15,496	141,095	777	645	216,689	239,292	
1863.....	67	21	172	11	9	25	773	1,338	684	626	1,466	1,989	3,455	2,198	4,135	6,333	24,387	18,314	51,520	110,750	971	522	243,700	251,391	
1864.....	68	20	167	12	10	23	807	1,361	700	635	1,517	2,019	3,536	2,252	4,315	6,567	23,846	21,933	80,651	95,082	828	192	257,810	259,967	
1865.....	70	18	146	12	11	24	795	1,358	735	684	1,541	2,033	3,574	2,295	4,320	6,615	21,767	25,270	95,933	85,296	417	124	262,876	262,840	
I hela länet.																									
1861.....	66	25	257	14	24	69	767	1,388	697	657	1,488	2,114	3,602	2,250	4,218	6,468	32,741	16,055	22,593	148,952	1,010	248	245,550	256,282	
1862.....	67	24	252	14	19	64	789	1,436	739	694	1,547	2,194	3,741	2,229	4,320	6,549	26,065	15,981	22,267	150,632	777	645	236,300	257,857	
1863.....	70	21	172	14	20	68	794	1,377	744	687	1,558	2,132	3,690	2,232	4,329	6,561	30,068	19,158	57,989	121,400	973	630	267,524	272,755	
1864.....	71	20	167	15	23	63	828	1,395	757	698	1,608	2,156	3,764	2,292	4,527	6,819	25,439	22,319	87,670	106,038	828	192	278,764	282,943	
1865.....	73	18	146	15	24	66	814	1,398	795	747	1,633	2,178	3,811	2,331	4,529	6,860	23,742	25,827	107,792	95,413	466	168	287,477	286,423	

Stockholm, 1867. P. A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare.

Vermlands län.

Tab. No 14.

På uppgifternas ofullständighet beror den flerstädes märkbara bristen på öfverensstämmelse.

